

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ و حضرات ولادی مہانہ

اللهم إلينا أرنا

تألیف:

محمد صادق نابی

نائیبی، محمدصادق، ۱۳۵۲ -

تاریخ و جغرافیای میانه / مؤلف: محمدصادق نائیبی. - تهران: محمدصادق نائیبی. تهران: تکدرخت، ۱۳۸۴.

۲۹۶ ص. : مصور، جدول.

ISBN:

فهرستنویسی براساس اطلاعات فیپا.

عنوان به انگلیسی:

کتابنامه ص [۲۹۳] - ۲۹۴؛ همچنین بصورت زیرنویس

نمایه:

۱. میانه - سرگذشت‌نامه ۲. میانه - جغرافیای طبیعی ۳. آثار تاریخی - میانه الف. عنوان

کتابخانه ملی ایران ۲۱۲۱ / ۳۲۵۷ ۹۵۵ - ۳۹۸۹۰ DSR م ۸۳ -

نام کتاب: تاریخ و جغرافیای میانه

مؤلف: محمدصادق نائیبی

ناشر: انتشارات تکدرخت

سال انتشار: ۱۳۹۵

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۳۰۰۰

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

فهرست تفصیلی مطالب

۶	پیشگفتار.....
۷	فصل اول : میانه و جغرافیای آن.....
۷	۱-۰ مقدمه .....
۸	۱-۱) موقعیت جغرافیائی میانه.....
۹	۱-۲) پستی و بلندی.....
۹	۱-۳) شناسنامه کوههای میانه.....
۱۹	۱-۴) شناسنامه رودخانه های میانه .....
۲۴	۱-۵) آب و هوا .....
۲۸	۱-۵-۱) دمای میانگین ماهانه .....
۲۹	۱-۵-۲) میانگین حداقل دما .....
۲۹	۱-۵-۳) میانگین حداکثر دما .....
۳۰	۱-۵-۴) سرما.....
۳۱	۱-۵-۵) گرما .....
۳۲	۱-۵-۶) رطوبت نسبی .....
۳۳	۱-۵-۷) بارندگی .....
۳۵	۱-۵-۸) باد .....
۳۶	۱-۵-۹) فشار هوا .....
۳۶	۱-۵-۱۰) مه.....
۳۷	۱-۵-۱۱) آفتاب در میانه .....
۳۸	۱-۵-۱۲) اقلیم میانه .....
۴۰	۱-۶) کانها .....
۴۰	۱-۷) رستنی ها .....
۴۱	۱-۸) حیات وحش.....
۴۲	۱-۹) جمعیت .....
۴۳	۱-۱۰) میانه و مهاجرت؛ یک نفر از هر ۱۰۰ ایرانی، میانه ای است .....

۱۱-۱) وسعت	۴۴
۱۱-۲) تقسیم بندی کشوری و شهرستان ویژه میانه	۴۴
۱۲-۱) بخش مرکزی	۴۵
۱۲-۲) بخش ترکمنچای	۴۵
۱۲-۳) بخش کندوان	۴۶
۱۲-۴) بخش کاغذکان	۴۷
۱۳-۱) میانه، شاهراه ارتباطی	۴۸
۱۴-۱) اوقات شرعی میانه:	۵۱
۱۵-۱) اطلاعات آبادی ها	۵۰
۱۵-۲) تقسیمبندی های منطقه ای میانه	۵۵
۱۵-۳) اطلاعات آبادی های میانه	۵۹
۱۵-۴) نتیجه گیری از جدول آبادی های میانه	۸۴
۱۶-۱) پایان فصل	۸۶
۱۶-۲) میانه و تاریخ آن	۸۷
۱۶-۳) مقدمه	۸۷
۱۷-۱) فلسفه وجودی میانه	۸۸
۱۷-۲) وجه تسمیه میانه	۸۹
۱۷-۳) میانه قبل از ظهرور اسلام	۹۰
۱۷-۴) میانه بعد از ظهرور اسلام	۹۲
۱۷-۵) میانه در نوشه های جهانگردان و مورخان	۹۳
۱۷-۶) پایان فصل	۹۶
۱۷-۷) میانه و آثار باستانی آن	۹۷
۱۷-۸) مقدمه	۹۷
۱۷-۹) قیز کؤپروسو (پل دختر)	۹۸
۱۷-۱۰) قیز قالاسی (قلعه دختر)	۱۰۱
۱۷-۱۱) داش مسجد (مسجد سنگی)	۱۰۴

۳-۴) شهر کؤپروسو(بیست و سه پل)	۱۰۷
۳-۵) نجفقلی خان قالاسی (قلعه نجفقلی خان):	۱۱۰
۳-۶) کاروانسرای جمال آوا:	۱۱۲
۳-۷) امامزاده اسماعیل:	۱۱۵
۳-۸) امامزاده های میانه:	۱۱۶
۳-۹) داش قالا - کاغذکنان	۱۱۷
۳-۱۰) گورستان قدیمی خانجان آباد	۱۱۸
۳-۱۱) پل پردلیس	۱۱۹
۳-۱۲) سفالهای کاغذکنان	۱۲۰
۳-۱۳) ایپک یولو (جاده ابریشم)	۱۲۰
۳-۱۴) قلاع میانه	۱۲۲
۳-۱۵) تپه باستانی کول تپه آلینجالیق	۱۲۳
۳-۱۶) قارا تپه	۱۲۳
۳-۱۷) کاروانسرای گؤی دره	۱۲۳
۳-۱۸) آثار باستانی دیگر میانه	۱۲۷
۳-۱۹) پایان فصل	۱۲۸
فصل پنجم: مشاهیر میانه.	۱۲۹
۵-۱) دانشمندان قدیم	۱۳۰
۵-۲) ناسخان، منشیان، مصححان، شارحان	۱۳۱
۵-۳) شاعران و سخنوران	۱۳۲
۵-۴) عالمان حوزوی	۱۳۴
۵-۵) مشاهیر علمی و هنری معاصر	۱۳۴
۵-۶) سیاستمداران و دولتمردان	۱۳۶
۵-۷) مشاهیر زن	۱۳۷
اعلام (اشخاص، اماکن، اصطلاحات)	۱۳۸
منابع و مراجع	۱۴۰

پیشگفتار

هرچه ورقهای هزاران ساله تاریخ را عقبتر می‌زنیم، نام میانه در آن می‌درخشد. بقا در تاریخ هزاران ساله در دریایی مواج و متلاطم جنگ قدرتها و جنگ فرهنگ و اقتصاد ممکن نیست مگر با خاطر وجود اصالت و استواری تمدن میانه. میانه از زمان مادها و مانتها جزو شاهراه‌ها و مناطق استراتژیک بوده است و هیچ قدرتی از آن چشم پوشی نکرده است.

دو دانش تاریخ و جغرافیا همواره با هم عجین بوده اند و بررسی تاریخ و جغرافیای میانه ناخواسته ما را به سمت آثار باستانی و بزرگان آن سوق می‌دهد لذا در این کتاب به مباحث آثار باستانی و بزرگان آن نیز پرداخته شده است.

هدف این نویسنده از تحقیق هزاران ساله در تاریخ و جغرافیا و مشاهیر و آثار باستانی آن، نه سیر در گذشته و دلخوش بودن به تاریخ فاخر و مفاخر آن بلکه ساختن پلی برای حال و آینده مان است. آنکه گذشته را نداند آینده را نخواهد شناخت. گذشته و تاریخ، برای ماندن و متوهم شدن و دلخوش بودن نیست. هر که در گذشته ماند، مُرد. لیکن هر که گذشته را شناخت موفق خواهد شد حال و آینده اش را بسازد. برای همین بود که اروپائیان پس از رنسانس و پیش از ورود به دنیای جدید بهترین مورخان و جهانگردان خود را به آسیا فرستادند تا گذشته خود را که در آسیا ساکن بودند، به خوبی بشناسند و آینده شان را طراحی کنند.

روش کاری بنده، استفاده مستقیم از منابع و مراجع و عدم اتكاء به نقل قولها بوده است. قطعی ترین منابع تحقیقی ام، همان بازدیدهای عینی بوده که مشاهدات خود را در کتاب آورده ام. پس از آن، استفاده از کتابهای کهن و اصلی بعنوان مرجع و حذف کتابهای واسطه بعنوان روش کاری بنده بوده است. به هر حال هر کدام از مراجع واسطه می‌تواند ما را در رسیدن به هدف نهائی گمراه کند.

این کتاب از سلسله تحقیقات ۱۵ ساله بنده در موضوع میانه شناسی است که پیشتر در سال ۱۳۸۰ تحقیق و تحت عنوان کتاب "میانه" چاپ کرده بودم اما با اصلاحات و بروزرسانی‌های فراوان مجدداً منتشر می‌کنم. امید که در چاپهای آتی بتوانم تمامی اطلاعات را بروزرسانی کنم.

فصل اول : میانه و جغرافیای آن

۱-۰) مقدمه

میانه به عنوان پهناورترین شهرستان آذربایجان، با آن کوههای بلند و راههای پر پیچ و خم و منظره زیبای جاده خود، آشنای همه است. زیبائی این شهر آنچنان است که چشمان رهگذران را ناخودآگاه به خود معطوف می کند. این شهر در میان کوههای اطراف خود چونان کودکی در آگوش مادر است. کمتر مسافری است که از میانه بگذرد و غرق تماشای طبیعت خدادادی آن نگردد.

نگاه به میانه از منظر جغرافیائی، بسیاری از ابهامات را می تواند مرتفع نماید و میانه را بیش از پیش برای ما بشناساند. لازم است شناسنامه ای برای کوهها و رودهای شهرستان داشته باشیم تا پژوهشگران عزیز براحتی به این اطلاعات دسترسی داشته باشند.

میانه از نظر جغرافیائی، منطقه ای خاص با خصوصیاتی منحصر بفرد است. شاید هیچ آبادی در میانه نباشد که رود و کوه در آن وجود نداشته باشد. آبادیها با رودها و کوهها عجین شده اند و شاید برعکس، همین کوهها و رودها منشاء تشکیل آبادیها شده اند.

در این مجال، موقعیت میانه نسبت به کشور و استان، جمعیت، بافت، راه، آب و هوا، رودها، کوهها ... مورد اشاره قرار می گیرد. داده ها و ارقام ارائه شده، هم از نظر زمانی و هم از نظر منبع اطلاعاتی در جاهای مربوطه اشاره شده است. سعی بر این بوده است که اطلاعات ارائه شده در این کتاب، آخرین اطلاعات استخراج شده باشد.

نمودارهای این بخش از روی داده های مربوطه ترسیم شده اند تا کار قضاوت و تحلیل را آسانتر نمایند. خیلی از ناگفته ها و نایافته ها خود به خود از روی این نمودارها بدست می آید و ما را در رسیدن به هدف مورد نظر یاری می نماید.

۱-۱) موقعیت جغرافیائی میانه:

شهرستان میانه، در شمالغربی ایران و جنوبشرقی استان آذربایجانشرقی قرار گرفته و یکی از شهرستان آن به شمار می رود. این شهرستان در محل تلاقی سه استان آذربایجانشرقی، زنجان و اردبیل قرار گرفته و ۸ همسایه در اطراف خود دارد: سراب از شمال، بستان آباد از شمالغربی، هشتگرد از غرب، چاراویماق از جنوب غربی، زنجان از جنوب، خلخال و کوثر از شرق و نیر اردبیل از شمالشرقی این شهرستان را دربرگرفته اند. شهرستان میانه از نظر شکل عمومی، خوش هندسه بوده و بیشتر شبیه شکل استان آذربایجانشرقی است.

نقشه شهرستانهای استان آذربایجانشرقی

مرکز این شهرستان کوهستانی، برخلاف حومه خود در ارتفاعی پائیزتر به بلندای ۱۱۰۰ متر از سطح دریا گستردگی داشته است، حال آنکه غالب آبادیهای آن در ارتفاع ۱۷۰۰ و ۱۸۰۰ به بالا استقرار یافته اند، طوری که ارتفاع متوسط آبادیهای شهرستان از سطح دریا ۱۵۶۶ متر می باشد. یعنی بطور میانگین، آبادیهای میانه نزدیک به ۵۰۰ متر بالاتر از خود شهر قرار دارند.

شهر میانه، بعد از شهر جلفا عنوان کم ارتفاقترین شهر در میان شهرهای آذربایجان شرقی و

غربی محسوب می شود. مرکز این شهرستان در مختصات بین المللی $47^{\circ}42'47''$ طول شرقی و $37^{\circ}20'13''$ عرض شمالی و بین دو رشته کوه بوزقوش و قافلانتی قرار دارد.

فاصله هوایی میانه تا تهران و تبریز به ترتیب 373 و 138 کیلومتر است، در حالیکه فاصله زمینی آن تا این شهرها به ترتیب 430 و 165 کیلومتر است که تقریباً 20% بیش از فاصله هوایی است.

فاصله جاده ای این شهر از شهرهای دیگر بر حسب کیلومتر بدین صورت می باشد:

فاصله شهر میانه از شهرهای دیگر(بر حسب کیلومتر)

تهران	قزوین	زنگان	تبریز	هشتارود	مراغه	ارومیه	خلخال	سراب	اردبیل
۴۳۰	۳۰۰	۱۳۰	۱۶۵	۷۰	۱۶۵	۴۶۵	۱۴۰	۱۹۰	۱۸۰

۱-۲) پستی و بلندی

شمال و جنوب شهرستان میانه را رشته کوههای بوزقوش و قافلانتی دربرگرفته اند. بین پائیتیرین و بلندترین نقاط این شهرستان، بیش از 2500 متر اختلاف ارتفاع وجود دارد. ارتفاع عمومی زمین در این شهرستان از 750 متر در دره قزل اوزن در جنوب شرقی میانه تا 3300 متر در قلل رشته کوه بوزقوش متغیر است. اما اگر بخواهیم سکونت بشری را مبنای قرار دهیم، اختلاف ارتفاع دو آبادی از شهرستان میانه ممکن است نزدیک به 1500 متر باشد، چراکه بعضی آبادیهای جنوب شرقی مانند میندیجین در ارتفاع 800 متری و بعضی آبادیهای شمال شرقی مانند اکبرآباد در ارتفاع بالای 2200 متری قرار دارند. تنها 20 آبادی از 400 آبادی میانه (یعنی تنها 5%) پائیتیر از خود شهر قرار گرفته اند و بقیه آنها در ارتفاع بالاتر حتی بیش از دو برابر قرار دارند. 10 آبادی شهرستان در ارتفاع بالای 2000 متری و 3 آبادی در ارتفاع پائیتیر از 1000 متر استقرار یافته اند. اکبرآباد با ارتفاع 2237 متر و کله گاه با ارتفاع 2090 متر بعنوان بلندترین محل سکونت شهرستان تعریف می شوند، در مقابل آبادیهای میندیجین و بکیرلی در ارتفاع پست 800 متری آرمیده اند.

۲۲۷ روستای شهرستان در ارتفاع بالای 1500 متری قرار گرفته اند. میانگین ارتفاع آبادیهای شهرستان 1566 متر از سطح آزاد دریاهاست. به بیانی دیگر اگر آبادیهای شهرستان را مسطح بکنیم، همگی در یک ارتفاع 1566 متری گنجانده خواهند شد که اختلاف زیاد آبادیهای اطراف نسبت به مرکز شهر در ارتفاع 1100 متری را می رساند.

۱-۳) شناسنامه کوههای میانه

آذربایجان خصوصاً میانه، محل تلاقی دو ابر رشته کوه زاگرس و البرز است و طبیعی است که مانند تلاقی امواج دریا، از تلاقی این دو رشته کوه عظیم، شاهد کوههای ریز و درشت در این منطقه باشیم. میانه در آغوش دو رشته کوه عظیم بوزقوش و قافلانتی در شمال و جنوب آرمیده است. هر دو کوه محصور کننده میانه، از نام حیوانی شکاری برگرفته شده است. بوزقوش به معنی لغوی پرنده خاکستری، نام پرنده ای شکاری است و قافلانتی به معنای منطقه پلنگ است. در میان این دو رشته کوه، صدها کوه کوچک و بزرگ چون میخی زمین را محکم نگه داشته و آرامش و سکون زمین را برقرار کرده اند. این کوهها در کنار رودها اصلی ترین عامل ایجاد آبادی‌های شهرستان بوده اند، طوریکه کمتر آبادی در میانه می‌توان یافت که فاقد کوه یا صخره(قایا) باشد.

تعداد کوههای میانه بسیار زیاد است و شاید نتوان تعداد دقیق آنرا گفت. در میان ترکها، هر برآمدگی را کوه نمی‌گویند. آنها برآمدگی پست را «دولایی»، کمی بلندتر را «تپه»، کوه سنگی کم ارتفاع را «قایا»، کوه را «داغ» و کوه بلند را «قاراداغ» می‌گویند. در اینجا بیش از ۲۰۰ کوه میانه نام برده شده و اطلاعات دقیق آنها ارائه شده است. امید که چیزی از قلم نیافتد. ارتفاع این کوهها از ۱۰۰۰ متر تا ۳۰۰۰ متر متغیر است. جدول آتی، شناسنامه کامل کوههای شهرستان میانه را ارائه می‌دهد. طبق این جدول که بصورت ارتفاعی تنظیم شده است، می‌توان نکات زیر را استنتاج نمود:

- رشته کوه عظیم بوزقوش، فرزند سبلان است و عامل پیوند شهرهای میانه، سراب و بستان آباد است. طول آن ۱۳۳ کیلومتر است که نزدیک به ۵۰ کیلومتر آن در منطقه میانه قرار دارد. در این رشته کوه، دهها کوه با قله های بلند سر به آسمان کشیده اند. بلندترین قله آن بنام ساریمساق داغی به ارتفاع ۲۳۰۲ متر در ناحیه شرقی(سراب) قرار دارد و ارتفاع آن رفته در غرب کمتر می‌شود و به ۳۱۷۰ متر در جنوب سراب و ۲۴۵۰ متر در شیشک داغ می‌رسد.
- قافلانتی که نام با مسمای آن اخیراً به قافلانکوه! تحریف شده است، رشته کوهی است که از جنوب، میانه را دربر گرفته است. پیشتر هیچ سندي از نام قافلانکوه استفاده نکرده و حتی استناد خارجی نیز نام کاپلانتو و کاپلانتی را استفاده کرده اند. نام اصلی آن قاپلانتسی است. قاپلان در ترکی به معنای پلنگ است و پسوند «تی» ناحیه و منطقه را می‌رساند، مانند: گژوزن(سبزه) و گوزنیتی(سبزه زار). این رشته کوه بزرگ از ۱۰ کیلومتری جنوب میانه، شهر را حصاربندی کرده است. طول آن ۵۳ کیلومتر است. بلندترین نقطه آن «دنیش داغی» با ارتفاع ۱۸۸۰ متر است.
- از «رم داغ» با ارتفاع ۳۰۰۰ متر در دهستان تیرچای می‌توان بعنوان بام میانه نام برد.
- ارتفاع کوههای نیمه شمالی شهرستان میانه، بسیار بلندتر از نیمه جنوبی است. بطوریکه در نیمه جنوبی شهرستان، ارتفاع کوهها همگی کمتر از ۲۰۰۰ متر هستند و ۳۰ کوه بالای ۲۰۰۰ متر میانه، همگی مربوط به نیمه شمالی آن است.
- در شهرستان میانه بیش از ۹۰ کوه بالای ۱۵۰۰ متر وجود دارد.
- گستره کوههای میانه تقریباً ۷۰٪ از شرق به غرب (—) یا شمال‌شرقی به جنوب‌غربی (/) است. بقیه کوهها یا شمالی -

جنوبی (۱) و یا جنوب‌شرقی - شمال‌غربی (۲) است.

- بین بلندترین کوههای شمالی و جنوبی شهرستان، بیش از ۱۰۰۰ متر اختلاف ارتفاع وجود دارد.
- مخفه‌ها: طج (طول جغرافیایی)، عج (عرض جغرافیایی)، شر (شرق)، غ (غرب)، ش (شمال)، ج (جنوب)

شناسنامه کوههای شهرستان میانه به ترتیب ارتفاع (جدول الف)

نام کوه	ارتفاع	دهستان	از میانه	جهت کوه	طج قله	عج قله
۱. رم داغ	۲۹۷۲	تیرچای	۳۶ ش.غ	شر-غ	۴۷/۳۲	۳۷/۴۳
۲. قاتیر کوش	۲۸۸۵	کندوان	۳۷ ش	شر-غ	۴۷/۴۵	۳۷/۴۶
۳. یئلی داغ	۲۶۲۰	کندوان	۳۰ ش	ش.شر-ج.غ	۴۷/۴۱	۳۷/۴۳
۴. سوسوز یورد	۲۶۰۸	ترکمنچای				
۵. سیراداش	۲۶۰۰	کندوان	۴۲ ش	ش.شر-ج.غ	۴۷/۵۱	۳۷/۴۸
۶. آمالیق	۲۶۰۰	کندوان	۴۰ ش.شر	شر-غ	۴۷/۵۰	۳۷/۴۶
۷. چینیر	۲۵۶۰	گرمه				
۸. آبی لی داغ	۲۵۴۸	گرمه شمالی	۳۸ ش.شر	شر-غ	۴۸/۰۱	۳۷/۴۰
۹. آغ یقوج	۲۵۰۰	کندوان	۳۱ ش	ش-ج	۴۷/۴۰	۳۷/۴۳
۱۰. قوزئی	۲۵۰۰	کندوان	۳۵ ش.شر	ش.شر-ج.غ	۴۷/۴۶	۳۷/۴۵
۱۱. قاراداش	۲۵۰۰	کندوان	۳۶ ش	شر-غ	۴۷/۴۵	۳۷/۴۵
۱۲. صفی	۲۴۹۴	کندوان	۲۵ ش	ش.شر-ج.غ	۴۷/۳۹	۳۷/۴۳
۱۳. رضوان	۲۴۷۸	کندوان	۳۷ ش	ش-ج	۴۷/۳۹	۳۷/۴۳
۱۴. قاراول	۲۴۶۶	بروانان غربی	۴۵ ش.غ	ش.شر-ج.غ	۴۷/۱۹	۳۷/۴۵
۱۵. اوجو	۲۴۵۰	کندوان	۳۵ ش.شر	ش.شر-ج.غ	۴۷/۴۵	۳۷/۴۵
۱۶. قیزیل لورو	۲۴۳۹	کندوان	۳۸ ش	ش.شر-ج.غ	۴۷/۴۲	۳۷/۴۳
۱۷. یالان توکان	۲۴۰۰	ترکمنچای				
۱۸. گزلر	۲۳۰۰	گرمه شمالی	۴۵ ش.شر	ج.شر-ش.غ	۴۷/۵۴	۳۷/۴۹
۱۹. شوش	۲۲۵۲	گرمه شمالی	۵۳ ش.شر	ش-ج	۴۸/۰۲	۳۷/۵۰
۲۰. بؤیوک اؤکوزلر	۲۲۵۰	گرمه شمالی	۵۱ ش.شر	شر-غ	۴۸/۰۷	۳۷/۴۵
۲۱. کیچیک اؤکوزلر	۲۲۴۰	گرمه شمالی	۵۰ ش.شر	ش-ج	۴۸/۰۷	۳۷/۴۵

نام کوه	ارتفاع	دهستان	از میانه	جهت کوه	طج قله	عج قله
۲۲. موزالگان	۲۲۳۵	گرمه شمالی	۵۳ ش.شر	ش - ج	۴۸/۰۱	۳۷/۵۰
۲۳. گلین داش	۲۱۷۳	گرمه شمالی	۵۱ ش.شر	ش.شر-ج.غ	۴۸/۰۲	۳۷/۵۰
۲۴. تنوری	۲۱۵۰	بروانان				
۲۵. اوتاقلی	۲۱۰۰	کندوان	۳۹ ش.شر	ش.شر-ج.غ	۴۷/۴۹	۳۷/۴۶
۲۶. سلیمان داغی	۲۰۸۰	کاغذکنان ج.				
۲۷. گاوسر	۲۰۷۰	گرمه جنوبی	۳۴ ش.شر	ش.شر-ج.غ	۴۷/۵۹	۳۷/۳۸
۲۸. قاراداش	۲۰۶۹	گرمه شمالی	۵۲ ش.شر	ش.شر-ج.غ	۴۸/۰۴	۳۷/۴۷
۲۹. مه باسان	۲۰۵۰	گرمه شمالی	۴۷ ش.شر	ش.شر-ج.غ	۴۷/۵۶	۳۷/۵۰
۳۰. کمره	۲۰۲۴	گرمه شمالی	۴۵ ش.شر	ش - ج	۴۸/۰۲	۳۷/۴۵
۳۱. آت کیشنه ین	۲۰۱۴	گرمه شمالی	۴۷ ش.غ	ش-غ	۴۸/۰۱	۳۷/۴۷
۳۲. قاراول	۲۰۰۲	کاغذکنان ش.	۲۴ شر	ش - ج	۴۸/۰۲	۳۷/۲۲
۳۳. گورجوق	۱۹۸۵	کاغذکنان ش.				
۳۴. آغیل یورد	۱۹۶۴	گرمه شمالی	۴۷ ش.شر	ش.شر-ج.غ	۴۸/۰۱	۳۷/۴۷
۳۵. آرپاچو ققور	۱۹۶۲	گرمه شمالی	۴۸ ش.غ	ش.شر-ج.غ	۴۸/۰۳	۳۷/۴۶
۳۶. شیم جان	۱۹۶۲	گرمه شمالی	۴۶ ش.شر	ش.شر-ج.غ	۴۷/۵۶	۳۷/۴۹
۳۷. گوزنی	۱۹۶۰	گرمه شمالی	۴۷ ش.شر	ج.شر-ش.غ	۴۸/۰۴	۳۷/۴۵
۳۸. قاباق تپه	۱۹۵۰	اوچ تپه				
۳۹. آغ داغی	۱۹۲۸	اوچ تپه غربی	۳۲ ج.غ	ش-غ	۴۷/۱۸	۳۷/۲۱
۴۰. قبله داغی	۱۹۲۳	بروانان غربی	۴۳ ش.غ	ش-غ	۴۷/۱۶	۳۷/۳۰
۴۱. کمر داغی	۱۹۰۴	کوله بوزغربی	۳۳ ج.غ	ش-غ	۴۷/۲۲	۳۷/۱۸
۴۲. ولی داغی	۱۸۹۵	گرمه شمالی	۴۵ ش.شر	ش-غ	۴۸/۰۱	۳۷/۴۵
۴۳. قاریشقا	۱۸۹۰	کاغذکنان ش.	۳۰ شر	ش-غ	۴۸/۰۳	۳۷/۲۷
۴۴. سؤیودلو	۱۸۸۲	کاغذکنان ش.	۳۶ ج.شر	ش.شر-ج.غ	۴۸/۰۸	۳۷/۲۰
۴۵. قارا زیارت	۱۸۸۱	کوله بوزشرقی	۱۴ ج	ش-غ	۴۷/۴۲	۳۷/۱۸
۴۶. قیلیش داغی	۱۸۷۶	اوچ تپه غربی	۳۴ ج.غ	ش.شر-ج.غ	۴۷/۲۲	۳۷/۲۲

نام کوه	ارتفاع	دهستان	از میانه	جهت کوه	طج قله	عج قله
۴۷. گئی اوکوز	۱۸۷۲	گرمه جنوبی	۱۵ ش.شر	ش - ج	۴۷/۵۲	۳۷/۲۴
۴۸. دنیش داغی	۱۸۷۱	کوله بوز شرقی	۲۴ ج.غ	ج.شر - ش.غ	۴۷/۳۶	۳۷/۱۲
۴۹. ساری قالا	۱۸۶۲	گرمه جنوبی	۳۳ ش.شر	ش.غ	۴۷/۵۹	۳۷/۳۸
۵۰. چال داش	۱۸۶۰	کندوان	۲۷ ش.شر	ج.شر - ش.غ	۴۷/۵۳	۳۷/۳۸
۵۱. پیر داغی	۱۸۵۰	کوله بوز				
۵۲. علی اصغر	۱۸۳۴	کوله بوز شرقی	۳۵ ج.غ	ش - ج	۴۷/۲۴	۳۷/۱۳
۵۳. دربند	۱۸۳۴	کوله بوز غربی	۳۶ ج.غ	ش.شر - ج.غ	۴۷/۲۰	۳۷/۱۹
۵۴. قوزئی بولاق	۱۸۳۰	اوچ تپه غربی	۳۳ ج.غ	ش.غ	۴۷/۲۲	۳۷/۲۲
۵۵. بش قارداش	۱۸۲۰	کاغذکنان ش.	۳۰ شر	ش - ج	۴۸/۰۲	۳۷/۲۷
۵۶. شاهسون قربان	۱۸۱۵	اوچ تپه غربی	۳۰ غ	ش - غ	۴۷/۲۴	۳۷/۲۵
۵۷. مایاتی	۱۸۱۰	کوله بوز				
۵۸. سید	۱۸۰۶	کوله بوز شرقی	۳۵ ج.غ	ش - ج	۴۷/۲۴	۳۷/۱۷
۵۹. قیزیل سهران	۱۸۰۲	قافلانکو غربی	۱۴ ج.شر	ج.شر - ش.غ	۴۷/۵۰	۳۷/۲۳
۶۰. آغ توره	۱۷۹۵	کوله بوز غربی	۳۵ ج.غ	ش - ج	۴۷/۲۱	۳۷/۲۱
۶۱. قاراقلا	۱۷۸۷	اوچ تپه شرقی	۳۳ ج.غ	ش.غ	۴۷/۲۱	۳۷/۲۱
۶۲. کمره	۱۷۸۱	کوله بوز غربی	۳۱ ج.غ	ش.شر - ج.غ	۴۷/۲۳	۳۷/۱۸
۶۳. پوشته	۱۷۵۸	گرمه شمالی	۳۱ ش.شر	ش - ج	۴۸/۰۲	۳۷/۳۲
۶۴. چ چ	۱۷۵۰	کوله بوز شرقی	۲۷ ج.غ	ش.شر - ج.غ	۴۷/۳۱	۳۷/۱۲
۶۵. چالاچوققور	۱۷۴۵	اوچ تپه غربی	۲۷ ج.غ	ش.غ	۴۷/۲۳	۳۷/۲۳
۶۶. قیزیل قایا	۱۷۲۶	اوچ تپه غربی	۲۵ ش.غ	ش.غ	۴۷/۲۶	۳۷/۲۹
۶۷. دئم داغی	۱۷۲۰	کوله بوز				
۶۸. قاراقاج	۱۷۲۰	کوله بوز غربی	۳۰ ج.غ	ج.شر - ش.غ	۴۷/۲۴	۳۷/۲۰
۶۹. باجالار داغی	۱۷۰۰	کوله بوز شرقی	۲۶ ج.غ	ش.غ	۴۷/۳۲	۳۷/۱۲
۷۰. آغ توره	۱۶۹۹	کوله بوز غربی	۳۲ ج.غ	ش.غ	۴۷/۲۲	۳۷/۱۹
۷۱. باللی قایا	۱۶۷۲	گرمه جنوبی	۲۴ ش.شر	ش - ج	۴۷/۵۹	۳۷/۳۵

نام کوه	ارتفاع	دهستان	از میانه	جهت کوه	طج قله	عج قله
۷۲. علی داغی	۱۶۶۹	گرمه جنوبی	۲۶ ش.شر	ش.شر-ج.غ	۴۷/۵۳	۳۷/۳۷
۷۳. قاراداغی	۱۶۶۴	گرمه جنوبی	۲۵ ش.شر	ش.شر-ج.غ	۴۷/۵۴	۳۷/۳۷
۷۴. داش بولاق	۱۶۵۵	کوله بوزشرقی	۲۹ ج.غ	ش.شر-ج.غ	۴۷/۳۴	۳۷/۱۱
۷۵. قیزیل گونئی	۱۶۵۱	اوچ تپه غربی	۳۰ غ	شر-غ	۴۷/۲۴	۳۷/۲۳
۷۶. قیزیل داغ	۱۶۴۲	گرمه جنوبی	۲۸ ش.شر	ش.شر-ج.غ	۴۸/۰۰	۳۷/۳۱
۷۷. شیرشیرداغی	۱۶۴۰	کوله بوز				
۷۸. قاردادغ	۱۶۲۹	گرمه جنوبی	۲۷ ش.شر	ش.شر-ج.غ	۴۷/۵۹	۳۷/۳۳
۷۹. کمرداغ	۱۶۲۴	کوله بوزشرقی	۳۳ ج.غ	شر-غ	۴۷/۲۶	۳۷/۱۲
۸۰. یهرآلان	۱۶۲۰	قافلاناتی غربی	۱۵ ج.شر	ج.شر-ش.غ	۴۷/۵۰	۳۷/۲۱
۸۱. قارقول	۱۶۰۰	کوله بوزشرقی	۲۱ ج.غ	ش - ج	۴۷/۳۶	۳۷/۱۶
۸۲. کوچ	۱۶۰۰	کوله بوزشرقی	۳۸ ج.غ	ش.شر-ج.غ	۴۷/۲۱	۳۷/۱۳
۸۳. عنابلوقی	۱۵۹۸	کوله بوزشرقی	۱۶ ج.غ	ش.شر-ج.غ	۴۷/۴۰	۳۷/۱۸
۸۴. چوبان قایاسی	۱۵۸۵	قافلانکوشرقی	۱۷ ج.شر	شر-غ	۴۷/۵۱	۳۷/۲۰
۸۵. ساری داغ	۱۵۸۴	اوچ تپه شرقی	۳۵ غ	شر-غ	۴۷/۲۶	۳۷/۲۵
۸۶. آغ دره	۱۵۸۳	کوله بوزغربی	۲۷ ج.غ	شر-غ	۴۷/۲۹	۳۷/۱۸
۸۷. پیر	۱۵۶۸	گرمه جنوبی	۲۵ ش.شر	شر-غ	۴۷/۵۵	۳۷/۳۳
۸۸. چوقانی	۱۵۶۳	کوله بوزشرقی	۱۱ ج.غ	شر-غ	۴۷/۳۷	۳۷/۲۱
۸۹. اید علی	۱۵۵۶	کوله بوزشرقی	۳۹ ج.غ	شر-غ	۴۷/۲۱	۳۷/۱۱
۹۰. قافلاناتی	۱۵۳۵	قافلانکوشرقی	۹ ج.شر	ج.شر-ش.غ	۴۷/۴۷	۳۷/۲۱
۹۱. مقال	۱۵۳۴	گرمه جنوبی	۲۱ ش.شر	ش - ج	۴۷/۵۴	۳۷/۳۳
۹۲. قیز قالاسی	۱۵۲۵	قافلانکوشرقی	۱۲ ج.شر	ج.شر-ش.غ	۴۷/۴۸	۳۷/۲۰
۹۳. انگورت	۱۵۲۵	گرمه جنوبی	۲۲ ش.شر	ش - ج	۴۷/۵۶	۳۷/۳۳
۹۴. ساری داغ	۱۴۹۲	کندوان	۱۱ ش	ش.شر-ج.غ	۴۷/۴۲	۳۷/۳۲
۹۵. کوره داغ	۱۴۴۵	کاغذکنان م.	۳۷ ج.شر	ش.شر-ج.غ	۴۷/۵۹	۳۷/۱۱
۹۶. که داغی	۱۴۳۰	کندوان	۱۲ ش	شر-غ	۴۷/۴۱	۳۷/۳۲

نام کوه	ارتفاع	دهستان	از میانه	جهت کوه	طج قله	عج قله
۹۷. تینگنر	۱۴۰۰	قیزیل اوزن	۲۱ ج. شر	ش. شر- ج. غ	۴۷/۴۶	۳۷/۱۵
۹۸. قوم	۱۴۰۰	گرمه جنوبی	۲۲ ش. شر	ش. شر- ج. غ	۴۷/۵۵	۳۷/۳۳
۹۹. ساریجا	۱۳۹۲	اوج تپه غربی	۲۹ ج. غ	ج. شر- ش. غ	۴۷/۲۶	۳۷/۲۱
۱۰۰. دمیرچی	۱۳۷۵	گرمه جنوبی	۲۷ ش. شر	شر- غ	۴۷/۵۹	۳۷/۳۱
۱۰۱. گول مئشه	۱۳۶۷	قیزیل اوزن	۳۴ ج	ج. شر- ش. غ	۴۷/۴۳	۳۷/۰۶
۱۰۲. سیدخان	۱۳۶۰	قیزیل اوزن	۳۴ ج	ج. شر- ش. غ	۴۷/۴۳	۳۷/۰۷
۱۰۳. چالا چوخ	۱۳۲۳	قیزیل اوزن	۲۴ ج	ج. شر- ش. غ	۴۷/۴۵	۳۷/۱۴
۱۰۴. معدن داغی	۱۲۸۰	قافلانکوغربي	۲۱ ج. ش	ش. شر- ج. غ	۴۷/۴۹	۳۷/۱۵
۱۰۵. ساری قالا	۱۲۶۱	اوج تپه غربی	۳۶ ج. غ	ش - ج	۴۷/۲۱	۳۷/۲۱
۱۰۶. هاچا داغی	۱۲۴۰	قافلانکوغربي	۲۰ ج. شر	ج. شر- ش. غ	۴۷/۴۷	۳۷/۱۶
۱۰۷. ادرون	۱۲۰۰	گرمه جنوبی	۲۱ ش. شر	ج. شر- ش. غ	۴۷/۵۶	۳۷/۳۱
۱۰۸. دشتیان	۱۱۳۵	گرمه جنوبی	۱۲ ش. شر	ج. شر- ش. غ	۴۷/۵۱	۳۷/۲۸
۱۰۹. بوزقوش	-	گستردہ	متتنوع	شر - غ	-	-

غیر از این مجموعه کوهها، کوههای ریز و درشت دیگری در شهرستان میانه وجود دارد که حتی نام بردن آنها نیز مقدور نیست. اگر تپه ها را بخواهیم تنها نام ببریم، خود تحقیقی مستقل خواهد بود. دیگر کوههای میانه که در آبادیهای مختلف پراکنده شده اند، در جدول «ب» ارائه می گردد. این کوهها گاهی چندین آبادی را پوشش می دهند. آبادیهای نزدیک به این کوهها (تا فاصله ۵ کیلومتری) نیز در جدول ارائه گردیده است. این کوهها همراه با کوههای جدول پیش، مجموعه کوههای شهرستان میانه را تشکیل می دهند. اگر نام کوهی در این دو جدول ارائه نشده است، آنها عنوان تپه و قایا(صخره) تعریف می شوند نه کوه(البته اگر از قلم حقیر نیافتاده باشند).

با توجه به این دو جدول، بیش از ۲۰۰ کوه در شهرستان میانه وجود دارد که بلندترین این کوهها رم داغ با ارتفاع نزدیک به ۳۰۰۰ متر است و کوتاهترین آنها قابل تشخیص نیست و در مرز بین کوه و صخره تعریف می شوند. با توجه به اینکه بعضی کوهها حایل و مشترک بین چند آبادی هستند، بطور متوسط در هر آبادی یک کوه می توان مشاهده کرد(هر چند بعضی آبادی ها فاقد کوه و بعضی آبادی

ها دارای چند کوه هستند). به تعریف کلی، شهرستان میانه، منطقه ای پر تلاطم و موآج از نظر پستی و بلندی است و ۲۰۰ کوه نسبتاً بلند در این منطقه گواه این مدعاست. این کوهها عامل دوام و قوام منطقه هستند و به تعبیر قرآن، این کوهها مانند میخهایی هستند که زمین را استوار نگه داشته اند.

شناسنامه کوههای شهرستان میانه(جدول ب)

نام کوه	آبادی های اطراف
۱۱۰. اوکوزداغی	بورون، دیز گوین، واردیق
۱۱۱. اکیزداغ	و گند
۱۱۲. ارگنه	اندرود (آش.)، اندرود (یوخ.)، باش بولاق
۱۱۳. ازنوداغی	گزی دره
۱۱۴. آغ قایا	دول قیشلاقی، گاوانی، کوهبان
۱۱۵. آغ کمر داغی	باشماق
۱۱۶. اممد	شاه علی بیگلی، میندیجین، ولستان
۱۱۷. امیره داغ	بورون
۱۱۸. ان وئرن	اوستور
۱۱۹. آنقیت داغ	مروشین
۱۲۰. اوجاداغ	قارا آوار
۱۲۱. اوچاق	بولفه تیمور
۱۲۲. اوخلو	اندرود (آش.)
۱۲۳. بئیوک گونئی	میندیجین
۱۲۴. بئیوک داغ	قارامیدان حاصاری
۱۲۵. باجدار	کوهبان
۱۲۶. باخ داغ	پور سوقلو
۱۲۷. باش قالاداغی	دوه داشی
۱۲۸. بزنی داغ	خلفه کمال، عجمی کوله بوز، خلیفه کمال، زیریشلی، کریم آباد
۱۲۹. بوشا داغ	قاراب (یوخ.) و (آش.)

نام کوه	آبادی های اطراف
۱۳۰. بوشادر	سورق، قلعه سنگی
۱۳۱. پالان تیکن	کلهر، ورزقان
۱۳۲. پیشک	قیزیل یاتاق
۱۳۳. تره داغی	سلیمان قیشلاقی
۱۳۴. تووزدو	ینگجه دلیکانلی، حاج خلیل
۱۳۵. جعفرقلی	ینگجه
۱۳۶. جیداقایا	داوند
۱۳۷. چال داغ	باتلاق
۱۳۸. چای داغی	باکری
۱۳۹. داشلی داغ	حلاج (یوخ.)
۱۴۰. دره جهنم	باکری
۱۴۱. دورو گدیک	میندیجین
۱۴۲. دوش داغی	دئینیج، شیخلر، ولستان
۱۴۳. دول دولتان	ورزقان
۱۴۴. دوه داشی	ینگجه
۱۴۵. دیبکلی	ینگجه دلیکانلی
۱۴۶. زرنق داغی	زرنق
۱۴۷. زمه قایا	داوند
۱۴۸. ساری قایا	عجمی کوله بوز، قلعه جوق الفلو
۱۴۹. ساری قمیش	خلفه کمال، عجمی کوله بوز، خلیفه کمال، زیریشلی
۱۵۰. ساری گونشی	قاواق (آش.)
۱۵۱. ساریمساقلی	آوین مسجدلی
۱۵۲. سوتلوداغ	قوچقار، اوللوجه
۱۵۳. سوموکلوداغ	سوموکلو
۱۵۴. شهناز	ینددی بولاق

نام کوه	آبادی های اطراف
۱۵۵. شور بولاق	آغیل
۱۵۶. شوش	حاج خلیل
۱۵۷. طاهری	آغکند
۱۵۸. عباس قالاسی	بلوکان
۱۵۹. عباس داغی	باتلاق
۱۶۰. غوزیه بولاق	قلعه جوق نجفقلی خان
۱۶۱. قاباق داغ	قومقان، گونلی
۱۶۲. قار کلگی	درین دره
۱۶۳. قارا بایر	ورنکش
۱۶۴. قاراگونئی	قارامیدان حاصاری
۱۶۵. قاراج اولن	پاورس حسن خانی باغی
۱۶۶. قاراقایا	درین دره
۱۶۷. قارقالان داغ	زئیوه، مئی هاوا
۱۶۸. قاسیم چاپان	بولفه تیمور
۱۶۹. فاشقا بولاق	گوللوچه یئدی بولاق، یئدی بولاق، بوداق بیگ
۱۷۰. قالا باشی	ولیین
۱۷۱. قالاتپه قاباغی	قلعه آسلام
۱۷۲. فالیش داش	قلعه جوق نجفقلی خان
۱۷۳. قاوارسی	شاه علی بیگلی، ولستان
۱۷۴. قاولول داشا	آغیل
۱۷۵. قبله بولاغی	یننگجه دلیکانلی
۱۷۶. قوربان داغی	آستاجین
۱۷۷. قوزو بولاغی	عبدالرحمانلی
۱۷۸. قوش اوطاران	دول قیشلاغی، وهیل
۱۷۹. قوش داغی	حاج خلیل، یننگجه، حاج خلیل، یننگجه

نام کوه	آبادی های اطراف
۱۸۰. قوم داغ	مروشین
۱۸۱. قیزیل سورو	سرخه حصار
۱۸۲. کجل	ابابین، قیشلاق، کونجین، سهل آباد، شاه علی بیگلی
۱۸۳. کله تپه	عجمی کوله بوز
۱۸۴. کند دؤشو	پاورس
۱۸۵. کندووش	حسن خانی باغی
۱۸۶. کنگرستان	توروین
۱۸۷. کوسالار	طاوسلو، کوسالار
۱۸۸. گرده گدیک	گوانی، وهیل، کوهبان
۱۸۹. گزه لر داغی	سوتی، قارا منصور، بربزق، دلی قیز
۱۹۰. گزی داغی	ذاکر
۱۹۱. گلین داشی	حاج خلیل، بسبیط
۱۹۲. گن دوش	بولفه تیمور
۱۹۳. گونئی داغ	ینگجه، حاج یوسفلی، خیردا بولاق، سورق، قارا قایا، آسلام قالا، ماوی، کلکش، توروین
۱۹۴. مال قیریلان	قارا قایا
۱۹۵. مشکول	قلعه سنگی، قاراب (یوخ.)
۱۹۶. مینه داغی	ولین
۱۹۷. نسق	ینددی بولاق
۱۹۸. هردول	اندروود (آش.), توروین، شیخلر
۱۹۹. یومورو داغ	مسجدلی آوین

۱-۴) شناسنامه رودخانه های میانه

سرتاسر میانه از چهارسو در محاصره رودخانه هاست. کمتر آبادی در میانه وجود دارد که رودخانه یا حدائق نهر و چشمه در آن جاری و ساری نباشد. رونق اقتصادی میانه از نظر کشاورزی و دامداری، بخاراطر وجود همین رودخانه های متنوع و پراکنده ای است که عمدۀ آنها عبارتند از:

- قیزیل اوزن^۱: یونانیان باستان نامهای «آماردی، آمارد، مارد، مرد» را برای آن ثبت کرده‌اند. این رودخانه عظیم چونان طلای شناوری ۷۰۰ کیلومتر راه را طی می‌کند. این رودخانه سالانه با ۱۲۵۰ میلیون متر مکعب آبدهی و ۵۰ هزار مترمربع مساحت مهمترین جریان سطحی جنوبی دریای خزر می‌باشد که از کوههای چهل چشمه کردستان سرچشمه گرفته و پس از آبیاری قسمتهای زیادی از زمینهای مسیر خود از جمله میانه پس از الحاق به شهر چایی در میانه، به سفیدرود متصل شده و پس از طی مسیر طولانی خود به دریای خزر می‌ریزد.
- قارلانقوچای^۲: این رود ۱۹۰ کیلومتری با ۵۱۰ میلیون مترمکعب آبدهی، از دامنه‌های شرقی سهند و اوداغ سرچشمه گرفته و پس از الحاق به شور چای به قیزیل اوزن ریخته می‌شود.
- شهرچایی: این رود که از قسمتی از شهر میانه هم عبور می‌کند با ۱۳۰ میلیون متر مکعب آبدهی از قاسم داغی سرچشمه گرفته به قارلانقوچای متصل می‌شود.
- قوروچای: از بوزقوش سرچشمه گرفته به شهر چایی متصل می‌گردد.
- گرمه چای^۳: این رودخانه با ۳۰۰ میلیون مترمکعب آبدهی، از کله گاه سرچشمه گرفته و به قیزیل اوزن ملحق می‌شود.
- بولانلیق چای^۴: از بوزقوش سرچشمه گرفته به شهر چایی متصل می‌گردد.
- ایدوغموش: این رودخانه مهم پس از طی ۱۴۰ کیلومتر مسافت، به قارلانقو و سپس به قیزیل اوزن ملحق می‌شود.
- آجی چای: از بلندیهای جنوبغربی میانه سرچشمه گرفته به قیزیل اوزن می‌ریزد.
- ترکمنچای: از چشمه سارهای کله‌ر(کلی) و ورزقان سرچشمه گرفته به شهر چایی می‌ریزد.
- همچنین تعدادی چشمه‌های کوچک و بزرگ و بیش از ۳۵۰ رشته قنات، با عمق، طول و میزان آب نسبتاً کم در قسمتهای مختلف شهر و روستاهای پراکنده هستند که ۱۰ میلیون متر مکعب آب را سالانه تخلیه می‌دهند که بخشی از آب مورد نیاز شهرستان را تأمین می‌نمایند. همچنین ۵۸ حلقه چاه عمیق با دبی سالانه ۱۷ میلیون متر مکعب و ۲۳۶۴ چاه نیمه عمیق با دبی سالانه ۹۱ میلیون متر مکعب

^۱ قیزیل در ترکی طلاست و اوزن یعنی شناور. صفت طلای شناور بخاطر رنگ رسی رودخانه است که از خاک رس کوههای اطراف گرفته شده است.

^۲ قارلانقو یعنی سیاه شده در اثر ازدحام و شلوغی. این صفت بخاطر خروشان بودن رودخانه و به سیاهی زدن رنگ آن اطلاق می‌شود. در منطقه آنرا قارانقو می‌خوانند. سیاحان اروپایی آنرا کارلانکو نوشته‌اند.

^۳ گرمه در ترکی از مصدر گرمک(پیچ و تاب خوردن) و به معنای پر پیچ و خم است. عده ای آنرا ترجمه کرده و گرمود خوانده‌اند.

^۴ بولانلیق از مصدر بولانماق(آغشته شدن) بمعنای آغشته شده و ترکیب شده است.

آب آشامیدنی میانه را تأمین می کنند. حجم مخازن ذخیره آب آن ۱۰/۰۰۰ متر مکعب و طول خطوط آبرسانی آن ۴۱/۰۰۰ متر است. آب مورد نیاز شهر ۲۲۶ لیتر در ثانیه است.

رودخانه های کوچک و بزرگ میانه همچنین آبادیهای مجاور آن (با فاصله کمتر از ۵ کیلومتر) که از برکات این رودخانه ها استفاده می کنند، بصورت جدول آتی ارائه شده است. جدول زیر نگاهی دیگر نسبت به جدول آبادیها (فصل آخر) است و از آن استخراج شده است:

شناسنامه رودهای شهرستان میانه

رودخانه	آبادیهای بهره مند
۱. قیزیل اوزن	آچاچی، آغجا قیشلاق، اربات، آراز، دول قیشلاق، سورق، قاراب (آش)، داش قالا، میندیجین، وهیل، بورون، توب قارا، زناری، سبیز، شهیدلی، توغای، قالیجا، قارا آوار، قاراقانی مامان، قاواق عمیلی، قوییچاق، گوندوغدو، مامان
۲. شهر چایی	آت دره سی، اسلام آباد، بیجرلی، پورسوقلو، ترکمنچای، هلیمسی، خطب، سلطان احمدلی، سئوینچ، قاراتپه، قومقان، کورده ده، کوسالار، گؤی دره، گونلی
۳. آیدوغموش	درین دره، اسلام آباد، ایدلی، امیرآباد، بوداق بیگ، چای تالوار، زرده ملیک، زرنق، شیخ درآباد، تاو، آغیل، قارا بولاق، قیویرجاق، کرمه، کولا، گلبوس، بنددی بولاق، گوللوجه
۴. قارلانقو	آغ توره، آربات، اسلام آباد، شیخ صفی، فارلانقو حصار، دونزنه، زیریشلی، سبیز، شال، سیه کمر، الفلی قالاجیق، ک رکچو، کسجین، چای ینگ آباد، ابک، آچاچی
۵. گرمه چای	آرموداق، امیرآباد، برق، تازه کند دیوانلیق، تجره، ترنساب، چیتاب آغا کریم، چیتاب حسین خان، چیرکینلی، ساری قمیش، خلفه باغی، خناوند، سونقور آباد، سوتی، سوین، سیدلر، سیف الدین قیشلاقی، گوندوغدو، مولک، نی باغی، یال قیشلاق، ینگی کند
۶. گرگه چای	ترک، زرنکش، قارا حاجیلی، کندوان
۷. قوروچای	باليسين، باليسين شريف آباد، بالليجا، بولفه تیمور، ديشاب، شیویار، فهی، موسی بی قیشلاقی، گنگه دیک، نشلانده
۸. کلامرز چای	آلینجالیق، جواندیر، زئیوه، سرخه حصار، کورون سوما، کزره، می هاوا، مونا، نشلانده، نیغاب، نوادوز، ونجان
۹. آی دمیر	آیدمیر

رودخانه	آبادیهای بهره مند
۱۰. آجی چای	آراز ، حلاج (آش.) ، دادیلی
۱۱. حسن دره چایی	آلاداد، خلفه کمال، زیریشلی
۱۲. ترکمنچای، اورونجه	ترکمنچای، اورونجه
۱۳. تیرچایی	ایشله، ائیوره، بالیسین، چرن، چینار، اونلوق، خلفه لی، خوجا ده، دیشاب، شورور، کلاله
۱۴. بالیسین چایی	بالیسین شریف آباد
۱۵. هیدی چای	بالیسین شریف آباد
۱۶. آغچای	باللیجا، گنگه دیک
۱۷. لیوانلی چایی	لیوانلی، دلی قیز
۱۸. نشق چایی	نشه
۱۹. نقلان(بودانلیق) چایی	نقلان، بورونجک
۲۰. نودالا چایی	نودالیق
۲۱. آگکند چایی	آگکند، قازیلی، گوللوچه خالصه، نوروز آباد
۲۲. قالاجیق چایی	نجفلی خان قالاجیغی، قاباق تپه، رضاخانلی (آش.)، عبدالرحمانلی
۲۳. قاراجاقایا چایی	قاراجا قایا
۲۴. قریب دوست	غريب دوست
۲۵. قاراقانلی چایی	قیزیلچا
۲۶. بولانیق چایی	قیشلاق برزلی
۲۷. کسلان چایی	کاسالان
۲۸. کلی چایی	کلهر (کلی)
۲۹. ورزقان چایی	ورزقان
۳۰. دیزج چایی	دیزج (دیزه)، ینگی کند
۳۱. فیرخ بولاق چایی	آوین مسجدلی، اووزال، فیرخ بولاق، تازه کند پوروج، حاج همتی
۳۲. باع دره چایی	اوستور، باع دره سی

آبادیهای بهره مند	رودخانه
افشار	۳۳. اووشار چایی
باشماق	۳۴. باشماق چایی
بیجوان	۳۵. بیجوان چایی
فیندیقلی، ترنا ب	۳۶. فیندیقلی چایی
توشمنانی	۳۷. بیگیم چایی
جهیران بولاغی	۳۸. جهیران بولاغی
دستجرد (دسگیر)	۳۹. دستجرد چایی
فیندیقلی	۴۰. ایشتاب چایی
فیندیقلی	۴۱. ساری پیر

۱-۵) آب و هوا

جدولهای ۱ تا ۳ از اطلاعات آب و هوای سازمان هواشناسی کشور مربوط به سال ۲۰۰۰ میلادی استخراج شده است. از آنجا که استخراج اطلاعات آب و هوایی در ماشینهای این سازمان بر مبنای سال میلادی است، تحلیلها و نموداری استخراجی نیز بر همین مبنایست.

بدیهی است قضاوت در مورد آب و هوای میانه با نگاه به نتایج آب و هوایی یک سال میسر نیست. اگر آن سال استثنائی خشک یا بسیار بارانی باشد، ما را دچار انحراف خواهد کرد. برای گریز از این اشتباه میانگین کارنامه همین پارامترها در ۱۴ سال متنه به سال ۲۰۰۰ میلادی بصورت جدول ۲ آورده شده تا از روی آن به هواشناسی اقلیم میانه پرداخته شود و سال ۲۰۰۰ را با آن قیاس کنیم. در مواردی هم نیاز به کارنامه سالهای گذشته داریم تا کار قضاوت و تحلیل صحیحتر و راحتتر باشد که بعنوان کارنامه سالانه در جدول ۳ ارائه شده است. تغییرات اعمال شده در جدول مانند تبدیل سیستم آحاد به استاندارد بین المللی SI و یا انجام محاسبات برای بدست آوردن پارامتری خاص و ارائه آن در جدول صرفاً برای سهولت در مطالعه خوانندگان و تحلیل و نتیجه‌گیری انجام شده است.

در این جداول، دما بر حسب سانتیگراد، رطوبت نسبی بصورت درصد، سرعت باد بر حسب کیلومتر بر ساعت، فشار براساس هکتو پاسکال hPa و بارش بر حسب میلیمتر می باشد.

ضمناً برای انطباق تقویم میلادی و شمسی می توانید از تقویم ارائه شده کمک بگیرید.

برای تطبیق تقویم سال میلادی به شمسی کافیست یک روز از تقویم میلادی کم کنیم و به تقویم شمسی اضافه کنیم تا با کمک جدول زیر ، معادل شمسی آن بدست آید. مثلاً ۱ آگوست مصادف با ۱۰ مرداد است. پس ۱۶ آگوست برابر است با ۲۵ مرداد.

1Dec.	1Nov.	1Oct.	1Sep.	1Aug.	1Jul.	1Jun.	1May	1Apr.	1Mar.	1Feb.	1Jan.	۱۱ دی
۱۰ آذر	۱۰ آبان	۱۰ مهر	۹ شهر.	۱۰ مرداد	۱۰ تیر	۱۱ خردا.	۱۱ ارد.	۱۱ فرو.	۱۲ اسف	۱۰ بهمن	۱۲ بهمن	۱۱

جدول (۱): اطلاعات ماهانه سازمان هواشناسی برای شهرستان میانه
متوسط ۱۴ سال بین ۱۹۸۷ تا ۲۰۰۰ میلادی

ماه	jan	feb	mar	apr	may	jun	jul	Aug	Sep	Oct	nov	Dec	Annl
دماهی هوا	-0.2	0.2	6.9	14.4	19.5	25.5	28.3	28	23.3	16	8.3	2.7	14.3
متوسط حداقل دما	-6.4	-5	0.5	6.5	10.6	15.5	19.1	18.9	14	8.2	2.1	-1.7	6.9
روزهای یخ	27.6	23.9	13	1	0.1	0	0	0	0	0	9.1	20.4	95.1
کمترین دما	-22.7	-25.6	-13.6	-3.2	-0.4	2	10.6	10	6	0.7	-11	-20.6	-25.6
روزهای بالای ۳۰	0	0	0	0.5	5.6	21.9	29.3	28.6	17.6	1.3	0	0	105
بیشترین دما	18.2	19.4	23	33	37.5	40	41.5	41.8	39.6	32.6	24.8	20.4	41.8
متوسط دما روزانه	-2.1	0	6.3	13.4	18.1	23.7	27	26.9	22.3	15.3	7.9	2.6	13.5
حداقل رطوبت نسبی	57	49	40	32	28	21	21	20	21	31	44	55	35
حداکثر رطوبت نسبی	86	83	81	76	70	56	52	54	56	67	81	84	71
بارش میلیمتر	39	24.9	46.1	42.6	29.9	7.7	6.5	4.2	4.4	21.5	31.5	28.4	287
روزهای بارانی	10.7	9	10.9	11.3	9.9	4.6	1.9	1.8	2	5.5	6.6	7.6	81.8
طوفان رعد و برق	0	0	0.6	3.9	6.1	3.6	1.6	1.2	1.2	1.3	0.4	0.1	20
برف و کولاک	8.1	5.9	3	0.1	0	0	0	0	0	0	1.2	3.1	21.4
متوسط جهت باد	45	45	270	270	270	45	45	45	45	45	270	270	45
(km/h) سرعت باد	14	16	19	20	20	19	19	19	17	17	15	14	17
سرعت تندترین باد	80	76	54	72	72	54	65	54	72	61	57	50	80
QFE متوسط فشار	894	892	890	889	889	886	885	886	890	894	894	894	890
روزهای آفتابی	9.9	9.8	10.2	8.4	14.3	23.9	26.9	26.3	27.1	19.1	14	9.5	200
روزهای نیمه ابری	10.4	9.3	11.4	14	12.6	5.9	3.9	4.6	2.8	8.2	10.4	11.5	105
روزهای ابری	10.7	9.2	9.4	7.6	4.1	0.3	0.3	0.1	0.1	3.7	5.6	10	61.1
ساعات آفتابی	122	151	188	223	285	335	363	344	308	242	177	123	2862

جدول (۲): اطلاعات سازمان هواشناسی برای شهرستان میانه سال ۲۰۰۰ میلادی

ماه	jan	feb	mar	apr	may	jun	jul	aug	sep	Oct	nov	dec	Ann
دماهی هوا	0.7	0.9	6.9	15.7	19.9	24.6	28.6	27.7	22.8	13.8	6.4	2.5	14.2
میانگین حداقل دما	-3.4	-4.2	0.3	8.8	12.1	16.1	20.3	20	15.4	7.8	2.1	-0.4	7.9
روزهای بیخ درجه	26	26	14	0	0	0	0	0	0	0	11	15	92
کمترین دما	-11.4	-11.6	-7	3.6	6.8	7	16	16	11.4	1.8	-1.8	-4	-11.6
روزهای بالای ۳۰	0	0	0	0	9	23	31	31	22	0	0	0	116
بیشترین دما	13.2	16.4	20.4	27.8	33.6	40	40.2	41	36	27.8	15.5	13.8	41
متوسط دما روزانه	1	1.2	7.1	15.8	20	24.5	28.7	28.1	23.2	14.1	7	3	14.5
متوسط رطوبت نسبی	67	64	54	50	42	33	30	34	41	56	72	80	52
بارش میلیمتر	21.7	15.7	76.6	30.6	18.9	8.4	2.3	0.1	8.2	12.3	36.2	43.6	274.6
روزهای بارانی	10	6	6	12	8	4	3	2	2	8	9	9	79
برف و کولاک	7	6	2	0	0	0	0	0	0	0	0	6	21
متوسط جهت باد	20	19	279	259	332	53	62	55	41	59	36	83	43
(km/h) سرعت باد	13	17	17	17	16	19	17	20	18	17	16	12	17?
سریعترین باد	43	32	43	54	46	39	43	43	50	35	32	35	54
متوسط فشار QFE	891	892	889	889	887	886	886	886	888	893	896	893	890
روزهای آفتابی	11	14	19	10	23	27	30	27	27	12	11	8	219
روزهای نیمه ابری	9	10	8	14	7	3	1	4	3	15	13	15	102
روزهای ابری	11	5	4	6	1	0	0	0	0	4	6	8	45
ساعات آفتابی	137	185	249	219	311	369	376	353	288	217	149	110	2962

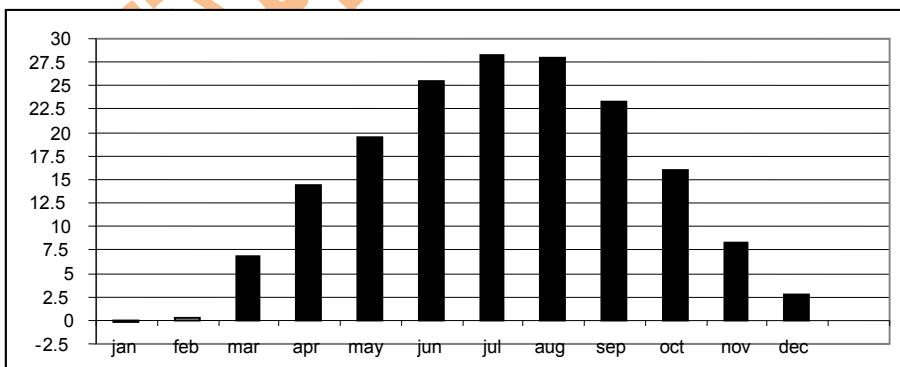
جدول (۳): اطلاعات سالانه سازمان هواشناسی برای شهرستان میانه
سالهای ۱۹۸۷ تا ۲۰۰۰ میلادی

سال	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	Men
جمع بارش	237	442	226	289	359	278	426	306	162	260	297	287	173	275	287
روزهای بارانی	81	94	66	78	86	91	99	96	65	74	81	84	69	79	82
روزهای برفی	9	36	27	31	19	28	40	20	6	18	16	26	4	21	14
گرد و غبار	22	2	4	1	3	3	5	6	2	2	0	0	2	2	3.9
تندترین باد	80	54	50	72	43	61	61	54	65	72	54	76	50	54	80
روزهای آفتابی	171	170	217	219	184	184	169	198	225	187	220	204	222	219	200
روزهای نیمه ابری	118	125	101	81	103	116	93	97	98	120	107	105	104	102	105
روزهای ابری	76	71	47	65	78	66	103	70	42	59	38	56	39	45	61
ساعات آفتابی	2691	2780	2864	2960	2690	2642	2558	2900	?	2900	3088	2992	3101	2962	2862
متوسط فشار	890	890	891	891	891	891	891	890	890	890	890	890	890	890	8903
روزهای یخ‌بندان	89	114	92	107	97	104	118	79	85	82	96	89	86	92	95.1
سردترین روز	-9.3	-17	-25.6	-20.6	-16	-21	-18.8	-11.6	-10.6	-8.6	-20	-22.6	-8	-11.6	-25.6
روز ثبت شده	1231	1230	0207	1229	0101	0113	0122	1207	1221	0204	0202	0117	0103	0209	
روزهای گرم (۳۰)	114	89	115	112	97	70	97	93	102	113	109	114	125	116	105
گرمازین روز	40	40.8	40.2	41.5	41	40.6	39.2	38.2	41.8	40.6	41	41.6	41.2	41	41.8

۱-۵-۱) دمای میانگین ماهانه

منظور از دمای میانگین ماهانه، معدل دمای روزهای یک ماه است. در تقویم میلادی، آب و هوای مناطق از یک نمودار گنبدی تقریباً متقارن تبعیت می کند. در میانه هم، همینگونه است و دما از پائین ترین نقطه در اوائل زمستان شروع می شود (زیر صفر) و کم کم به دمای بیشینه در تیرماه می رسد. میانه همیشه تیرماهی سخت می گذراند (میانگین دمایی $\frac{28}{3}$). این سختی زمانی محسوس است که زمستان میانه گاهی سنگین و زجرآور است و انتظار چنین تابستانی در چنین منطقه ای وجود ندارد. بعد از تیرماه، گرمای هوا فروکش کرده و در اوخر پائیز مجدداً به دمای یخبندان نزدیک می شویم ($2/7$ درجه). اگر با تقریب خوبی سه ماه اول میلادی را منطبق بر زمستان بدانیم (11% خط)، میانگین دمای زمستان میانه $\frac{2}{3}$ درجه است که حکایت از زمستانی پرسوز دارد. میانگین دمای بهار دلپذیر و خوشایند میانه به 20 درجه هم نمی رسد. تابستان میانه نیز میانگین دمایی $\frac{26}{5}$ دارد. پائیز در میانه چیزی از زمستان کم ندارد، چراکه دمای زیر 9 درجه فصلی بسیار سرد را خبر می دهد.

اگر دمای هوای ماههای سال 2000 میلادی (زمستان 1378 تا زمستان 1379) را منفرداً نگاه کنیم و آنرا با 14 سال گذشته اش قیاس کنیم، به نتایج دیگری می رسیم. این سال گرمرت از سالهای گذشته بوده است، طوریکه میانگین ماه اول آن قادر به یخبندان کردن آبها نبوده است (7 / درجه). تیرماه آن نیز $\frac{3}{3}$ درجه کمتر از سالهای گذشته است. متوسط دمای فصلهای زمستان، بهار، تابستان و پائیز در میانه نیز به ترتیب $2/8$ ، 20 ، $26/5$ و $7/5$ درجه است که تقریباً روال گذشته را طی کرده است.

متوسط دمای سالانه ماههای مختلف در بین سالهای 1987 تا 2000

۱۵-۲) میانگین حداقل دما

معدل حداقل دمای روزهای یک ماه، میانگین حداقل دما نام دارد. در طول ۱۴ سال اگر میانگین پائیتیرین دماهای هر روز از یک ماه را مقایسه کنیم، بطور متوسط دمای $6/9$ درجه را بعنوان میانگین دماهای پائین سال خواهیم پذیرفت. در واقع طبق جدول ۱، میانگین پائیتیرین دماه روزهای ماه ژانویه $6/4$ - است حال آنکه می دانیم روزهایی وجود دارد که حتی زیر 20°C هم هست. با نگاهی به جدول ۲ مشاهده می شود که میانگین حداقل دما در سال 2000 2000 باندازه 1 درجه زیاد بوده است. حال اگر بخواهیم متوسط کمترین دمای ماهانه را مبنا قرار دهیم، ماه ژولای با $19/1$ درجه و ماه ژانویه (تفصیل دیماه) با $6/4$ - درجه، بعنوان مبنای محاسبات قرار می گیرند.

میانگین حداقل دما، پارامتر بسیار مهمی در طراحی ساختمانها، عایق‌های حرارتی، سیستمهای گرمایشی تأسیسات ساختمانی وغیره است. در این طراحی‌ها نمی توان به حداقل دمای روزانه تکیه کرد، چراکه دمای حداقل یک روز ممکن است به 25°C - درجه برسد و انجام طراحی بر پایه این دما مستلزم اتلاف هزینه هنگفت و تجهیزات غیرضروری است. مهندسین مربوطه ادعا دارند که مردم باید روزهای استثنائی را حل کنند (مانند روشن کردن یک اجاق برقی در یک یا دو شب خاص و یا استفاده از ضدیخ در چند روز زمستانی) تا بخاطر چند روز خاص، هزینه ای سالیانه متحمل نشوند.

۱۵-۳) میانگین حداکثر دما

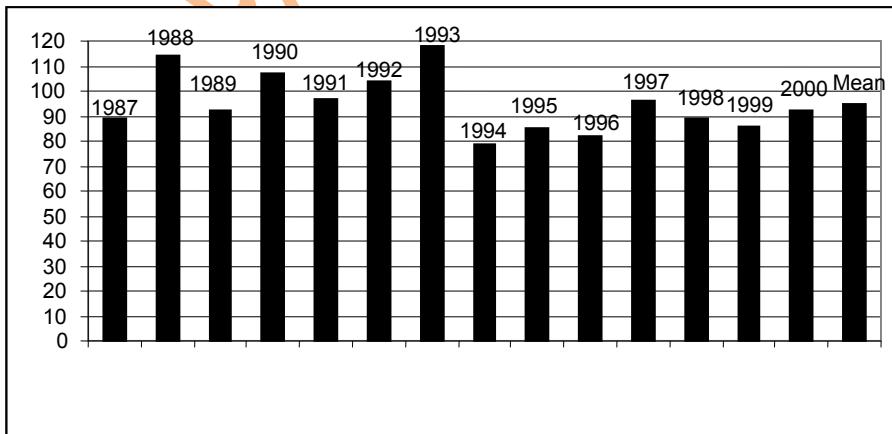
میانگین حداکثر دمای روزهای یک ماه نیز پارامتری اساسی در طراحی‌ها و محاسبات سازه‌ای یا تأسیساتی و... است. طبق جدول ۱ ملاحظه می شود که در گرمتیرین روزهای سال، بطور میانگین حداکثر دمای ماهانه میانه به 35°C درجه هم نمی رسد. با اینکه روزهایی داریم که دمای میانه به بالای 40°C درجه می رسد، ولی مبنای کاری باید این عدد باشد. برای نمونه به این مثال دقت کنیم:

یک سیستم خنک کننده برای یک ساختمان در میانه قرار است طراحی شود. اگر بنا را به حداکثر دمای ممکنه بگذاریم، باید پایه محاسبات را دمای $41/8$ درجه قرار دهیم که حدوداً 6°C درجه با متوسط دمای حداکثر اختلاف دارد. اما محاسبات تأسیساتی همیشه بر پایه عمومیترین حالت است نه حالات استثنائی. مهندسین تأسیسات بخاطر چند روز خاص از سال، محاسبات خود را انجام نمی دهند چرا که متحمل هزینه بسیار زیاد در تأسیسات و حتی سازه خواهند شد. در طراحی سیستم گرمایش و انتخاب رادیاتور یا چیلر وغیره نیز همین کار را انجام می دهند. طراحان تأسیساتی اعتقاد دارند، مردم

باید بخاطر چند روز استثنائی از یک سال (یا سالها) باید تدبیری بیاندیشند. مثلاً در یک شب سرد استثنائی استفاده کردن از هیتر بهتر از تحمیل هزینه‌ای سنگین در تمام سال است. در طراحی‌ها، حساسیت روی گرمایش، بیشتر است تا سرمایش، چراکه ایجاد سرمایش راحت‌تر از ایجاد گرمایش است. مثلاً اگر سیستم گرمایشی شهری بر اساس دمای زمستان ۱۵- درجه طراحی شده است، اگر دما به ۲۰- درجه برسد، باید با لباس گرم یا گرما دهنده‌های اضافی آن سرما را برطرف نمود، اما اگر مبنای سرمایش شهری ۳۰ درجه باشد ولی در یک سال، دما به ۳۵ درجه هم برسد، سیستمهای سرمایشی می‌توانند این گرما را نیز برطرف کنند.

۱-۵-۴ سرما

منطقه کوهستانی آذربایجان به طور میانگین ۹۵ روز یخ‌بندان را در هر سال به خود می‌بیند. نقاط مختلف آن دارای سردی و گرمی یکسانی نیستند. سراب هر سال با ۱۴۵ روز و مراغه با ۶۰ روز یخ‌بندان در هر سال بعنوان مرزهای بالا و پائین تعریف می‌شوند و سهم میانه از این بین همان میانگین استانی یعنی ۹۵ روز یخ‌بندان در سال است. بعبارتی مردم میانه، یک چهارم روزهای سال را در یخ‌بندان سپری می‌کنند. سال ۲۰۰۰ میلادی دارای ۹۲ روز یخ‌بندان بود. نظر به یخ‌بندانهای سالهای گذشته (شکل زیر) نشان می‌دهد سالهای اخیر با کاهش یخ‌بندان روبرو بوده ایم. سال ۱۹۹۳ تقریباً چهار ماه (۱۱۸ روز) با یخ‌بندان روبرو بوده است. تنها بعد از یکسال یعنی سال ۱۹۹۴ تنها ۷۹ روز یخ‌بندانی داشته است که بعد از این سال، روزهای یخ‌بندان هرگز به ۱۰۰ روز نرسیده است.

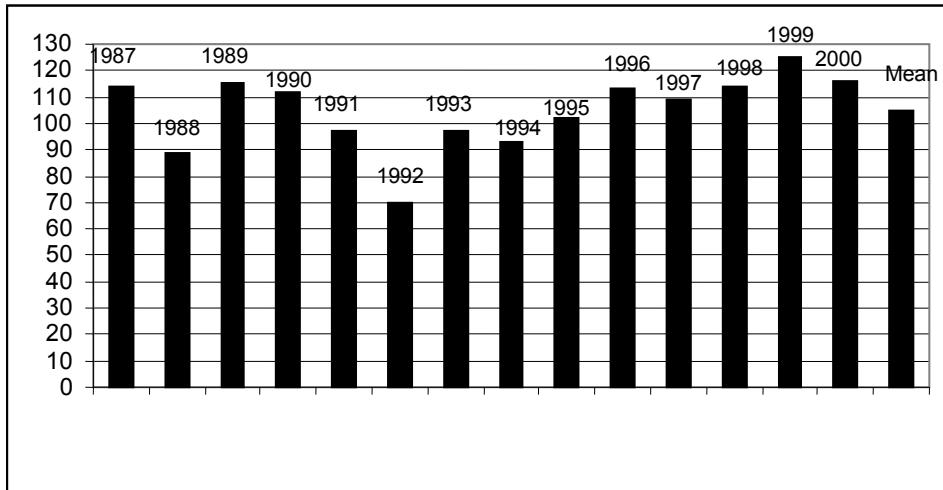
روزهای یخ‌بندان در سالهای ۱۹۸۷ تا ۲۰۰۰ میلادی

طبق جدول ۳ خشم سرما در میانه ممکن است از ۲۵- درجه هم پائیتر برود و باید خود را برای چنین روزی آماده باش نگه داریم. سقوط دما به ۲۵/۶- درجه در ۱۸ دی ۱۳۶۷ را می توان خشم سرمای میانه نامید. جدول ۳ نشان می دهد که این سرما دور از دسترس نیست، چراکه دماهای ۲۲/۶- ۲۰/۶- و یا ۲۰- درجه هم خبر از سرمای مخوف و سنگین می دهد. میانه در سال ۲۰۰۰ میلادی در سردترین شب خود با یک سرمای ۱۱/۶- درجه مواجه بود. جالب آنست که این سرما نه در اول زمستان بلکه در شباهی عید(۲۷ اسفند) اتفاق افتاد. غیر از شرایط اقلیمی اگر بدانیم که در هر ۱۶۷ متر ، دمای هوا ۱ درجه بالا می رود و با علم به اینکه بین میانه و بعضی آبادیهای آن بیش از ۱۰۰۰ متر اختلاف ارتفاع وجود دارد، براحتی پیش بینی می کنیم که بین میانه و بعضی آبادیهای آن از نظر ارتفاعی می تواند اختلاف ۶ درجه ای پیش بیايد. حتی بین پائیترین آبادی میانه (میندیجین با ۸۰۰ متر) و بلندترین آبادی (اکبرآباد با ۲۲۳۷ متر) ممکن است بخاطر همین اختلاف ارتفاع، اختلاف دمای ۸/۵ درجه ای پیش بیايد که اختلاف دمای بسیار چشمگیری است.

۱-۵-۵) گرما

کارنامه پائیز و زمستان میانه، چنین انتظاری به بار می آورد که تابستانی مطبوع و قابل تحمل داشته باشیم، اما تابستان میانه اصلاً چنین شوخی ندارد. گویا حساب او از حساب زمستان جداست و هیچ ارتباطی با هم ندارند. اگر گرمای بالای ۳۰ درجه را گرمای آزار دهنده بدانیم، تعداد روزهای آن به اندازه ۱۰ روز بیشتر از روزهای یخبدان خواهد بود. ۱۰۵ روز گرمای بالای ۳۰ درجه در میانه با توجه به ۹۵ روز یخبدان نمی تواند قابل قبول باشد، ولی بهر حال میانه چنین موج دمائی را دارد. اگر سال ۲۰۰۰ را به تنها بینیم، نسبت به سالهای گذشته خود گرمای بیشتری داشته است. سال ۲۰۰۰ دارای ۱۱۵ روز بالای ۳۰ درجه و ۹۲ روز یخبدان بوده است. با نگاهی به جدول ۳ حتی می توان انتظار ۱۲۵ روز گرمای بالای ۳۰ درجه را متظر بود(سال ۱۳۷۸). از این حیث، سال ۱۳۷۱ برای میانه ای ها بسیار راحت بود، چراکه تنها ۷۰ روز از این روزها را شاهد بوده اند(شکل زیر).

تعداد روزهای گرم و یخبدان در طول سال نسبت عکس با هم دارند و اگر در سالی با تعداد روزهای یخبدان اندک مواجه شویم، باید انتظار داشتن تعداد روزهای گرم بیشتری را داشته باشیم. تقریباً مجموع این دو روز در طول سال برای میانه ثابت و در حدود ۲۰۰ روز می باشد. یعنی اگر تعداد روزهای گرم به ۹۵ روز کاهش یابد، تعداد روزهای یخبدان به حدوداً ۱۰۵ روز خواهد رسید.

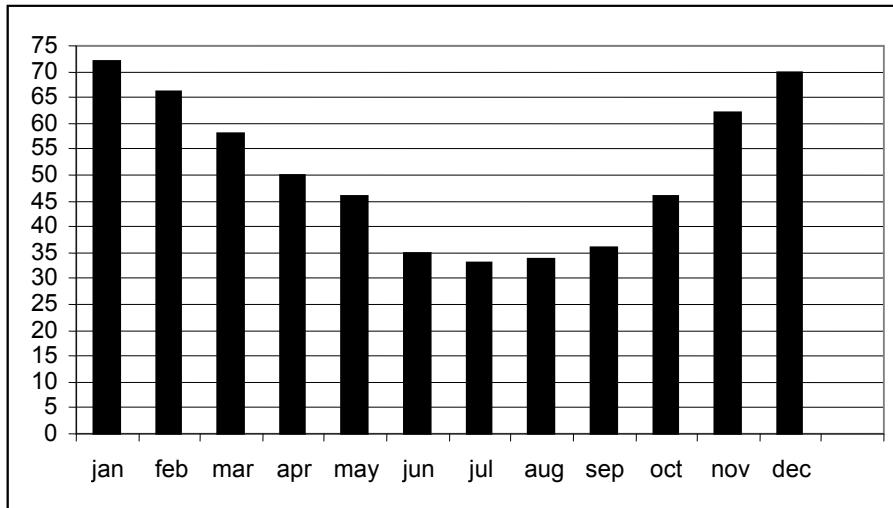

روزهای گرم بالای ۳۰ درجه سالهای ۱۹۸۷ تا ۲۰۰۰ میلادی

در میانه تقریباً هر سال دمای بالای ۴۰ درجه را می‌توان دید. در بالاترین گرما در ۱۲ مرداد ۱۳۷۹، گرمای ۴۱/۸ درجه را هم شاهد بوده ایم. با ترکیب این دمای بالا با شبهای زمستانی میانه می‌توان گفت که اختلاف دمای گرمترین روز تابستان و سردترین شب زمستانی در میانه ممکن است به مرز ۷۰ درجه برسد که اختلاف دمائی بسیار چشمگیر و خاص است.

۱۵-۶) رطوبت نسبی

به بیان فنی، رطوبت نسبی عبارت است از نسبت فشار جزئی بخار آب موجود در هوا به فشار اشباع بخار آب هوا در همان دمای خشک. اما به بیان ساده، بخار آب موجود در هوا را رطوبت می‌گویند و بسته به نسبت بخار آب به مقدار هوا، آنرا رطوبت تعریف می‌کنند. این مقدار بخار آب موجود در هوا در بهترین هوا مطبوع به٪.۹۸ (رطوبت٪.۹۸) می‌رسد اما در شرایط گرم کtar دریا ممکن است به٪.۵ هم برسد. رطوبت با دما رابطه معکوس دارد. یعنی هرچه دما بالا رود، از رطوبت کاسته می‌شود. دقیقاً می‌توان شکل گودی یا ضدگنبدی (برعکس نمودار دما) را برای ۱۲ ماه از سال ملاحظه کرد.

متوسط رطوبت ماههای مختلف سالهای ۱۹۸۷ تا ۲۰۰۰

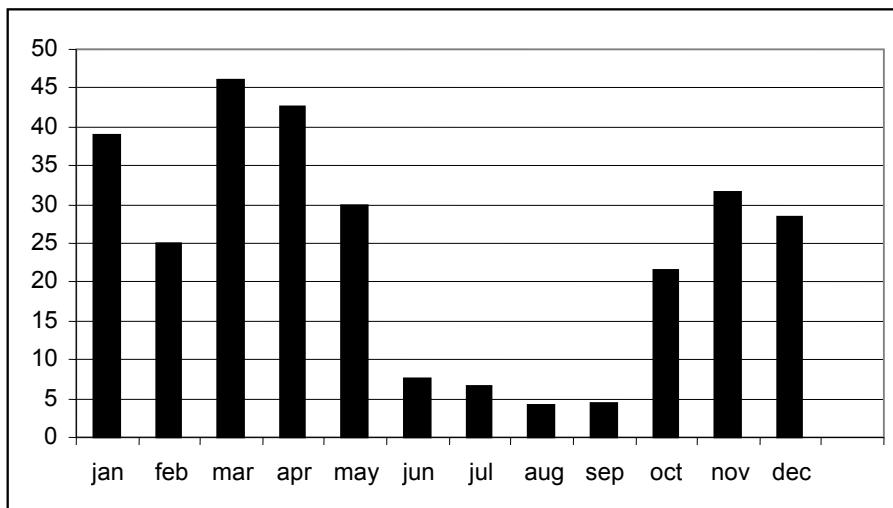
۷-۵-۱) بارندگی

بارش الهی در میانه اعم از برف و باران، با چشم پوشی از پستی و بلندی و رکود هر از چند گاهی آن، کارنامه خوبی دارد. تقریباً در تمام ماههای سال شاهد بارش هستیم ولو به اندازه خیلی ناچیز. مشاهده کارنامه بارش در ماههای سال ۲۰۰۰ میلادی (جدول ۲)، نشان می دهد که بارش باران در مردادماه تقریباً صفر بوده است. در عوض در روزهای حوالی عید نوروز، شاهد ۷۶.۶ میلیمتر برف و باران بوده ایم. این روند در سالهای گذشته نیز چنین بوده است و همیشه مرداد ماه، بعنوان خشکترین ماه و اسفندماه بعنوان پربارترین ماه بوده است (شکل الف). در سال ۲۰۰۰ میلادی، ۲۷۵ میلیمتر نزولات آسمانی به خاک تشنۀ میانه نشسته است. البته به یاد داریم که در این سالها، خشکسالی در تمام کشور وجود داشت. نگاهی به شکل ب این گفته را تأیید می کند. چراکه متوسط بارش در این سال از متوسط سالهای گذشته به اندازه ۱۲ میلیمتر کمتر بوده است. مشاهده می شود که میانه در چند سال اخیر به مشکلاتی هم از بابت آب برخورده است. در این مدت، سال ۱۹۸۸ با ۴۴۲ میلیمتر بارش نزولات آسمانی، رکورددار بوده است.

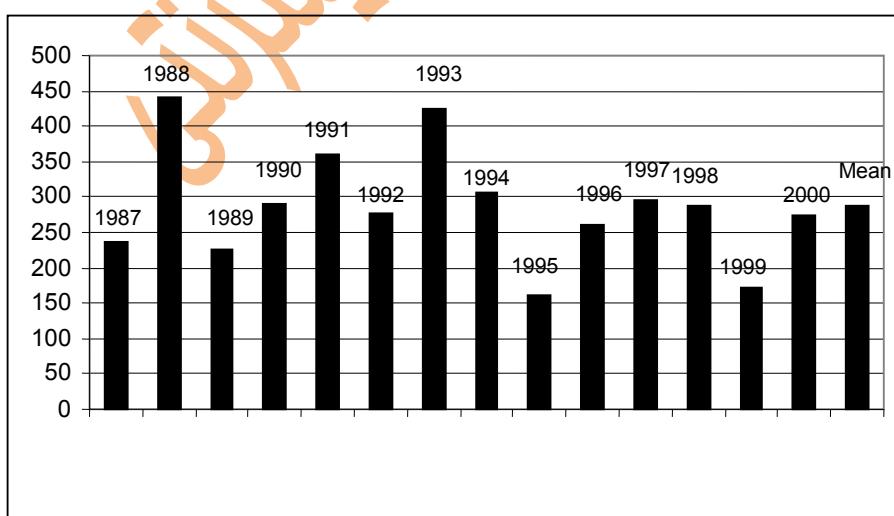
در سال ۲۰۰۰ میلادی اهالی میانه ۱۰۰ روز شاهد بارش برف، باران و تگرگ بوده اند (جدول ۲). از این ۱۰۰ روز، ۷۹ روز مخصوص باران و ۲۱ روز بارش برف و تگرگ بوده است. سهم تابستان از این ۱۰۰ روز، تنها ۷ روز بیشتر نبوده است. طبق جدول ۲ و ۳ هم ملاحظه می شود که سال ۲۰۰۰ نه

تنها از نظر مقدار بارش کمتر از سالهای قبلی بوده است بلکه از نظر روزهای بارندگی نیز بیش از ۳ روز کمتر از میانگین سالهای قبلی بوده است.

زمستان سال ۱۳۷۱ (اوایل ۱۹۹۳) یک زمستان استثنائی برای میانه بوده است. ۴۰ روز برفی بهمراه ۹۹ روز بارانی، ۴۲۶ میلیمتر آب به زمینهای میانه هدیه کرد که بارشی بسیار بالا برای میانه محسوب می‌شود. در عوض در زمستان ۱۳۷۳ شاهد ۶-۷ روز برفی بوده ایم. در این سال کم آب، تنها ۷۱ روز بارندگی را دیدیم که نسبت به میانگین ۱۰۳ روز در سال، اختلاف زیادی دارد.

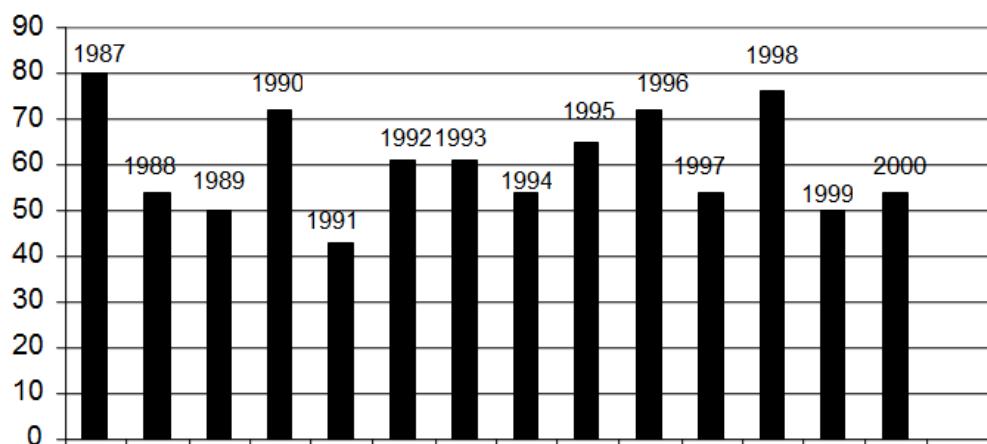
شکل (الف) متوسط بارش ماهانه سالهای ۱۹۸۷ تا ۲۰۰۰

شکل (ب) میانگین بارش سالیانه سال ۱۹۸۷ تا ۲۰۰۰ میلادی

(۱۵۸) باد

ایجاد باد یا بخار اخلاف دمای دو منطقه است و یا بخار اخلاف فشار آن دو منطقه. باد در میانه غالباً روی خود را نشان می‌دهد. نمی‌توان مانند دمای هوا، منحنی خاصی برای تغییرات سرعت باد تعریف کرد چراکه اختلاف سرعت باد در ماههای مختلف مانند اختلاف دمای ماهها نیست. نگاهی به نمودار زیر نشان می‌دهد که شش ماهه نخست سال شمسی بادهای نسبتاً تندتری نسبت به شش ماهه دوم داریم. میانگین سرعت باد در سالهای اخیر در میانه ۱۷ کیلومتر در ساعت بوده است که این مقدار سرعت، بادی رام و خوشایند را خبر می‌دهد. ولی توجه به تندترین بادهای ثبت شده در یک روز نشان می‌دهد که در میانه بادها یا تندبادهای ۸۰ کیلومتر در ساعت هم ممکن است رخ دهد که به آن توفان می‌گوئیم. غیر از این مورد استثنائی، اهالی میانه در ماههای مختلف سال بادهای حداکثر با سرعت ۳۰ تا ۵۰ کیلومتر در ساعت را می‌بینند و بالاتر از سرعت ۵۰ را غیرمتعارف می‌دانند. البته حتی تندباد ۸۰ کیلومتر در ساعت هم در مقابل تندبادهای ۱۲۰ تا ۱۵۰ کیلومتر بر ساعت زاهدان، چندان خطرناک نیست و عوارضی نمی‌تواند داشته باشد.

میانگین تندترین بادهای سالهای ۱۹۸۷ تا ۲۰۰۰ میلادی

جهت باد در میانه غالباً یا بطرف شمال‌شرقی است و یا بطرف جنوب (جدول ۲). جهت بادهای سال ۲۰۰۰ میلادی نیز تقریباً همین را نشان می‌دهد. با چشم پوشی از تندبادهای استثنائی که در هر ۱۰-۱۵ سال یکبار روی می‌دهد، بادهای میانه بادهای رام و بدون آزار هستند و نمی‌توان آنرا جزو مخاطرات و بلایای طبیعی دانست.

۱۵-۹) فشار هوا

فشار، مقدار نیروئی است که بر سطح جسم وارد می شود و در سیستم بین المللی آحاد آنرا با پاسکال نشان می دهنند. فشار هوا یک منطقه به سه عامل بستگی دارد: چگالی هوای آن منطقه، جاذبهٔ ثقلی زمین، ارتفاع آن منطقه از سطح آزاد دریاها. جاذبهٔ ثقلی زمین تقریباً برای تمام نقاط ایران یکسان و برابر با m/s^2 ۹/۸۱ است. چگالی هوای مناطق در فشار منطقه تأثیرگذار است اما نه به اندازهٔ ارتفاع آن منطقه از سطح دریا. هرچه ارتفاع منطقه ای بالاتر رود، از فشار آن کاسته می شود. برای شهرستان میانه که اختلاف ارتفاع دو آبادی آن ممکن است به بالای ۱۵۰۰ متر برسد، یک اختلاف فشار ۲۰ تا ۲۵ کیلوپاسکالی را باید پیش بینی نمود. میانگین فشار نسبی سالانه شهر میانه در ۱۴ سال گذشته طبق جدول ۲ برابر با ۸۹۰ hpa بوده است و نوسانات فشار سالهای مختلف نسبت به این میانگین بسیار ناچیز بوده است. از این رو فشار نسبی سالانه شهر میانه را همان ۸۹۰ hpa در نظر می گیریم.

حتی تغییرات فشار هوا در ماههای مختلف سال نیز نسبت بهم نامحسوس است. همانطور که از جدول ۳ مشخص است، بیشترین تغییرات فشار هوا میانه، ۹/۱ hpa است. کمترین فشار میانه با ۸۸۵ در ماه جولای میلادی است و بیشترین فشار با ۸۹۴/۲ hpa در ماه نوامبر.

برای میانگین فشار مطلق شهر میانه یعنی فشار از سطح دریا نیز، فشار ۱۰۱۴ hpa را می پذیریم. فرق بین ایندو فشار نسبی و مطلق با خطر اختلاف ارتفاع میانه از سطح دریاست.

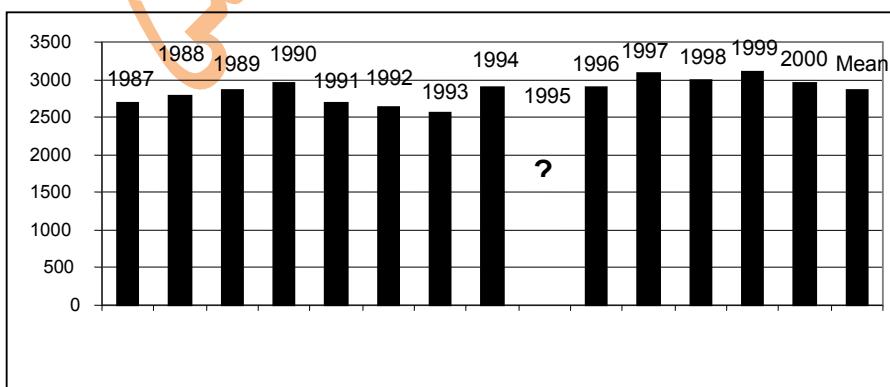
۱۵-۱۰) مه

مه که در ترکی از آن بنام «چن» یا «دومان» یاد می کنیم، حاصل سرد شدن هوا و سنگین شدن بخارات معلق هوا و در نتیجه پائین آمدن آن است که گاهی چنان غلیظ است که تا فاصلهٔ یکی دو متری را هم نمی توان دید. این نوع هوا را در صبحدم روزهای سرد پائیزی و زمستانی می توان مشاهده کرد. هرچند مه در کنار برف، تگرگ و رعد و برق از خاطره انگیزترین جلوه های طبیعت در این منطقه است و همگی با دیدن آن ذوق و شوق می کنیم، اما این جلوه آرام و خوش می تواند خطرات جبران ناپذیری هم ایجاد کند. عمدۀ ترین خطر ناشی از مه، تصادفات بین شهری است. بارها شنیده ایم که دهها خودرو در هوا مه آلود جاده با هم تصادم داشته اند. البته کمتر رخ می دهد که مه های میانه آنقدر غلیظ باشد که تا چند متر بیشتر را نتوانیم بینیم. روزهای مه آلود میانه در مقایسه با روزهای برف و بارانی زیاد نیست.

۱۱-۵) آفتاب در میانه

نگاهی به ماههای مختلف سالهای گذشته (جدول ۱) نشان می‌دهد که مردم میانه از ۳۶۵ روز خود، ۲۰۰ روز را در آفتاب سپری می‌کنند (یعنی ۵۵٪). ۱۰۵ روز با هوا نیمه ابری سر می‌کنند (یعنی ۲۹٪) و تنها ۶۱ روز کاملاً ابری دارند (۱۶٪). البته این هوا آفتایی ماههای خرداد تا شهریور است که تعادل را بهم می‌زند و گرنه در ماههای دیگر، اهالی میانه لاقل هوا نیمه ابری دارند.

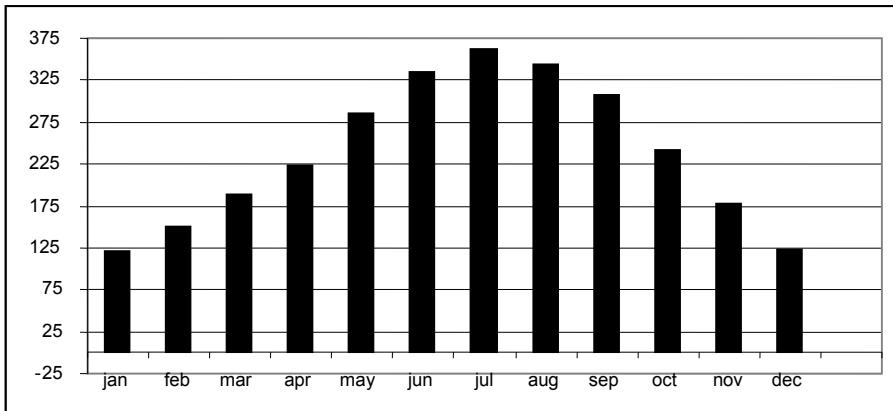
مردم میانه در تمام سال بطور متوسط ۲۸۶۲ ساعت آفتاب کامل را مشاهده می‌کنند، یعنی بطور میانگین در هر روز نزدیک به ۸ ساعت. همانطور که انتظار داریم، ماه تیر آفتایی‌ترین ماه است که بطور میانگین هر روز نزدیک به ۱۲ ساعت آفتاب سوزان داریم، در عوض در ماههای آذر و دی تنها ۴ ساعت می‌توانیم از نعمت آفتاب برخوردار باشیم. همانطور که با توجه به بارندگی کم قابل انتظار بود، سال ۲۰۰۰ آفتایی‌تر بوده است. این سال ۶۰٪ آفتایی و تنها ۴۰٪ ابری و نیمه ابری بوده است. از طرفی در سال ۲۰۰۰، نزدیک به ۳۰۰۰ ساعت آفتاب داشته ایم که نسبت به میانگین ساعت آفتابی سالهای پیش دقیقاً ۱۰۰ ساعت بیشتر است. مشاهده می‌شود که تیر سال ۲۰۰۰ آفتایی‌تر از تیرهای دیگر بوده و آذرماه در این سال، کم فروغتر از آذرماههای دیگر. از طرفی می‌توان ملاحظه کرد که سالهای اخیر همانطور که کم‌آبتر بوده است، پر آفتایی‌تر هم بوده است و رشد قابل توجهی نسبت به سالهای قبل داشته است، بطوریکه سال ۱۹۹۹ میلادی، ۳۱۰۱ ساعت آفتایی داشته است که نزدیک به ۹ ساعت در روز می‌شود که رقم بسیار بالائی است و برای یک شهر کوهستانی سرد اصلاً چنین انتظاری وجود ندارد. ۲۴۰ ساعت بیشتر از حد نصاب سالهای قبل، رقم کمی نیست.

شکل (الف) تعداد ساعت آفتابی سال ۱۹۸۷ تا ۲۰۰۰ میلادی

در این سال گرم و خشک، در میانه ۲۲۲ روز کاملاً آفتابی داشته ایم. یعنی بیش از ۶۰٪ با آفتاب

سر و کار داشته اند. سال ۱۹۹۹ سالی بود بسیار بحرانی که بارش کم، دمای بالا، ساعات آفتابی زیاد، کم ابری و... از مشخصات آن است.

شکل ب) متوسط ساعت آفتابی ماههای مختلف ۱۴ سال

۱۲-۱۵) اقلیم میانه

اقلیم میانه بطور عمده به چهار عامل ارتفاع، منابع آبی، پوشش گیاهی و توده هوای مهاجر بستگی دارد. عوامل دیگری نیز نظیر پوشش گیاهی، فعالیتهای کشاورزی و صنعتی در مقیاس کم بر اقلیم تاثیر داشته و یا تاثیر می پذیرند.

ارتفاعات از آن نظر بر اقلیم میانه تأثیرگذارند که این شهر در آغوش کوهستان آرمیده است. شهرستان میانه با داشتن بیش از ۱۰۰ کوه بالای ۱۵۰۰ متری، بعنوان شهری کوهستانی شناخته می شود. این ارتفاعات باعث شده است که میانه از ویژگیهای خاص برخوردار شود و در شمار یکی از سردترین شهرهای کشور قرار گیرد و رژیم بارندگی و دمایی آن در حد وسیعی تحت تاثیر ارتفاعات قرار گیرد که در بیشتر ماههای سال پوشیده از برف هستند.

نقش منابع رطوبتی در اقلیم میانه نیز بخاطر وجود ۱۰ رودخانه نسبتاً بزرگ است که آبدهیشان از ۳-۴ هزار میلیون متر مکعب بیشتر است که در شکل گیری اقلیم نقش قابل توجهی دارند. در کنار این رودخانه ها اگر امید به راه اندازی چند سد در حال ساخت داشته باشیم، می توان به تأثیر مفید آنها امیدوار بود.

پوشش گیاهی و کشاورزی نیز تأثیر زیادی بر اقلیم میانه دارد. پوشش مرتعی میانه در بسیاری از مناطق مناسب است. تأثیر توده های هوا بر این اقلیم نیز بخاطر قرار گیری آنها در این منطقه و عبور

آرام از آن است که به تدریج بر دما و رطوبت آن تأثیر می‌گذارد. توده‌های هوا به حجم بزرگی از هوا با خصوصیات فیزیکی خاص اطلاق می‌گردد. عمدۀ این توده‌ها مربوط به جریانات هوایی زمستان و بهار است که افت شدید دما و بارش برف در منطقه را دارد. از عناصر توده می‌توان به بارندگی اشاره کرد که در قسمت مربوطه به شرح آن پرداختیم.

عنصر دیگر، دما و توزیع دما است. توزیع دمای هوا در منطقه متناسب با توپوگرافی و سایر ویژگی‌های طبیعی آن است. غالباً منطقه مرکزی شهرستان که شهر میانه را شامل می‌شود، گرمتراز حومه خود است. همانطور که در مبحث آب و هوا ذکر شده است، میانه می‌تواند در حدود ۷۰ درجه اختلاف دمائی در زمستان و تابستان داشته باشد. تعداد روزهای یخ‌بندان نیز عنصر دیگر توده هاست. روزهای یخ‌بندان میانه غالباً در مرز ۱۰۰ روز است. همینطور توفان، رعد و برق، باد و... عناصر تأثیرگذار بر اقلیم منطقه بشمار می‌آیند.

متوسط بارش سالانه ۳۲۰ میلیمتر در نقاط کم ارتفاع جنوبشرقی و در بالای ارتفاعات بوزقوش از ۴۰۰ تا ۶۰۰ میلیمتر متغیر است.

درجه حرارت متوسط سالانه شهرستان میانه حداقل ۲۰/۱ و حداقل ۶/۹ درجه است. میزان رطوبت نسبی هوا این شهرستان نیز حداقل ۷۱٪ و حداقل ۳۵٪ است. شهر میانه تقریباً ۱۰۰ روز از سال را در یخ‌بندان سپری می‌کند. این درحالی است که بعضی نقاط شهرستان حتی ۲۱۵ روز از سال (یعنی ۶۰٪) را در یخ‌بندان می‌گذرانند.

برای پی بردن به نوع اقلیم شهرستان میانه، به رابطه ضریب خشکی دومارتون (de Martonn) توجه کنیم. این دانشمند فرانسوی اقلیمه را با کمک رابطه خود به ۷ قسمت تقسیم کرد که در جدول زیر آمده است. رابطه ایشان بصورت $la = P / (T + 10)$ است که در آن، la نوع اقلیم، P میانگین سالانه بارندگی بر حسب میلیمتر و T میانگین دمای سالانه بر حسب سانتیگراد است. مقدار عددی این پارامتر طبق جدول زیر، اقلیم منطقه را مشخص می‌کند.

جدول دومارتون برای اقلیم مناطق

خیلی خشک	خشک	نیمه خشک	مديترانه اي	نیمه مرطوب	مرطوب	خیلی مرطوب	بالاي
۰ - ۵	۵ - ۱۰	۱۰ - ۲۰	۲۰ - ۲۴	۲۴ - ۲۸	۲۸ - ۳۵	۳۵	

با علم به میانگین بارندگی سالانه میانه در ۱۴ سال گذشته به اندازه ۲۸۷mm و دمای میانگین سالانه 14°C درجه، ضریب خشکی دومارتن برای شهر میانه عدد $11/8$ خواهد بود. طبق معیار دومارتن، میانه دارای اقلیم «نیمه خشک» است و اطلاق اقلیم «خشک» در بعضی کتابها یا آمارها برای این منطقه صحیح نیست. درصورتی می توان میانه را با اقلیم خشک پذیرفت که میانگین دمای سالانه آن بیش از 18°C درجه باشد، یا اینکه میانگین بارش سالانه آن کمتر از 240 میلیمتر باشد. از طرف دیگر نمی توان اقلیم میانه را «مدیترانه ای» تصور کرد. میانه حتی در پربارترین سال از 14 سال گذشته یعنی سال ۱۹۹۸، که بارش 442 میلیمتری و میانگین دمائی $13^{\circ}\text{C}/8$ درجه سانتیگراد را داشته است، دارای ضریب دومارتن معادل با $18/6$ بوده است که باز تا عدد 20 فاصله دارد.

از طرفی میانه شهری سردسیر و کوهستانی هم می باشد، لذا در تعریف اقلیم میانه می گوئیم: شهری است با اقلیم «سرد و نیمه خشک». اما باید توجه کرد که اطراف میانه دارای اقلیمی متفاوت با خود شهر است و اگر هر کدام را مستقلاب بررسی کنیم، می توان ملاحظه کرد که در شهرستان میانه انواع اقلیمها وجود دارد.

۶-۱) کانها

کوهها و زیر زمینهای میانه مانند دیگر نقاط آذربایجان، مملو از انواع مواد اعم از گچ، پرلیت، سیلیس، دولومیت، سرب، روی و... است. آنچه از آنها تاکنون به بهره برداری رسیده است می توان نام برد: سنگ گچ قالانکوه به ظرفیت 110 هزار تن، سنگ نمک، سنگ پرلیت بمیزان استخراج 5000 تن، معدن شن و ماسه به ظرفیت 65000 تن. در بحث صنعت میانه، معدن میانه به تفکیک مورد بررسی قرار گرفته اند و نیازی به تکرار آن در این قسمت وجود ندارد.

۶-۲) رستنی ها

رستنی های کوه و دشتی های میانه را شاید نتوان براحتی به قلم آورد. بعضی از آنها تنها در یک جای خاص می رویند، اما بعضی از آنها در غالب مناطق شهرستان قابل مشاهده اند. به بیان کلی، تعدد و تنوع رستنی های خاک آذربایجان آنقدر زیاد است که برای آنها واژه نامه مخصوص تدوین شده است، اما باز هر کدام از آنها نواقصی دارند. این لغتامه های تخصصی چاره ای جز ترکی نوشتن ندارند چراکه حتی یک صدم آنها نیز در زبان فارسی معادل ندارند و خیلی از آنها با تغییر گویش به

فارسی رفته اند، مانند که‌لیک اوتو - کاکوتی. شاید به جرأت بتوان ادعا کرد که هیچ‌کدام از این رستنیها نیستند که دوای مرضی نباشند و اگر روزی بشر به فلسفه خلقت این گیاهان پی ببرد، دواز بسیاری از امراض لاعلاج کشف خواهد شد. منظور از رستنیها در این بحث، روئیدنیهایی است که انسان در رویش و پرورش آنها دخالت ندارد و بصورت طبیعی در کوه و دشتها رشد می‌کنند. حال به تعدادی از رستنی‌های خاک میانه اشاره می‌کنیم:

درختان: زالزالک، ارس، بنه، بادام کوهی، پسته کوهی، گز، صنوبر، شلان، سنجد، تبریزی، سرو کوهی، اوجا(وج یا قارآگاج).

گیاهان داروئی: که‌لیک اوتو(کاکوتی)، قاز آیاغی، شاتره، داغ مرزه(مرزه کوهی)، انواع قارچ، خاکشیر، گون، آویشن، هفت بند، گرامینه، رناس، کاسنی، بومادران، گل ختمی، مخلصه، پنیرک، درمنه، شیرین بیان، بابونه، گل گاویزبان، توکلوچه، ریواس، اسپند، کنگر، پونه، بولاق اوتو، مرزنگوش، گون کتیرا، شنگ(یئملیک)، گل شقاچق، گل بنفسه، گل مریم، گل زبان در قفا، آلاله، تاج خروس، خیارک، شمعدانی تیکمه ای، قدومه کوهی، شب بو، آلاله، اسپند، رازیانه، سماق، تورشک، شاه تره، چاتلانقو، چاتلانقوش، شووْرَن(خاکشیر)، قارا تیکان، یونجه.

۸-۱) حیات وحش

با توجه به اقلیم میانه این منطقه دارای تعدد و تنوع زیادی از حیوانات و پرندگان است. شاید ذکر این مطلب که در میانه هم گوسفندهای وجود دارد هم گراز، ناصواب باشد، چون تعداد و مکان ایندو حیوان یکی نیست. لذا حیوانات در این شهرستان را به دو قسمت تقسیم می‌کنیم: حیوانات عمومی مانند گوسفندهای غیرعمومی که دارای حیات وحش هستند و در محیط زندگی انسان دیده نمی‌شود، مانند آهو. آنچه در اینجا مبنا است، بررسی حیات وحش در میانه است. شاید شنیدن اینکه در میانه خرس وجود دارد، تعجب باشد ولی بهر حال این حیوان را در مکان و زمان خاصی می‌توان مشاهده کرد ولی حیوانی مثل فیل را هرگز نمی‌توان در میانه مشاهده کرد. آنچه در حیات وحش میانه قابل بررسی است، حیواناتی هستند از قبیل:

چاققال(شغال)، قوردنگ(گرگ)، تولکو(روباه)، دووشان(خرگوش)، دوغوز(گراز)، که‌لیک(کبک)، کافtar (کفتار)، گورکان(گورکن)، جئیران(آهو)، مارال (گوزن)، آیی(خرس)، قوچ(قوچ)، داغ کچیسی (بز کوهی)، قاپلان(پلنگ)، ایلان(مار)

۹-۱) جمعیت

طبق سرشماری سراسری سال ۱۳۹۰، شهرستان میانه با ۱۸۵۸۰۶ نفر جمعیت، یک بیستم جمعیت ۳۷۲۵۰۰۰ نفری استان را در خود جای داده است. این درحالی است که مساحت شهرستان یک هشتاد مساحت استان است و این نسبت، بیانگر تراکم اندک شهرستان و مهاجرت چشمگیر مردم این شهر به شهرهای بزرگ است. ۶۰٪ از این جمعیت (۱۱۰۴۲۱ نفر با ۳۰۷۶۰ خانوار) شهرنشینند در حالیکه در سال ۱۳۵۵ شهرنشینی در میانه ۱۶٪ بود. از جمعیت ۱۸۵ هزار نفری میانه، ۹۵ هزار نفر مرد و ۹۰ هزار نفر زن بوده است که نسبت ۱۰۰۰ مرد در برابر ۹۴۴ زن را بیان می کند.

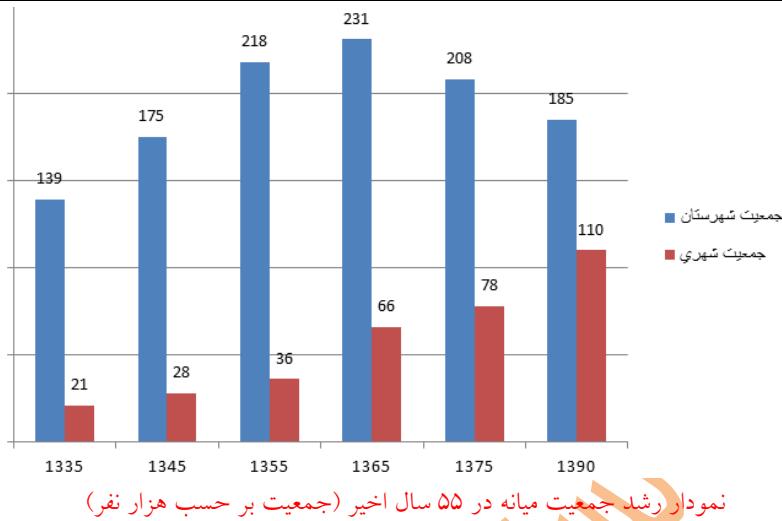
جدول جمعیت پنج شهر شهرستان میانه در سرشماری سال ۱۳۹۰

شهر میانه	ترکمنچای	آچاچی	ترک	آغکند	جمعیت شهرها
۹۵۵۰۵	۷۰۹۴	۳۶۸۳	۲۴۰۶	۱۷۷۳	۱۱۰۴۲۱

در شهرستان میانه در هر کیلومتر مربع فقط ۳۳ نفر زندگی می کنند در حالیکه متوسط بقیه استان ۹۰ نفر در هر کیلومترمربع است و شاخص کشوری با احتساب تمام کویرهای خالی، ۴۵ نفر است.

جدول رشد جمعیت میانه در ۵۵ سال

سال	۱۳۹۰	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	۱۳۴۵	۱۳۳۵	جمعیت شهرستان
جمعیت شهری	۱۸۵	۲۰۸	۲۳۱	۲۱۸	۱۷۵	۱۳۹	۱۱۰
درصد شهرنشینی	۶۰	۳۸	۲۹	۱۷	۱۶	۱۵	۵۲۶۸۱
تعداد خانوار	۳.۵	۴.۹	۰.۷۵	۰.۵	؟	؟	۴۲۲۰۹
متوسط خانوار							۴۰۱۵۷

نمودار رشد جمعیت میانه در ۵۵ سال اخیر (جمعیت بر حسب هزار نفر)

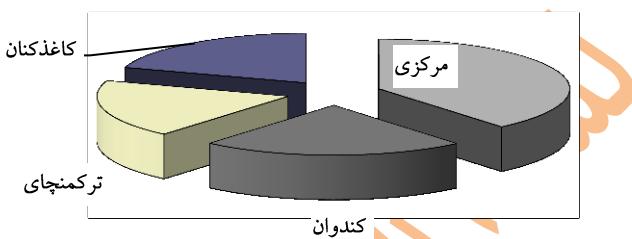
۱-۱۰) میانه و مهاجرت؛ یک نفر از هر ۱۰۰ ایرانی، میانه‌ای است

باور این مسئله ممکن است سخت باشد ولی: از هر یکصد ایرانی یک نفر میانه‌ای می‌باشد. در یک حساب سرانگشتی اگر فقط جمعیت سرشماری سال ۵۵ و ۹۰ را مبنای محاسبه قرار دهیم و با فرض اینکه پیش از سال ۵۵ هیچ میانه خارج از میانه و هیچ ایرانی خارج از ایران نبوده است، با توجه به تبدیل جمعیت ۳۳ میلیونی ایران در سال ۱۳۵۵ به جمعیت ۷۵ میلیونی در سال ۱۳۹۰ می‌توان تناسب ریاضی بست که جمعیت ۲۱۸ هزار نفری میانه در سال ۱۳۵۵ باستی به ۵۰۰ هزار نفر تبدیل می‌شد. با توجه به مهاجرت ۱۰ درصد از ایرانی‌ها به خارج از کشور می‌توان این تناسب را روی میانه نیز دخالت داد و جمعیت میانه ایها را ۵۵۰ هزار نفر تخمین زد. با توجه به مهاجرت گسترده میانه ایها پیش از سال ۱۳۵۵ می‌توان جمعیت میانه ایها را در حدود ۷۰۰ هزار نفر تخمین زد که از طریق محاسبات نقطه به نقطه قابل دستیابی است که در این مجال نمی‌گنجد.

نمودار جمعیت ۵۵ ساله شهرستان میانه از روی جدول قبل استخراج شده است که برای بحث و بررسی راحتتر است. این نمودار ساده زیر بیانگر درد عمیقی بر پیکر میانه است و ناگفته‌های زیادی دارد. رشد منفی جمعیت میانه در دهه اخیر بی تردید بخاطر کم بودن تولد در قبال فوت نیست. این امر صرفاً بیانگر مهاجرت بی رویه اهالی میانه به شهرهای بزرگ خصوصاً تهران و کرج است. این مهاجرت دو دلیل دارد: کاریابی و امراض معاش، تحصیل در دانشگاههای دولتی و ماندگار شدن در همان شهرها بخاطر عدم جذب نیروهای متخصص در شهرستان میانه.

۱۱) وسعت

شهرستان میانه با ۵۵۹۵ کیلومتر مربع مساحت با اشغال ۱۲.۳ درصد مساحت استان، بعنوان پهناورترین شهرستان استان آذربایجانشرقی محسوب می شود که یک هشتمن از خاک استان و یک سیصدم از خاک ایران را دربرگرفته است. این شهرستان، خوش هندسه است، چراکه بیشتر متمایل به شکل مربع است و مانند شهرهای دیگر استان، ناقواره نیست. اگر مساحت کل شهرستان میانه را دایره فرض کنیم، به نسبت شکل زیر بین چهار بخش مختلف تقسیم شده است:

سهم هر کدام از بخشها از مساحت شهرستان

این مقدار سطح شهرستان بین چهار بخش بطور نامساوی تقسیم می شود. بخش مرکزی با اختصاص ۲۱۷۰ کیلومتر مربع از مساحت شهرستان ۳.۳۸٪ از این سطح را تصاحب کرده است. بعد از آن بخش کندوان با اختصاص ۱۲۴۴ کیلومتر مربع از مساحت شهرستان به خود، ۰.۲۲٪ مساحت شهرستان را صاحب می شود. بخش‌های کاغذکنان با ۱۱۱۱ کیلومتر مربع و ترکمنچای با ۱۰۵۲ کیلومتر مربع هر کدام تقریباً یک پنجم سطح شهرستان را تشکیل می دهند.

۱۲) تقسیم بندی کشوری و شهرستان ویژه میانه

طبق آخرین تقسیم‌بندی رسمی کشوری تا ابتدای سال ۱۳۹۴، کشور ایران به ۳۱ استان، ۴۲۹ شهرستان، ۱۰۵۷ بخش، ۱۲۴۳ شهر، ۲۵۸۹ دهستان و ۶۸۱۲۵ آبادی تقسیم شده است که یکی از آنها استان آذربایجانشرقی است.

استان آذربایجان شرقی با جمعیت ۳ میلیون و ۷۲۵ هزار نفری دارای ۲۰ شهرستان، ۵۹ شهر، ۴۴ بخش، ۱۴۲ دهستان و ۲۹۱۱ آبادی می باشد. در این میان، سهم میانه ۵ شهر، ۴ بخش، ۱۷ دهستان و ۴۰۳ آبادی است که نسبت به

شهرستانهای دیگر ارقام قابل توجهی است. هر کدام از بخشها توسط بخشداری و هر کدام از شهرها توسط شهرداری اداره می شوند. مجموع ۴ بخش شهرستان از ۱۷ دهستان تشکیل می شوند که سهم هر کدام متفاوت است. این ۱۷ دهستان مجموعه ۴۰۳ آبادی شهرستان میانه را تحت پوشش قرار می دهند که ۳۳۲ روستای آن دارای سکنه است. در انتهای این فصل، جدولی ارائه شده است و وابستگی تمام دهات، دهستانها و بخشها به همدیگر آورده شده است.

۱۲-۱) بخش مرکزی

بخش مرکزی به مرکزیت شهر میانه در یک منطقه دشتی و کم ارتفاع مابین دو رشته کوه عظیم قافلان‌تی و بوزقوش قرار گرفته است. این بخش که غالباً در محاصره بخشهای دیگر قرار دارد، دارای آب و هوای سرد و نیمه خشک است. رودخانه های قیزیل اوزن، قارلانقو، قوروچای، شهر چایی، آیدوغموش و بولانیق از آن عبور می کنند. معادن بکر و دست نخورده مانند سرب، سنگ پرلیت، سیلیس، دولومیت، روی و غیره در آن بسیار است. اطلاعات بیشتر در مورد این بخش، در قسمتهای دیگر ارائه شده است و نیازی به اطاله کلام در این مبحث نیست.

۱۲-۲) بخش ترکمنچای

یکی از بخشهای شهرستان است که مرکز آن نیز شهر ترکمنچای است و بخاراط قرارداد معروف ترکمنچای، شهره جهانی دارد. معروفیت آن قبل از قرارداد ترکمنچای، بخاراط آب و هوای بسیار خوب بوده است، بطوریکه در جانی می خوانیم که سفیر عثمانی برای مداوای خود، شش ماه در این منطقه اوتراق می کند.

این بخش، از شمال به سراب، از غرب به هشترود، از جنوب و شرق به میانه متصل است و دارای ۴ دهستان بنامهای بروانان مرکزی به مرکزیت ترکمنچای، بروانان شرقی به مرکزیت سومای بالا، بروانان غربی به مرکزیت غریب دوست و اوج تپه غربی به مرکزیت خاتون آباد است. از رودخانه های معروف آن می توان به شهر چایی و ترکمنچای و از کوههای بلند آن می توان به رشته کوه عظیم بوزقوش اشاره داشت که چون دیواری آنرا دربرگرفته است.

این بخش از شهرستان دارای آب و هوای سرد و نیمه خشک است. زبان همه آبادیهای آن ترکی و مذهبیان شیعه اثنی عشری است. مساحت آن ۱۰۵۲ کیلومتر مربع است که یک پنجم از خاک

شهرستان را پوشش می دهد. از آثار باستانی این خطة کهن می توان به تپه باستانی بروانان در یک کیلومتری جنوبغربی روستای سومای بالا متعلق به قبل از ظهور اسلام و نیز به کول تپه در ۷۰۰ متری جنوبغربی غریب دوست متعلق به قبل از ظهور اسلام اشاره کرد.

جنگهای ایران و روسیه در دو دوره ده ساله ۱۲۱۸-۲۸ و دو ساله ۱۲۴۱-۴۳ قمری، منجر به عقد عهدنامه ذلت باری در تاریخ پنجم شعبان ۱۲۴۳ در محل ترکمنچای میانه گردید که یکی از سرنوشت سازترین حوادث تاریخ کشور ما قلمداد می شود.

بخش ترکمنچای با توجه به پتانسیل جمعیتی و جغرافیای مناسب و مشکلات ارتباطاتی با میانه از سال ۱۳۸۵ بارها در تلاش برای ارتقا به شهرستان مستقل شده است که امیدواریم این امر محقق شود و شاهد رشد و بالندگی این بخش شویم.

۱۲-۳) بخش کندوان

بخش کندوان از بخش‌های شهرستان میانه می باشد که قدمت هزاران ساله دارد. از شمال به سراب، از شمال شرقی به نیر اردبیل، از شرق به خلخال و کوثر، از جنوب و غرب به شهرستان میانه محدود است. مرکز این بخش، شهر ترک است که با آن مسجد خارق العاده سنگی خود یکی از افتخارات و میراث ملی را در اختیار دارد.

بخش کندوان با ۱۲۴۴ کیلومتر مربع مساحت، ۲۲ درصد از خاک شهرستان را شامل می شود. این بخش از سه دهستان بنامهای کندوان به مرکزیت ترک، گرمه شمالی و تیرچایی تشکیل می شود. از رودخانه های معروف آن می توان به گرگه چای، گرمه چای، کله مز چای، ایشله چای اشاره نمود. از چشمه های آن می توان به چشمه گبره، تراب خان سو، قیرخ بولاق، زمزم، جوغاتای، گول بولاغی، آغ بولاق و ائیوره اشاره داشت.

از کوههای آن به رشته کوه بوزقوش و کوه ۲۵۶۰ متری چینیر و از دره های آن به داشلی دره، نرگیز دره، دره بولاق، قیشلاق، اوزون دره، ساری دره، هاوستان، الکچی، آغیل، ارده کلان، نای دره و تیله نی دره می توان اشاره کرد.

زبان تمام آبادیهای بخش، ترکی و مذهبشان شیعه اثنی عشری است.

۱۲-۴) بخش کاغذکنان

بخش کاغذکنان، در سال ۱۳۶۵ از خلخال جدا شده و به میانه ملحق شده است. البته لزوم الحاق کاغذکنان به میانه از ابتدا مشخص بود چراکه مراودات اهالی این بخش از قدیم الایام با میانه بوده است و راههای این آبادی برای میانه سهل الوصولتر است، اما سیاست شوم قاجار و پهلوی برای عقب نگه داشتن این منطقه باعث شد که سالهای سال جزو خلخال محسوب شده و نتواند ارتباطی با آن داشته باشد. نتیجه آن شد که کاغذکنان، آن سور و عظمت گذشته خود را از دست داد.

به جرأت می توان گفت که نام و اعتبار کاغذکنان در تاریخ بالاتر از میانه بوده است. این بخش با نام کهن «خونج» و «خونا» بارها در تاریخ نام برده شده است و بزرگان زیادی چون علامه افضل الدین خونجی و میرزا باقر خلخالی از آن برخاسته اند. این منطقه که بر سر راه جاده ابریشم بوده است، بخاطر روابط بازرگانی و امور گمرکی یکی از مناطق مرتفه و متمکن بوده است و گمرک معروف آن باعث رفاه و متمکن بودن اهالی آن شده بود. تاریخ شجاعت و خاک دوستی آن بسیار درخشنan است و همان باعث شد که مغولان از این منطقه کینه به دل گرفته و آن را به تل خاک تبدیل کنند. آثار باستانی و کهن آن نشان از اعتبار و تمدن آن دارد. برای همین ما نسبت به الحاق این منطقه به میانه بسیار خرسند هستیم.

این منطقه حتی در دوره صفوی نیز با نام خونا یا خونج (مقایسه کنید با میانا و میانج) شناخته می شده است اما در سده های اخیر، نام کاغذکنان جای آنرا گرفته است. نامهای دیگری مانند ایزیلیگین (ایزلى = نشاندار) و آغچاکند (آغچا = سکه نقره ای) نیز در سده های گذشته به این منطقه اطلاق شده است. این منطقه سرد و نیمه خشک از شرق و شمالشرقی با خلخال، از جنوب با زنجان و از غرب با میانه همسایه است. کاغذکنان با دربرگرفتن ۱۱۱ کیلومتر مربع از مساحت شهرستان، یک پنجم خاک آنرا می پوشاند. این بخش به مرکزیت شهر آقکند دارای ۳ دهستان بنامهای کاغذکنان شمالی، کاغذکنان مرکزی و قافلانکوه شرقی است. رودهای این بخش مانند بؤیوک چای بیشتر فصلی و کوتاه مسیر هستند اما قیزیل اوزن و چالاق از اعتبار ویژه ای برخوردار است. این بخش دارای چشمه های فراوانی است که از روی نام آبادیهای آن با پس‌آیند بولاق نیز می توان به اهمیت چشمه های منطقه پی برد. کوههای آن متوسط و در حدود ۱۷۰۰ متر هستند. از دره های آن می توان نام برد: اینجه دره، چالی بالیق، ملیک دره سی. داشلی تپه، یورد تپه سی، شیخ تپه و آقکند تپه سی نیز از تپه های مهم آن است. معادن غنی آن دست نخورده و بکر است.

۱۳- میانه، شاهراه ارتباطی

میانه از قدیم الایام، شهری کاملاً استراتژیک و سوق الجیشی بوده است. این شهر از هزاره قبل از میلاد از زمان جاده ابریشم، پل ارتباطی اروپا و آسیا بوده است. بعدها این راه ارتباطی در زمان صفویه، بوسیله شاه عباس کبیر سنگفرش شد تا کاروانها، درشکه ها و پیاده ها هنگام عبور از آن در گل و لای گیر نیافتند. گوشه ای از این شاهراه سنگفرش شده، هنوز هم در اطراف کوه قافلانتی و در محدوده قیز کوپرسو مشاهده می شود که نیاز به صیانت بعنوان اثر ملی دارد. راههای گذرنده از میانه از دیرباز تا اکنون چنین بوده است:

- راه اکباتان(همدان) پیش از اسلام که از طریق همدان و قزوین و زنجان به میانه می رسید و در ادامه از طریق ارومیه به سرزمین آشوریان متنه می شد.
- راه ابریشم که در هزاره قبل از میلاد برای تجارت ابریشم برقرار گردید و از ایالتهای ترکنشین چین مانند بشش بالیق، آلمالیق و قانسو بطرف قزوین، زنجان و میانه می رسید.
- راه بندر سیراف که از شیراز، اصفهان، کاشان، ری، قزوین، زنجان، میانه و تبریز عبور می کرد.
- جاده ترانزیت ایران به اروپا، باز موقعیت میانه را حساستر کرد. چراکه وقوع مشکلات طبیعی و غیرطبیعی در منطقه میانه در زمانهای قدیم که انسان سوار بر مرکب بود، چندان مشکلساز نبود، آنها حتی از کوهها نیز می توانستند عبور کنند، ولو با صعوبت و سختی. ولی اکنون بسته شدن ۵-۶ متر از یک نقطه جاده ترانزیت میانه، می تواند ارتباط چند ساعتی یا چند روزه اروپا و آسیا را قطع کند، چراکه در اینصورت رانندگان باید خطر عبور از راههای فرعی، خاکی و غیراستاندارد آبادیهای اطراف را به جان می خریدند. جاده ترانزیت میانه در نهایت مشقت و سختی راه اندازی شده است و بعضی سالخوردگان شهر از کندن کوههای سنگی قافلانتی و بوزقوش برای عبور جاده خاطراتی دارند. پلهای متعدد روی رودخانه و تونلهایی که از اعمق کوههای سخت سنگی گذشته است، گواه آنست که ایجاد جاده ترانزیت(و خط راه آهن) در محل میانه نزدیک به محال بوده است. همه مسافران هنگام عبور از میانه، محو تماسای کوههای بلند قافلانتی و سه یار قدیمی «قیزیل اوزن - جاده ترانزیت - خط راه آهن» می شوند و هرگز تماسای این قسمت از مسیر را از دست نمی دهند. ۱۰۰ کیلومتر از جاده ترانزیت در خاک میانه قرار دارد. این راه بعنوان راه درجه ۱ اصلی نامیده می شود.
- همچنین ۴۰ کیلومتر راه اصلی درجه ۲ میانه به هشتود و ۲۶۵ کیلومتر راه فرعی میانه به گنجگاه،

- فیروزآباد، آغکنده، قارابولاق، ترکمنچای و تاوا به مراه دهها کیلومتر راه آسفالته آبادیها و دهها کیلومتر راه فرعی غیرآسفالته آبادیها که مجموعاً نزدیک به ۱۰۰۰ کیلومتر راه میانه را تکمیل می کنند تا یکی از حساسترین نقاط از نظر انتقال بار و مسافر به شمار بیاید. علاوه بر این سه راه اصلی، راههای میانبر و فرعی از میانه به شهرهای خلخال و اردبیل ایجاد شده است.
- غیر از جاده ترانزیت و شبکه ریلی کشور می توان به آزادراه بین المللی تهران - ترکیه - اروپا نیز اشاره کرد. دو دهه اخیر در ایران، همزمان بود با موج اتوبان سازی و بزرگراه سازی در داخل شهرها و بین شهرها به تبعیت از آخرین سیستم موصلاتی کشورهای پیشرفته. یکی از این راههای موصلاتی پیشرفته که از نظر عرضی و امنیتی قابل قیاس با جاده های سنتی نیست، آزادراه تهران - قزوین - زنجان - تبریز - مرز بازار گان - ترکیه - اروپا است. هر چند با سهل انگاری مسئولین بومی و ملی و علیرغم قول مساعدت رئیس جمهور وقت - آفای هاشمی رفسنجانی - این شاهراه حیاتی بجای میانه از ۳۰-۴۰ کیلومتری غرب میانه عبور می کند، اما باز از بسیار از آبادی های میانه عبور می کند و از سه طریق به میانه دسترسی دارد.
  - جاده توریستی میانه به فومن که ادامه مسیر میاندوآب به میانه است میانه را رابط شمالغرب کشور به شمال کشور می کند.
  - افتتاح راه آهن میانه در سال ۱۳۲۳ شمسی، حساسیت شهر میانه را افزونتر کرده و آنرا محل انتقال ده ها هزار تن محوله و صدها هزار مسافر در سال کرده است. خط راه آهن میانه که اگر آنرا از آثار و افتخارات ملی بدانیم، بیراهه نرفته ایم، نشانگر غلبه اراده انسان بر کوه و دشت است. راه اندازی راه آهن میانه چیزی شبیه ساخت اهرام ثلاثة مصر بوده است. پیوند دادن کوه و رود و دشت به هم با تجهیزات ابتدائی سده پیشین، غیرقابل تصور است. تنها در فاصله اندک بین میانه و مراغه، ۳۲ تونل به طول ۱۴ کیلومتر و ۶۲۵ پل کوچک و بزرگ ایجاد شده است که در سده های آتی بسیاری از این پلهای جزو آثار و افتخارات ملی به ثبت خواهند رسید.
  - راه آهن دو خطه میانه به تبریز به طول ۱۸۰ کیلومتر و راه آهن میانه به اردبیل به طول ۱۷۰ کیلومتر، میانه را به یک تقاطع پرازدحام در شمالغرب کشور تبدیل می کند.

برای بررسی وضعیت شهرستان میانه از نظر راههای بین شهری، باید به پارامتری بنام «شاخص تراکم راهی» توجه کنیم که مبنایی پذیرفته شده برای این مبحث است. این شاخص عبارتست از مجموع طول راههای اصلی و فرعی بین شهری در هر ۱۰۰ کیلومتر مربع. به بیان ریاضی یعنی اینکه مجموع طول راههای بین شهری یک شهر را در ۱۰۰ ضرب کرده و به مساحت شهرستان تقسیم کنیم. البته این نسبت برای استان و کشور هم قابل محاسبه است.

شهرستان میانه بعنوان یک شهر استراتژیک و سوق الجیشی، در حدود ۹۰۰ کیلومتر از انواع جاده‌های کشور را به خود اختصاص داده است. شاخص تراکم راه کنونی شهرستان میانه تقریباً عدد ۱۶ را نشان می‌دهد که با توجه به شاخص استان (۱۵) و کشور (۱۲)، پرترافیک بودن راههای میانه را نشان می‌دهد. البته با راه اندازی آزادراه زنجان - تبریز و نیز خط ریلی میانه - تبریز، طول راههای میانه به ۱۲۰۰ تا ۱۳۰۰ کیلومتر خواهد رسید و شاخص تراکم راه آن از مرز ۲۳ عبور خواهد کرد. این شاخص برای راههای اصلی کشور، شاخص ۴/۹ است.

۱۴) اوقات شرعی میانه:

اوقات شرعی یک منطقه جزو خصوصیات جغرافیائی آن تعریف می‌شود. اوقات شرعی غالباً برای مسلمانان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و تابعین ادیان دیگر هیچ حساسیتی نسبت به طلوع و غروب ندارند و همه چیز را تنها با ساعت تعیین می‌کنند. اما نماز، روزه، جشن، عزا و حتی گاهی قرار ملاقات‌های مسلمانان با اوقات شرعی تنظیم می‌شود. ارائه این اطلاعات برای مردم شهر میانه بصورت سالیانه لازم است. در استفاده از ساعت‌ها این جدول، ۳ دقیقه احتیاط شود.

اوقات شرعی میانه در سه ماهه بهاری

خرداد				اردیبهشت				فروردین				
اذان	الطلوع	صبح	مغرب	اذان	طلوع	صبح	مغرب	اذان	طلوع	صبح	مغرب	
20:49	13:15	06:05	04:18	20:20	13:17	06:36	05:02	19:51	13:26	07:21	05:54	۱
20:50	13:15	06:04	04:17	20:21	13:17	06:35	05:00	19:52	13:26	07:20	05:52	۲
20:51	13:15	06:03	04:16	20:22	13:17	06:34	04:59	19:53	13:25	07:18	05:51	۳
20:51	13:16	06:03	04:15	20:23	13:17	06:32	04:57	19:54	13:25	07:17	05:49	۴
20:52	13:16	06:02	04:14	20:24	13:17	06:31	04:55	19:55	13:25	07:15	05:47	۵
20:53	13:16	06:02	04:13	20:25	13:17	06:30	04:54	19:56	13:25	07:14	05:46	۶
20:54	13:16	06:01	04:12	20:25	13:16	06:29	04:52	19:56	13:24	07:12	05:44	۷
20:55	13:16	06:01	04:11	20:26	13:16	06:28	04:51	19:57	13:24	07:11	05:42	۸
20:55	13:16	06:00	04:11	20:27	13:16	06:26	04:49	19:58	13:24	07:09	05:41	۹
20:56	13:16	06:00	04:10	20:28	13:16	06:25	04:48	19:59	13:23	07:08	05:39	۱۰
20:57	13:16	06:00	04:09	20:29	13:16	06:24	04:46	20:00	13:23	07:06	05:37	۱۱
20:57	13:17	05:59	04:09	20:30	13:16	06:23	04:44	20:01	13:23	07:05	05:36	۱۲
20:58	13:17	05:59	04:08	20:31	13:16	06:22	04:43	20:02	13:22	07:03	05:34	۱۳
20:59	13:17	05:59	04:07	20:32	13:16	06:21	04:41	20:03	13:22	07:02	05:32	۱۴
20:59	13:17	05:58	04:07	20:33	13:15	06:20	04:40	20:04	13:22	07:00	05:31	۱۵
21:00	13:17	05:58	04:06	20:34	13:15	06:18	04:38	20:05	13:22	06:59	05:29	۱۶
21:01	13:17	05:58	04:06	20:35	13:15	06:17	04:37	20:06	13:21	06:57	05:27	۱۷
21:01	13:18	05:58	04:05	20:36	13:15	06:16	04:36	20:07	13:21	06:56	05:26	۱۸
21:02	13:18	05:58	04:05	20:37	13:15	06:15	04:34	20:07	13:21	06:54	05:24	۱۹
21:02	13:18	05:57	04:05	20:38	13:15	06:14	04:33	20:08	13:20	06:53	05:22	۲۰
21:03	13:18	05:57	04:04	20:39	13:15	06:14	04:31	20:09	13:20	06:52	05:20	۲۱
21:03	13:18	05:57	04:04	20:40	13:15	06:13	04:30	20:10	13:20	06:50	05:19	۲۲
21:04	13:19	05:57	04:04	20:41	13:15	06:12	04:29	20:11	13:20	06:49	05:17	۲۳
21:04	13:19	05:57	04:04	20:42	13:15	06:11	04:27	20:12	13:19	06:47	05:15	۲۴
21:05	13:19	05:57	04:04	20:43	13:15	06:10	04:26	20:13	13:19	06:46	05:14	۲۵
21:05	13:19	05:57	04:04	20:44	13:15	06:09	04:25	20:14	13:19	06:44	05:12	۲۶
21:05	13:20	05:57	04:04	20:44	13:15	06:08	04:24	20:15	13:19	06:43	05:10	۲۷
21:06	13:20	05:58	04:04	20:45	13:15	06:08	04:23	20:16	13:18	06:42	05:09	۲۸
21:06	13:20	05:58	04:04	20:46	13:15	06:07	04:21	20:17	13:18	06:40	05:07	۲۹
21:06	13:20	05:58	04:04	20:47	13:15	06:06	04:20	20:18	13:18	06:39	05:05	۳۰
21:07	13:20	05:58	04:04	20:48	13:15	06:05	04:19	20:19	13:18	06:38	05:04	۳۱

اوقات شرعی میانه در سه ماهه تابستان

شهریور				مرداد				تیر				
ظهر شرعی	اذان مغرب	طلوع	اذان صبح	ظهر شرعی	اذان مغرب	طلوع	اذان صبح	ظهر شرعی	اذان مغرب	طلوع	اذان صبح	
20:23	13:21	06:41	05:07	20:58	13:25	06:16	04:29	21:07	13:21	05:58	04:04	۱
20:21	13:21	06:42	05:08	20:57	13:25	06:16	04:31	21:07	13:21	05:59	04:05	۲
20:20	13:21	06:43	05:10	20:56	13:25	06:17	04:32	21:07	13:21	05:59	04:05	۳
20:18	13:21	06:44	05:11	20:55	13:25	06:18	04:33	21:07	13:21	05:59	04:05	۴
20:17	13:20	06:45	05:12	20:54	13:25	06:19	04:34	21:07	13:21	05:59	04:06	۵
20:15	13:20	06:46	05:13	20:53	13:25	06:19	04:35	21:07	13:22	06:00	04:06	۶
20:14	13:20	06:46	05:14	20:53	13:25	06:20	04:37	21:07	13:22	06:00	04:07	۷
20:12	13:19	06:47	05:15	20:52	13:25	06:21	04:38	21:07	13:22	06:01	04:07	۸
20:11	13:19	06:48	05:16	20:51	13:25	06:22	04:39	21:07	13:22	06:01	04:08	۹
20:09	13:19	06:49	05:17	20:50	13:25	06:23	04:40	21:07	13:22	06:01	04:08	۱۰
20:08	13:18	06:50	05:19	20:49	13:25	06:24	04:42	21:07	13:23	06:02	04:09	۱۱
20:06	13:18	06:50	05:20	20:48	13:25	06:24	04:43	21:07	13:23	06:02	04:10	۱۲
20:05	13:18	06:51	05:21	20:46	13:25	06:25	04:44	21:07	13:23	06:03	04:10	۱۳
20:03	13:18	06:52	05:22	20:45	13:25	06:26	04:45	21:07	13:23	06:03	04:11	۱۴
20:02	13:17	06:53	05:23	20:44	13:25	06:27	04:47	21:06	13:23	06:04	04:12	۱۵
20:00	13:17	06:54	05:24	20:43	13:25	06:28	04:48	21:06	13:24	06:05	04:13	۱۶
19:59	13:16	06:55	05:25	20:42	13:24	06:29	04:49	21:06	13:24	06:05	04:14	۱۷
19:57	13:16	06:55	05:26	20:41	13:24	06:29	04:50	21:06	13:24	06:06	04:15	۱۸
19:56	13:16	06:56	05:27	20:40	13:24	06:30	04:52	21:05	13:24	06:06	04:15	۱۹
19:54	13:15	06:57	05:28	20:38	13:24	06:31	04:53	21:05	13:24	06:07	04:16	۲۰
19:53	13:15	06:58	05:29	20:37	13:24	06:32	04:54	21:04	13:24	06:08	04:17	۲۱
19:51	13:15	06:59	05:30	20:36	13:24	06:33	04:55	21:04	13:24	06:08	04:18	۲۲
19:49	13:14	07:00	05:31	20:35	13:23	06:34	04:57	21:03	13:25	06:09	04:19	۲۳
19:48	13:14	07:00	05:32	20:33	13:23	06:35	04:58	21:03	13:25	06:10	04:20	۲۴
19:46	13:14	07:01	05:33	20:32	13:23	06:35	04:59	21:02	13:25	06:10	04:21	۲۵
19:45	13:13	07:02	05:34	20:31	13:23	06:36	05:00	21:02	13:25	06:11	04:23	۲۶
19:43	13:13	07:03	05:35	20:29	13:23	06:37	05:01	21:01	13:25	06:12	04:24	۲۷
19:42	13:13	07:04	05:36	20:28	13:22	06:38	05:03	21:01	13:25	06:12	04:25	۲۸
19:40	13:12	07:05	05:37	20:27	13:22	06:39	05:04	21:00	13:25	06:13	04:26	۲۹
19:39	13:12	07:05	05:38	20:25	13:22	06:40	05:05	20:59	13:25	06:14	04:27	۳۰
19:37	13:12	07:06	05:39	20:24	13:22	06:40	05:06	20:58	13:25	06:15	04:28	۳۱

اوقات شرعی میانه در سه ماهه پائیزی

	آذر				آبان				مهر				آذان صبح
	آذان مغرب	ظهر شرعی	طلوع	آذان صبح	آذان مغرب	ظهر شرعی	طلوع	آذان صبح	آذان مغرب	ظهر شرعی	طلوع	آذان صبح	
۱	17:26	12:05	07:05	05:34	17:53	12:03	06:34	05:07	18:35	12:11	06:07	04:40	
۲	17:26	12:05	07:06	05:35	17:51	12:03	06:35	05:08	18:34	12:11	06:08	04:41	
۳	17:25	12:05	07:07	05:36	17:50	12:03	06:36	05:09	18:32	12:10	06:09	04:42	
۴	17:25	12:06	07:08	05:36	17:49	12:03	06:37	05:09	18:31	12:10	06:10	04:43	
۵	17:25	12:06	07:09	05:37	17:48	12:03	06:38	05:10	18:29	12:10	06:10	04:43	
۶	17:24	12:06	07:10	05:38	17:47	12:03	06:39	05:11	18:28	12:09	06:11	04:44	
۷	17:24	12:07	07:11	05:39	17:46	12:02	06:40	05:12	18:26	12:09	06:12	04:45	
۸	17:24	12:07	07:12	05:40	17:45	12:02	06:41	05:13	18:25	12:09	06:13	04:46	
۹	17:24	12:07	07:13	05:41	17:43	12:02	06:42	05:14	18:23	12:08	06:14	04:47	
۱۰	17:23	12:08	07:14	05:42	17:42	12:02	06:43	05:15	18:22	12:08	06:15	04:48	
۱۱	17:23	12:08	07:15	05:42	17:41	12:02	06:44	05:16	18:20	12:08	06:16	04:49	
۱۲	17:23	12:08	07:16	05:43	17:40	12:02	06:45	05:17	18:19	12:08	06:16	04:50	
۱۳	17:23	12:09	07:17	05:44	17:39	12:02	06:46	05:18	18:17	12:07	06:17	04:51	
۱۴	17:23	12:09	07:18	05:45	17:38	12:02	06:47	05:18	18:16	12:07	06:18	04:52	
۱۵	17:23	12:10	07:19	05:46	17:38	12:02	06:48	05:19	18:14	12:07	06:19	04:53	
۱۶	17:23	12:10	07:19	05:46	17:37	12:02	06:49	05:20	18:13	12:06	06:20	04:53	
۱۷	17:23	12:10	07:20	05:47	17:36	12:02	06:50	05:21	18:11	12:06	06:21	04:54	
۱۸	17:23	12:11	07:21	05:48	17:35	12:02	06:51	05:22	18:10	12:06	06:22	04:55	
۱۹	17:23	12:11	07:22	05:49	17:34	12:03	06:53	05:23	18:09	12:06	06:23	04:56	
۲۰	17:24	12:12	07:23	05:49	17:33	12:03	06:54	05:24	18:07	12:05	06:24	04:57	
۲۱	17:24	12:12	07:23	05:50	17:32	12:03	06:55	05:25	18:06	12:05	06:25	04:58	
۲۲	17:24	12:13	07:24	05:51	17:32	12:03	06:56	05:26	18:04	12:05	06:26	04:59	
۲۳	17:24	12:13	07:25	05:51	17:31	12:03	06:57	05:27	18:03	12:05	06:26	05:00	
۲۴	17:24	12:14	07:26	05:52	17:30	12:03	06:58	05:28	18:02	12:04	06:27	05:01	
۲۵	17:25	12:14	07:26	05:53	17:30	12:03	06:59	05:28	18:00	12:04	06:28	05:01	
۲۶	17:25	12:15	07:27	05:53	17:29	12:04	07:00	05:29	17:59	12:04	06:29	05:02	
۲۷	17:25	12:15	07:28	05:54	17:28	12:04	07:01	05:30	17:58	12:04	06:30	05:03	
۲۸	17:26	12:16	07:28	05:54	17:28	12:04	07:02	05:31	17:56	12:04	06:31	05:04	
۲۹	17:26	12:16	07:29	05:55	17:27	12:04	07:03	05:32	17:55	12:03	06:32	05:05	
۳۰	17:27	12:17	07:29	05:55	17:27	12:04	07:04	05:33	17:54	12:03	06:33	05:06	

وقات شرعی میانه در سه ماهه زمستان

اسفند				بهمن				دی				
اذان مغرب	ظهرشرعی	طلوع	اذان صبح	اذان مغرب	ظهرشرعی	طلوع	اذان صبح	اذان مغرب	ظهرشرعی	طلوع	اذان صبح	
18:23	12:32	07:03	05:35	17:52	12:30	07:30	05:59	17:27	12:17	07:30	05:56	۱
18:24	12:32	07:01	05:34	17:53	12:30	07:29	05:58	17:28	12:18	07:30	05:56	۲
18:25	12:32	07:00	05:33	17:54	12:30	07:29	05:58	17:28	12:18	07:31	05:57	۳
18:26	12:32	06:59	05:32	17:55	12:31	07:28	05:57	17:29	12:19	07:31	05:57	۴
18:27	12:32	06:57	05:30	17:56	12:31	07:28	05:57	17:29	12:19	07:31	05:58	۵
18:28	12:32	06:56	05:29	17:57	12:31	07:27	05:56	17:30	12:20	07:32	05:58	۶
18:29	12:32	06:55	05:28	17:58	12:31	07:26	05:56	17:31	12:20	07:32	05:58	۷
18:30	12:32	06:53	05:27	17:59	12:32	07:26	05:55	17:31	12:21	07:32	05:59	۸
18:31	12:31	06:52	05:25	18:00	12:32	07:25	05:55	17:32	12:21	07:33	05:59	۹
18:32	12:31	06:51	05:24	18:01	12:32	07:24	05:54	17:33	12:22	07:33	05:59	۱۰
18:33	12:31	06:49	05:23	18:02	12:32	07:23	05:54	17:34	12:22	07:33	06:00	۱۱
18:34	12:31	06:48	05:21	18:03	12:32	07:22	05:53	17:34	12:22	07:33	06:00	۱۲
18:35	12:31	06:47	05:20	18:04	12:32	07:22	05:52	17:35	12:23	07:33	06:00	۱۳
18:36	12:30	06:45	05:19	18:05	12:32	07:21	05:52	17:36	12:23	07:33	06:00	۱۴
18:37	12:30	06:44	05:17	18:07	12:33	07:20	05:51	17:37	12:24	07:33	06:00	۱۵
18:38	12:30	06:42	05:16	18:08	12:33	07:19	05:50	17:38	12:24	07:34	06:00	۱۶
18:39	12:30	06:41	05:14	18:09	12:33	07:18	05:49	17:38	12:25	07:34	06:01	۱۷
18:40	12:29	06:39	05:13	18:10	12:33	07:17	05:48	17:39	12:25	07:33	06:01	۱۸
18:40	12:29	06:38	05:11	18:11	12:33	07:16	05:48	17:40	12:26	07:33	06:01	۱۹
18:41	12:29	06:37	05:10	18:12	12:33	07:15	05:47	17:41	12:26	07:33	06:01	۲۰
18:42	12:29	06:35	05:08	18:13	12:33	07:14	05:46	17:42	12:26	07:33	06:01	۲۱
18:43	12:28	06:34	05:07	18:14	12:33	07:13	05:45	17:43	12:27	07:33	06:01	۲۲
18:44	12:28	06:32	05:05	18:15	12:33	07:12	05:44	17:44	12:27	07:33	06:00	۲۳
18:45	12:28	06:31	05:04	18:16	12:33	07:11	05:43	17:45	12:28	07:32	06:00	۲۴
18:46	12:28	06:29	05:02	18:17	12:33	07:10	05:42	17:46	12:28	07:32	06:00	۲۵
18:47	12:27	06:28	05:01	18:18	12:33	07:09	05:41	17:47	12:28	07:32	06:00	۲۶
18:48	12:27	06:26	04:59	18:19	12:33	07:07	05:40	17:48	12:29	07:32	06:00	۲۷
18:49	12:27	06:25	04:57	18:20	12:33	07:06	05:39	17:49	12:29	07:31	06:00	۲۸
18:50	12:26	06:23	04:56	18:21	12:33	07:05	05:38	17:50	12:29	07:31	05:59	۲۹
18:51	12:26	06:21	04:54	18:22	12:33	07:04	05:36	17:51	12:30	07:30	05:59	۳۰

۱-۱۵) اطلاعات آبادی ها

شهرستان میانه از نظر پراکندگی و تنوع آبادیها منطقه‌ای است متراکم و مزدحم. مرکز این شهرستان باید توانائی اداره بیش از ۴۰۰ آبادی کوچک و بزرگ را داشته باشد. اگر از هر آبادی تنها به یک صفحه اطلاعات بسته کنیم، یک کتاب ۴۰۰ صفحه‌ای باید برای این کار پیش بینی کنیم. مقایسه میانه به شهرهای دیگر نشان می‌دهد که از نظر تنوع آبادیها بسیار گسترده است.

دهها آبادی میانه در دهه‌های گذشته، خالی از سکنه شده‌اند و ساکنین آن بخاطر معیشت، خانه و کاشانه خود را ترک گفته‌اند. داشتن اطلاعات کلی از وضعیت جغرافیائی آبادیها می‌تواند کمکی برای شناخت هرچه بهتر آنها باشد. از اطلاعات روستاهای، به زبان و دین اشاره‌ای نشده است، چراکه هیچ روستای غیرترکی و غیرشیعه^۱ ۱۲ امامی (غیر از ۳ مورد) در میانه وجود ندارد. میانه از این نگاه شهرستانی است یکپارچه و یکرنگ، که عامل بسیار مهمی در احساس قربات و نزدیکی روستائیان میانه نسبت بهم است. برای همین لزومی برای درج دین و زبان در هر روستا وجود ندارد و از این نظر همه آنها را متكلّم به زبان ترکی و معتقد به دین اسلام و مذهب شیعه معرفی می‌کنیم.

۱-۱۵-۱) تقسیم‌بندی‌های منطقه‌ای میانه^۱

آبادی‌های میانه توسط ۴ بخش و ۱۷ دهستان اداره می‌شود. غیر از شهر میانه، ۴ شهر اقماری نیز در بخش‌های مختلف ایجاد شده است که هر کدام شهردار دارند.

^۱ لازم است اشاره‌ای داشته باشیم به تعاریف زیر: بخش: واحدیست از تقسیمات کشوری که دارای محدوده جغرافیایی معین بوده و از بهم پیوستن چند دهستان هم‌جوار، مشتمل بر چندین مزرعه، مکان، روستا و احیاناً شهر که در آن عوامل طبیعی و اوضاع اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی واحد همگنی را بوجود می‌آورد بنحوی که با در نظر گرفتن تناسب، وسعت، جمعیت ارتباطات و دسترسی به سایر موقعیتها نیل به اهداف و برنامه ریزیهای دولت در جهت احیا امکانات طبیعی و استعدادهای اجتماعی و توسعه امور رفاهی و اقتصادی آن تسهیل گردد. بخش بوسیله بخشدار اداره می‌شود.

شهر (نقطه شهری) : منظور از شهر کلیه نقاطی است که دارای شهرداری باشد. یک شهرستان ممکن است چندین شهر داشته باشد. دهستان: کوچکترین واحد تقسیمات کشوری است که دارای محدوده جغرافیایی معین بوده و از بهم پیوستن چند روستا، مکان، مزرعه هم‌جوار تشکیل می‌شود که از لحاظ محیط طبیعی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی همگن بوده و امکان خدمات رسانی و برنامه ریزی در سیستم و شبکه واحدی را فراهم می‌نماید.

آبادی (نقطه روستایی) : به مجموعه یک یا چند مکان و اراضی بهم پیوسته (اعم از کشاورزی و یا غیر کشاورزی) گفته می‌شود که در خارج از محدوده شهرها واقع شده و دارای محدوده ثبتی یا عرفی مستقل باشد. اگر آبادی در زمان سرشماری محل سکونت خانوار یا خانواده‌هایی باشد، «دارای سکنه» و در غیر این صورت «خالی از سکنه» تعريف می‌گردد.

خانوار: از چند نفر تشکیل می‌شود که با هم در یک اقامتگاه زندگی می‌کنند، با یکدیگر همخرج هستند و معمولاً با هم غذا می‌خورند. فردی که به تنهایی زندگی می‌کند نیز، خانوار تلقی می‌گردد. چند خانواده مانند خانواده پدری و خانواده‌های پسری نیز ممکن است یک خانوار محسوب گردد.

جدول زیر، بخش‌های میانه، دهستانهای وابسته به بخشها و همچنین آبادیهای تحت نظر این دهستانها را یکجا نشان می‌دهد. آبادی‌ها، پایه و اساس تقسیم‌بندی‌های کشوری هستند. بخش‌های مرکزی، ترکمنچای، کندوان، کاغذکنان هر کدام بر ترتیب دارای ۳، ۴، ۷، ۳، ۲، ۱۷ دهستان هستند که مجموعاً ۱۷ دهستان را تشکیل می‌دهند. مجموع مساحت حومه میانه (غیر از شهر میانه)، مساحتی معادل با $\frac{۴۴۷۷}{۵}$ کیلومتر مربع را تشکیل می‌دهند که برابر با ۸۰ درصد مساحت کل شهرستان است. به عبارتی، شهر میانه تنها ۲۰ درصد از مساحت شهرستان را پوشانده است. تعداد آبادیهای هر کدام از بخشها و خالی یا ساکن بودن آنها به قرار زیر است:

اطلاعات تفکیکی بخش‌های شهرستان میانه

نام بخش	مرکزی	کندوان	کاغذکنان	ترکمنچای	کل
وسعت	۲۱۷۰	۱۲۴۴	۱۱۱۱	۱۰۵۲	۵۵۷۸
آبادی ساکن	۱۳۴	۸۸	۷۴	۵۷	۲۵۳
آبادی خالی	۲۶	۹	۷	۸	۵۰
کل آبادی‌ها	۱۶۰	۹۷	۸۱	۶۵	۴۰۳

جدول بخشها، شهرها، دهستانها و آبادی‌های شهرستان میانه

بخش	دهستان	آبادی‌های وابسته
اوچ تپه شرقی (پورسوقلو)	اوچ تپه شرقی (پورسوقلو)	آبک، آغچا دربند، آغورن، بیگ بولاغی، پورسوقلو، سور تزه کند، جعفرآباد، قارلانقو حاصار، خطب، داش بولاق، داش کسن، سیه کمر، قیزیلجا قیشلاقی، گوللوچه اسلام، قارامانلی، قورقان، سورجا قاسیم، قاسیم دره، قزویی، قاراجا قایا، قالاجیق الفلو، قیلیچجی، گونلی
قافلانکوه غربی (آچاچی)	قافلانکوه غربی (آچاچی)	آچاچی، آغچا قیشلاق، ارباط، اسلام آباد، گلن گندر، دیزگوین، سبیز، شهیدلی، فرهی، قواق عمیلر، کوللوچه خالصه، گرده لاین
کوله بوز شرقی (چولاقلی)	کوله بوز شرقی (چولاقلی)	آغجا مشهد، اورتولو، ایده لی، بوداق بیگ، چای تالوار، کرمه، خان یوردو، زرده مليک، زرنق، سوموکلو، طوق، آغیل، قاراجا، قارا بولاق، قارا زیارت، داغ یننگ آباد، ینددی بولاق، گوللوچه ینددی بولاق، قیویرجاق، کنگاور، کولا، گلبوس

بخش	دهستان	آبادی های وابسته
کوله بوز غربی (باشماق)	آغ توره، آغ دره، آلله داد، باشماق، تالوار بولاغی، تعلیم کنلی، چیخمیز، خلفه کمال، درین دره، دمیرچی، دوزنه، زیریشلی، عجمی کوله بوز، قواق (آش.)، قواق (یوخ.)، کریم آباد	
شیخ درآباد (شیخ درآباد)	شیخ درآباد، امیرآباد، کورکچی، چای ینگ آباد	
قیزیل اوزن (قویجاق)	ارس، بولانیق، حلاج (آش.- یوخ.)، دادلی، ساری کند، شوکورچو، توغای، قاللیجا، قارا آور، قویجاق، قویلار، کهریز، گویر چینلی	
گرمه جنوبی (گوندوغدو)	باتلاق، پاورس، حسن خانی بااغی، دول قیشلاغی، کوهبان، گاواني، وهیل، داوند، ولین، هشی آباد، اوستور، امیرآباد، داغ دره سی، برنلیق (آش.)، برنلیق (یوخ.)، بنیادآباد، بیرون، خوبستان، تازه کند دیوانلیق، توب قارا، چیتاب آغا کریم، چیتاب حسین خان، چیرکینلی، دئرد انولی، خلفه بااغی، قارلانقوی مامان، دوره داشی، زیناری، ساوج بولاق، علی قیشلاغی، وگنده، همپا، مامان، گوندوغدو، وردوق، کوهستانی، میروشین، ینگی کند، یله قارشی	
بروانان مرکزی (ترکمنچای)	آت دره سی، اورنجک، ترکمنچای، خواجه غیاث، سلطان احمدلی، کرده ۵۵، کوسالار (آش.)، کوسالار (یوخ.)، ورزقان	
بروانان شرقی (سوما یوخ.)	سوما (یوخ.)، سوما (آش.)، ایستانار، بزرلیق، بلوکان، چوبوقلو، چاناق بولاق، حامسی، دستجرد، قارا تپه، قیشلاق بزرلیق، گاوینه رود، ورنکش، نودالیق	
بروانان غربی (غريب دوست)	غريب دوست، ینگجه، گؤی دره، آلا تیمور، باشسیز، بالسین شریف آباد، بجوان، بقرآباد، بولغه تیمور، شیخ احمدلی، ملاحاجی، کله، بیجرلی، تندرلی، جئیران بولاق، سانیان (آش.)، سرخه گاو، سئوینج (آش.)، سئوینج (یوخ.)، یالقوز آغاج، مهمان دوست، قاراجا قایا	
اوچ تپه غربی (خاتون آباد)	شیخ صفائی، خاتون آباد، بیات (آش.)، رضاخانلوی (آش.)، شال، شیخ طبق، ناولیق، طاووسلو، عبدالرحمنلی، قاباق تپه، قالاجیق نجفلی خان، کسجين، کللوچه غمی	

آبادی های وابسته	دهستان	بخش
استانجین، اندروود (آش.)، اندروود (یوخ.)، باش بولاق، بوداقلی، حاجی محمودلو، حاجی میر، خیرآباد، دویچ، مهدی باکری، سو دره، سلیمان قیشلاق، شیخلر، شیرین بولاق، توین، قارا آغاچلی، قارا قانلو، گول تپه خیرآباد، میندیجین، ولستان، یان بولاق، یئنگی کندی، قاضیلی، قیزیلجا	کاغذکنان مرکزی (!)	کاغذکنان مرکزی (!)
قارا بولاق، ابایین، احمدآباد خانلیق، اوللوجه، برانقار، تازه کند، توختامیشلی، خلف، خیردا بولاق، رشیدآباد، سورق، سهل آباد، شاه علی بیگلی، قاراب (آش.)، قاراب (یوخ.)، قشلاق، قلعه آسلام، قلعه سنگی، قوچقار، کلیان، کنجین، کهورین، گل گلاب، قورچق، ماوی، زرنجین	کاغذکنان شمالي (قارا بولاق)	کاغذکنان شمالي (قارا بولاق)
چولاقلی، قاضی کندی، لله لی، آی دمیر، احمدآباد گروس، افسار، بادلی، باعچی قاز (آش.)، باعچی قاز (یوخ.)، نوروز آباد، گوللوجه، جامال آباد، چولاقلی، حسن آباد، سلیمانلی، قارا حاجیلی، قیزیل بولاق، قوشابولاق، گول تپه حسن آباد	قافلانکوه شرقی (چولاقلی)	قافلانکوه شرقی (چولاقلی)
ترک، هیندیلان، نشلانده، کئه، کندوان، کزرج، قیشلاق سیف الدین، آوین مسجدلو، آیدیگوز، افضل، ایلانچالیق، باللیجا، بناروان، تازه کند پروچ، نشیق، گندیک، مئی هاو، مونق، ترناپ، جهندیز، چرور، چشمہ کش، حاجی همتلی، میدان داغی حاصلار، قارا حاجیلی (آش.)، قارا حاجیلی (یوخ.)، قاراجا میدان داغی، فیندیقلی، خانقاہ، دیزج، زاویه، زرنکش، سرخه حاصلار، صومعه کبودین، تارون، علی بیگلی، گمین	کندوان (ترک)	کندوان (ترک)
ملک، آرموداق، اکبرآباد، بسیط، حاجی یوسف (آش.)، حاجی یوسف (یوخ.)، حاجی خلیل، ذاکر، طوین، قارا قایا، لیوانلی، قیزیل یاتاق، کلکش، کله گاه، یئددی بولاق، یئنگجه، یئنگجه دلیکانلی، بزرق، تجره، یال قیشلاغی، توشمانلی، خناوند، دلی قیز، سنقرآباد، سوین، سیدلر، سیه منصور، نئی باغی، سوتی	گرمه شمالي (آرموداق)	گرمه شمالي (آرموداق)
اونلیق، ایسله، ائیورق، بالسین، اورنچق، بولانیج، تجره رود، چینار، خلفه لی، خوچا ده، دیشاب، شیویار، قاراخانی، قیشلاق سلمانی، قیشلاق سوپورگه لی، موسی بیگلی، کسلان، کلاله، گاولیق، نئق آباد، نودوزاق، ونجان، چرن	تیرچای (!)	تیرچای (!)

روستاهای میانه از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۵

تعداد خانوار روستا								تعداد روستا	سال
+۱۰۰۰	۵۰۰_۱۰۰۰	۳۰۰_۵۰۰	۱۰۰_۳۰۰	۵۰_۱۰۰	۲۰_۵۰	۱_۲۰	۰		
۰	۳	۱۰	۱۲۵	۸۸	۱۱۱	۳۲	۱۱	۳۸۰	۱۳۵۵
۱	۳	۱۱	۶۶	۷۸	۱۳۳	۶۸	۲۰	۳۸۰	۱۳۶۵
۰	۳	۱۰	۵۳	۸۲	۱۱۰	۹۱	۵۴	۴۰۳	۱۳۷۵

بررسی ۲۰ ساله خانوارهای روستائی نشان می دهد که

- تخلیه روستاهای سرعت فوق العاده ای گرفته است.
- آبادیهای بزرگ (بالای ۳۰۰ خانوار) بخاطر امکانات بهتر پایدار بوده اند.
- آبادیهای زیر ۲۰ خانوار نسبت به سال ۱۳۵۵ در هر ۱۰ سال تقریباً یک برابر اضافه شده است. دلیل آنرا می توان به افزایش درآمدهای کشاورزی و مشکلات یافتن کار در شهر دانست.
- آبادیهای بین ۲۰ تا ۱۰۰ خانوار در نوسان بوده و نهایتاً تغییر چندانی نداشته اند.
- آبادیهای بین ۱۰۰ تا ۳۰۰ خانوار سرعت کاهش یافته اند. این نوع آبادیها نه چناند که امکانات کامل داشته باشند و نه آنقدر کوچک هستند که به عدم وجود امکانات راضی باشند.
- بیش از ۸۰٪ آبادیها کمتر از ۱۰۰ خانوار هستند و فقط ۳٪ آبادیهای میانه بالای ۳۰۰ خانوار هستند.

۱۵-۲) اطلاعات آبادی های میانه

قبل از استفاده از اطلاعات این جدول، نکات زیر را در نظر داشته باشید:

- فاصله ها بر حسب کیلومتر از شهر میانه است و جهت ارائه شده در کنار کیلومتر، جهت آبادی نسبت به شهر میانه است.
- طول جغرافیائی (طج). و عرض جغرافیائی (عج). مختصاتی استاندارد و بین المللی برای نشان دادن نقطه ای از زمین است و منحصر بفرد می باشد. یعنی تنها با این دو عدد می توان موقعیت هر نقطه از جهان را یافت.
- منظور از ارتفاع، ارتفاع از سطح دریا (Sea Level) است که مبنای پذیرفته شده برای محاسبه ارتفاع نقاط مختلف است، چراکه ارتفاع سطح دریاهای آزاد در تمام جهان یکسان بوده و ارتفاع سطح آنرا صفر در نظر می گیرند. برای همین دو نوع ارتفاع نسبی و مطلق داریم که در

این کتاب، ارتفاع مطلق بر حسب متر مورد نظر است.

- تا حد ممکن از نامهای محلی و اصلی آبادیها استفاده شده است. برای همین در جستجوی آبادی مورد نظر، اسم واقعی را در نظر بگیرید. اگر هم اشتباهی در نگارش نام اصلی آبادیها صورت گرفته است، حتماً آنرا به ما تذکر دهید.
- موقعیت کوهها، رودها و دره ها نسبت به هر آبادی در داخل پرانتز ارائه شده است.
- مخفهای آش. و بوخ. که در انتهای آبادیهای زیادی آمده است، به ترتیب مخفف آشاغی(پائین - سفلی) و یوخاری(بالا - علیا) است.

اطلاعات آبادیهای دارای خانوار شهرستان میانه

نام آبادی	طبقه	ع.ج	ط.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
ابایین		۴۸/۰۸	۳۷/۲۲	۱۶۴۰	۷۰ ج.شر	۳۴	دره ای، کجل داغی(ش.شر)، تپه آجیش گوزو(ج.شر)، تپه گونئی(ش) باداملیق دره(ش.شر)	
ابک		۴۷/۳۴	۳۷/۲۴	۱۳۸۰	۲۴ ج.غ		دره ای، قارلانقوچای(ج/ج)	ابک یا ابه به ترکی یعنی چونخور، ابکچی یعنی ماما
آت دره سی		۴۷/۲۴	۳۷/۳۲	۱۵۴۰	۴۶ ش.غ		دره ای، شهر چایی (ج/ج)، آت دره سی(ش)	ات دره سی یعنی دره اسب
آچاچی		۴۷/۴۸	۳۷/۲۴	۱۰۵۰	۷ ج.شر	۳۶۸۳	تپه ای، قیزیل اوزن چایی (ش)، آچاچی در اصل آچاچای است. قارلانقو(ش)، کوههای قیزیل قالاسی(ج)، قالافتی(ج)، بخارط قارگیری آچاچی در محل تلاقی دو رودخانه قیزیل سحران(ج.شر)	
احمدآباد خانلیق		۴۸/۰۳	۳۷/۱۹	۱۷۶۰	۵۲ ج.شر	۱۲۴	دره ای	
احمدآباد گروس		۴۷/۵۷	۳۷/۲۱	۱۶۲۸	۴۷ ج.شر	۳۸۷	دره ای، دره کهریز قویچاق(ج.غ)	
آراز		۴۷/۴۶	۳۷/۰۹	۱۱۰۸	۴۵ ج.شر	۶۴	دشتی، قیزیل اوزن(ش)، آجی چای(ش)، تپه اوچاق و تردی (ج.غ)	آراز در اصل ار(جوانمرد و پهلوان) + آز(نام قومی) معنای آز پهلوان
آربات		۴۷/۴۷	۳۷/۲۶	۱۰۶۰	۵ شر	۱۷۶۴	دشتی، رود قیزیل اوزن (ج.ش)، رود قارلانقو(ج)	آربات معنی جای مهیج و زیبا
آرموداغ		۴۷/۵۹	۳۷/۴۷	۱۷۰۰	۶۲ ش.شر	۷۱۱	دره ای، گرمه چایی(ج/غ)، کوه بوزقوش(ش/ش)، تپه کهلهن(ش)	نام اصلی آبادی آرمود + داغ است معنای کوه دارای گلابی
آستاناجین		۴۸/۱۵	۳۷/۱۵	۱۸۱۰	۷۷ ج.شر	۲۹۶	دره ای، قوربان داغی(ج.غ)، تپه تیرجان(ش.غ)	آستانجین هم گویند. دارای امامزادگان علی و محمد.
اسکوق						۸۰		کاغذکنان شمالی

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
اسلام آباد	۴۷/۴۴	۳۷/۲۳	۱۰۶۰	۲ ج.شر	۲۳۲۷	دشته، قارلانقوچای(ش)، شهر چایی(ش - ش.غ)، آیدوغموش چایی(ش - ج)	نام دیگرش، راه آهن است
اصلان/آسلام قالا	۴۸/۰۴	۳۷/۲۶	۱۷۸۰	۶۹ ج.شر	۱۴	دره ای، گونئی داغ(ش)، قاریشقا داغ(ش.غ)، تپه قالا قاباغی(ج)	تحریفًا قلعه اصلاحیان. آسلام قالاسی یعنی قلعه شیر
آغ توره	۴۷/۲۲	۳۷/۱۹	۱۷۰۰	۴۹ ج.غ	۱۲۰	پایکوهی، قارلانقوچای(ش/ش) کوه آغ توره(۱/ش)، کمره داغی گرد، آغ توره یعنی گرد و پهناور (ج)، دره تاتستان(شر)	توره» یا «تورک» در ترکی یعنی گرد، آغ توره یعنی گرد و پهناور
آغ دره	۴۷/۲۷	۳۷/۱۷	۱۶۰۰	۳۸ ج.غ		تپه ای، کوه آغ دره(۲/شتر-ش) آغ تپه(ش.غ)	آغ دره یعنی دره پهن با دره روشن
آغ دیرک			۵۵				
آغچا قشلاق	۴۷/۴۹	۳۷/۱۸	۱۰۹۰	۲۳ ج.شر	۱۳۳	تپه ای، قیزیل اوزن(شر)، کان سنگ ساختمانی(۴/ش.غ)	آغ قشلاق هم گویند
آغچا مشه	۴۷/۲۳	۳۷/۱۴	۱۸۰۰	۴۹ ج.غ		تپه ای، سید داغی(ش)، علی اصغر داغی(۱/ج.شر)	آغچا یعنی سکه نقره ای و هرچیز سفید. مشه یعنی جنگل
آغچا دریند	۴۷/۳۰	۳۷/۲۷	۱۵۲۰	۲۱ ش.غ	۳۵	دره ای، دره آغچا دریند(ش)	آغچا پاچه شلوار و آغچا شکل ناوداتی را گویند.
آغچا قشلاق			۱۵				از هستستان تیرچای
آغورن	۴۷/۳۲	۳۷/۲۵	۱۵۶۰	۲۰ غ	۳۸	دره ای، دره قارا سو دره(ش) دره ای، دره قارا سو دره(ش)	در اصل آغی و ترن. «آغی» در ترکی پارچه حریر و ابریشمی است. آغورن یعنی حریر دهنده
آغیل/عاقل	۴۷/۲۴	۳۷/۱۲	۱۴۸۹	۴۳ ج.غ	۲۱	تپه ای، آیدوغموش(ج) شوربولاق داغی(ش)، کوه قاولو داشا(ش.ش)، دره سید(ش)	تحریفًا عاقل
افشار	۴۷/۵۱	۳۷/۱۹	۱۲۲۰	۲۹ ج.شر	۴۴	تپه ای، رود فصلی افسار(ج) چوبان قایاسی و قیز قایاسی(ش.غ)	افشار یا اووشار به ترکی مرد جنگجو است. این آبادی دارای اصطلاحات و مثلاها و حتی گویش منحصر بفردی است.
افضل	۴۷/۴۸	۳۷/۴۲	۱۸۱۰	۴۴ ش.شر	۱۳۸	برکوهی، رود بناروان(غ)، بولاق دره(ش)	در اصل اووزال
آفکند/آغکند	۴۸/۰۴	۳۷/۱۵	۱۶۹۰	۶۰ ج.شر	۱۷۳۳	قاینال کهریزی(ش)، کوههای طاهری و توره(ج)، اینچه دره (ج)، تپه کوهمه پوشنه(ش.ش) داشلی تپه(ش)، چالی بولاق (ج.غ)، تاپ(ش.غ)	آغکند در اصل آغچاکند یعنی آبادی نقره ای و روشن

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طبیعت	توضیحات
اکبرآباد	۴۸/۰۲	۳۷/۴۲	۲۲۳۷	۸۷ ش.شتر	۶۱	دره ای، چال داغ(ش/ج)، آیلی داغ(ج.غ)، دره های قارا بولاق (ش.ش) و شیخ نوروز(ج.غ)	این آبادی در بلندترین نقطه میانه بعنوان بام میانه است.
آلاداد	۴۷/۲۱	۳۷/۱۸	۱۷۳۰	۵۰ ج.غ	۱۱۱	دره ای، حسن دره چایی (غ)، کمردانگی (ش)، دربند داغی (ش)، کامال دره سی(ج.غ)	نام آبادی آلا داد یا آلات است ولی الله داد هم مینویستند
آلاتیمور	۴۷/۱۸	۳۷/۳۰	۱۷۳۰	۴۸ ش.غ	۷۰	دره ای، دره دربند(۲/شتر)، دره خارابا(ش.شتر)	تیمور، تمور، تمیر و دمیر(آهن) یکی هستند. آلاتیمور یعنی آهن شاکستری بخارتر تپه هایش
آلینجالیق	۴۷/۴۳	۳۷/۳۵	۱۴۴۸	۱۹ ش	۲۵۳	تپه ای، کلامرزاچایی(ج.غ)، تپه میرزا علیخان(ش.غ)، قالا تپه(ج)	آلینجالیق پیشانی بندی است که پیش قراولان جنگها می بستند.
امیرآباد	۴۷/۵۲	۳۷/۳۷	۱۲۲۰	۳۱ ش.شتر	۱۲۸	پایکوهی، گرمه چای(غ)، علی داغی(ش.شتر)، دره خویستان و قاراجا(ش.شتر)	
امیرآباد	۴۷/۴۱	۳۷/۲۲	۱۰۹۸	۹ ج.غ	۷۵	تپه ای، رود آیدوغموش(ج)	
آنداری(آش)	۴۸/۱۲	۳۷/۱۷	۱۵۰۰	۶۰ ج.شتر	۱۰۰	دره ای، کوههای هردول (ش.شتر)، اوخلو(ج)بارگه (ج.غ)، تپه میلاندار(ش.شتر)	آنداری به معنی قسم پاک مرکب از آند(قسم) و آری(پاک)
آنداری(بو)	۴۸/۱۰	۳۷/۱۷	۱۷۷۰	۶۱ ج.شتر	۸۱	دره ای، کوه ارگنه(ج)	
اورتولو(اکرم آباد)	۴۷/۳۶	۳۷/۱۷	۱۳۷۵	۲۰ ج.غ	۲۸۷	تپه ای، دره های اشک بولاغی (ج.شتر) و حاجی قولو(ج)	اورتولو در ترکی یعنی پوشیده
اورونجک	۴۷/۲۴	۳۷/۳۳	۱۵۶۵	۵۲ ش.غ	کم	دره ای، رود ترکمنچای(شتر)، دره قندرقه(ش.غ)	اورونجک یا هژرونچک یعنی بافته شده و منسجم شده
اوستور	۴۷/۵۸	۳۷/۳۱	۱۰۰۰	۲۶ ش.شتر	۰	دره ای، رودهای قیزیل اوزن(ج) و باغ دره(ج)، کوههای ان ورن (ج/۳) و دمیرچی(۱/شتر-ش)، گردنه آند(۲/شتر)، آق دره(۲/ش.غ)	
اوشنار	۴۷/۳۰	۴۷/۳۷	۱۶۹۵	۳۶ ش.غ	۵۵۸	تپه ای، داراینهر، تپه گرده جه شاید در اصل اوج نار(سه انار)	
اولیاجه/اوللوچه	۴۸/۰۶	۳۷/۲۰	۱۷۴۰	۶۰ ج.شتر	۰	دره ای، سوتوداغی(ج.شتر)	تحریفًا اولیاجه. دارای امامزاده داود. اوللوچه یعنی کم خانوار
اونلونق/اوونلونق	۴۷/۳۹	۳۷/۳۲	۱۳۲۵	۱۳ ش.غ	۱۷۹۷	تپه ای، تیر چایی(ش.شتر)	اوونلونق یعنی محل آرامش
اوین مسجدلوا	۴۷/۴۸	۳۷/۴۴	۱۹۷۴	۴۳ ش.شتر	۶۷۳	پایکوهی، رود بناروان(ج.غ)، کوه ساریمساقلی(۲/ش)، یومورو داغ	در اصل مسجدلی اوونون

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
						(۲/ش.شر)، بلوکی دره، گنجه دره (۲/ج.غ)، کان خاک سفید (۲/ج.غ)	
آیدمیر	۴۷/۵۵	۴۷/۱۵	۳۷/۱۰	۴۳ ج.ش.ر	۶۲	تبه ای، آیدمیر چایی (ج)، دلار تپه (۳/ش)	آیدمیر یعنی فلز شفاف
ایده لی	۴۷/۳۶	۳۷/۱۸	۱۳۶۰	۲۰ ج.غ		دره ای، آیدو غموش چایی (غ)- (ش.غ)، پله ساریلار (ش.ش)	ایده لی یعنی جای سنجد دار
آیدی گوز	۴۷/۵۱	۳۷/۴۲	۱۶۴۰	۴۴ ش.ش.ر	۲۱۳	بر کوهی، آلکا دره (۱/ج)	شاید در اصل آیدین گوز به معنای چشم حقیقت بین
ایشلقت	۴۷/۳۷	۳۷/۳۶	۱۵۶۵	۲۲ ش.غ	۳۸۸	تبه ای، تیر چایی (ش.ش)، چمن چای دره سی (ش.غ)، قانلی دره (ج.غ)، قبر تپه (ش)	خاستگاه نوایخ بزرگ تاریخی. آنرا ایشله گویند.
ایشلنده	۴۷/۴۲	۳۷/۴۱	۱۸۸۷	۳۰ ش	۱۵۳	بر کوهی، کلام رز چایی (غ)، قاراقوش تپه (ج.غ)، قور و چای (ش.ش)، سامان دره سی (ش.غ)	
ایورق /ایوره	۴۷/۳۵	۳۷/۳۹	۱۸۲۰	۲۹ ش.غ	۴۶۵	تبه ای، تیر چایی (ش.ش)، ملیک دره سی (ش.غ)، آل دره سی (ش.غ) برگشته شده و تغییر یافته	ایوره شاید در اصل ائوربره به معنی
باتلاق	۴۸/۰۰	۳۷/۳۸	۱۹۳۰	۵۰ ش.ش.ر	۵۵	دره ای، آبلی داغ (ش)، چال داغ و عباس داغ (ش.ش)	
بادلو	۴۷/۵۴	۳۷/۲۱	۱۵۵۰	۳۵ ج.ش.ر	۲۷	دره ای، کند دره سی (ش.ش) و کهریز قوی چاق دره سی (ج.ش)	در اصل بادیلی
باش بولاق	۴۸/۰۸	۳۷/۱۶	۱۸۱۰	۶۷ ج.ش.ر	۲۹	دره ای، کوه ارگنه (ش.ش)، تپه های داشلی (ج.غ)، اندرود (ش.ش)، آگ کند (ج.غ)	باش بولاق یعنی چشمه بالا
باشماق	۴۷/۲۹	۳۷/۱۸	۱۵۶۰	۳۵ ج.غ	۶۷۷	دره ای، باشماق چایی (ش.ش)، تپه آغ کمر (ش.ش)، شیر شیر داغی (ش.ش)، کوه آغ دره (ج)، دره آغ سو (ج.ش)	باشماق یعنی نوک تیز
باغ دره سی	۴۷/۵۸	۳۷/۳۳	۱۲۵۵	۳۱ ش.ش.ر	۳۱	بر کوهی، رود باغ دره سی (غ)، قاراداغ (ش.ش)، گردنه اللد (ج.ش.ش)، قارا دره (ج)	
باغبانان (یوخ)					۲۳		کاغذ کان شمالی
باغچیقازان (آش)	۴۷/۵۳	۳۷/۱۸	۱۳۷۰	۳۰ ج.ش.ر	۱۴	دره ای	باغچیقازان یعنی غازی که مدام به باغ رود
باغچیقازان (یو)	۴۷/۵۶	۳۷/۱۹	۱۶۰۰	۳۵ ج.ش.ر	۳۰۳	دره ای	
باکری	۴۸/۱۶	۳۷/۱۸	۸۰۰	(!)		پایکوهی، معتدل، قبیل اوزن	

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
						(ش)، کوههای دره جهنم(غ)، چای داغی(ج.شر)، وش دره (ج)، آغا محمد دره سی(غ)، باوغچا دره(ج.شر)	نام دیگرشن، سلیمان است.
بالسین شریف آباد	۴۷/۱۷	۳۷/۳۹	۱۷۰۲	۶۴ ش.غ	۸۷	دره ای، رودهای هیدیچای و بالسین(شر) و قوروقچای(غ)، دره اکر(ج.شر)	
باللوچه	۴۷/۴۳	۳۷/۳۹	۱۷۲۵	۲۶ ش	۸۵	تپه ای، آغچای(ش)، تپه یال خرس(ش)، قوروچای دره(غ) چای دره و قورماق دره(ش)	باللیچا در ترکی یعنی کمی عملی یا چائی که عسل دارد.
بالسین	۴۷/۳۶	۳۷/۳۸	۱۷۳۷	۲۷ ش.غ	۱۰۹۶	تپه ای، تیرچایی(ج.غ)، دره قوروچای(ش)	بالسین یعنی منطقه عملی
برجوان					۴۴		بروانان غربی
برزق/برزی	۴۷/۵۴	۳۷/۴۷	۱۹۰۰	۳۷.ش.شتر	۷۷	پایکوهی، گرمه چای(ج)، دره برزو(ج)، کوههای بوزقوش (ش.غ)، سیراداش(غ)، آلمالیق (غ)، گره لر(ش)	در اصل برزی. برزه هم گویند
برزلیق	۴۷/۳۳	۳۷/۳۸	۱۷۲۰	۳۸ ش.غ	۱۶۰	تپه ای، دره پالچقلی(ش)	
برنجق/بورونچک	۴۷/۳۸	۳۷/۳۲	۱۳۳۵	۱۹ ش.غ	۱۱	تپه ای، رود بودانیق(نقان)	بورونچک یعنی پوشیده و مستور
برنلیک(آش.)	۴۷/۴۷	۳۷/۳۲	۱۲۶۰	۲۴ ش.شتر	۲۷۱	پایکوهی، دره تیله نی(غ)، وانا دره(ج.غ)	نام دیگرشن، برنلیک مددخان
برنلیک(یوخ.)	۴۷/۴۷	۳۷/۳۳	۱۲۸۰	۲۶ ش.شتر	۱۰۵	برکوهی، سولو دره و نای دره (ش.غ)	نام دیگرشن، برنلیک حسین خان
بسیط / بسری	۴۸/۰۱	۳۷/۴۷	۱۹۵۰	۸۰ ش.شتر	۳۶	دره ای، آت کیشنهین داغی(ج)، ترکی انتها را گویند و شاید بخطاطر اینکه در انتهای میانه(۸۰ کیلومتری شمالشرق) قرار دارد.	دره ای، آت کیشنهین داغی(ج)، ترکی انتها را گویند و شاید بخطاطر اینکه در انتهای میانه(۸۰ کیلومتری شمالشرق) قرار دارد.
بقرآباد/بوغورآوا	۴۷/۱۴	۳۷/۳۷	۱۶۳۰	۵۶ ش.غ	۱۷۹	دره ای، رود فصلی تیرآبادچایی	بوغور منطقه دارای بخار آب
بلوکان	۴۷/۲۹	۳۷/۴۰	۱۸۸۰	۴۹ ش.غ	۴۶۷	دره ای، کوههای هاچا قایا (ش.غ)، عباس قالاسی(ش.شتر)	
بناروان	۴۷/۴۷	۳۷/۴۳	۱۹۵۰	۴۵ ش.شتر	۲۲۴	پایکوهی، رود بناروان(شتر)، آغ تپه(ش.شتر)، تنگه دریند بناروان (ش)، قارداش داغی(ش.غ)، قوزئی داغ(ش)، گنجه دره(ش)	در اصل بیتویره. نام اصلی اش قیرخ بولاق زادگاه آیت الله العظمی بناروانی

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
بنیاد آوا	۴۷/۵۸	۳۷/۳۸	۱۹۱۰	۳۹ش.شر	۲۷	برکوهی، کوه گاوسر(ش.غ)	
بهمن آوا/بین آوا	۴۸/۰۳	۳۷/۲۱	۱۸۵۰	۳۶ ج. شر	۱۶۲	دره ای، قاراداغ (ج.شر)، قاراولوں تپه سی(ش.ش)	در اصل بین آوا
بوداق بیگ	۴۷/۳۰	۳۷/۱۴	۱۳۸۰	۲۸ ج. غ	۱۳۹	پایکوهی، آیدوغموش(ج.)، کوههای چپ چپ(ج.ش) و قاسقا بولاق(ش.ش)	
بورانقار	۴۸/۰۰	۳۷/۲۶	۱۶۵۰	۳۵ ج. شر	۱۷۶	دره ای، قاریشقا داغی(ش.ش)، تپه های آت میدانی(ش.ش) و کلوچه گدیک (ج.ش)	بوران قار یعنی برف بورانی.
بولانلیق	۴۷/۴۰	۳۷/۱۱	۱۴۵۰	۴۰ ج. غ	۳۸۴	تپه ای، قار اولان تپه(ش.غ)، کان گچ(ج.غ)	بولانلیق یعنی محل آغازته شدن
بولیمیر	۴۷/۱۸	۳۷/۴۲	۱۹۰۰	۲۳ ش.غ	۲۱۰	تپه ای، قوروجای(غ)، قاباق تپه (ش.)، دریند دره(ش.ش)، کوههای قاسم چاپان و گن دوش(ش.)، اوچاق(ش.غ)	آلا یعنی خاکستری و تیمور همان دمیر بمعنی آهن
بیات (آش.)	۴۷/۲۵	۳۷/۲۸	۱۷۴۰	۳۴ ش.غ	۲۸۵	تپه ای، آخ دره(ج.غ)، تپه نال تیکن(غ)، آلیق دره(ش.ش.)، بیویوک دره(ش.)، قیزیل قایا (ش.ش.)	بایات هم نام قومی کهن هم در ترکی یعنی نام بزرگ یا الله
بیجرلی	۴۷/۱۵	۳۷/۳۴	۱۵۶۰	۴۸ ش.غ	۱۵۰	تپه ای، شهر چایی(ج.غ)، تپه قارقارداشی(ش.ش.)	بیجر یا بیجار در ترکی برنجزار
بیچوان	۴۷/۱۴	۳۷/۳۵	۱۶۰۰	۵۳ ش.غ		دره ای، دره و رود بیچوان(ج)	
بیرون/بوروون	۴۷/۵۱	۳۷/۲۶	۱۱۶۰	۲۰ شر	۳۹	پایکوهی، قیزیل اوزن(غ)، امیره داغ(ش.ش.)، اوکوزداغی(ج.ش.)	بیرون یعنی پوشیده و مستور
بیگ بولاغی	۴۷/۲۷	۳۷/۲۵	۱۷۷۰	۲۶ غ	۱۴۱	تپه ای، ساریداغ(ج)، اوج تپه(ش)	
پاواریس	۴۸/۰۱	۳۷/۳۶	۱۶۷۰	۴۱ ش.ش	۱۲۷	تپه ای، کوه قاراچ اولن (ج.غ) و کند دوش(ج)، تپه کمر (ج.ش) و قاراولوں(ش.)، غار مختار(ج)	
پورسوقلو	۴۷/۲۹	۳۷/۲۸	۱۶۰۰	۲۴ ش.غ	۲۱۰	تپه ای، شهر چایی(ش.)، باخ داغ (ش.)، کلک تپه(ش.)، قاراول تپه(ج)	پورسوق حیوانی کمیاب به اندازه روباه که هرچه او را زنداد، باد کند تا در او کارگر نیافتند
تارین/تاریم	۴۷/۵۲	۳۷/۴۴	۱۶۱۰	۴۵ ش.ش	۳۳۰	برکوهی، رود تارین یا فیندیقلی (ج.)، ساری دره(ش.ش.)	تارم یا طارم به ترکی یعنی مزرعه
تازه کند	۴۸/۰۵	۳۷/۲۱	۱۷۰۰	۴۱ ج. شر		دره ای، قاراداغ(ج.غ)، دمیش دره(ش.ش.)، دره بهمن آباد(ج)	

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
تازه کند پوروج	۴۷/۴۷	۳۷/۴۱	۱۸۳۳	۴۱ ش.شر	۹۸	تپه ای، رود فصلی بناروان(شر)	
تازه کند دیوانعلی	۴۷/۵۱	۳۷/۳۲	۱۱۳۲	۲۲ ش.شر	۵۵	تپه ای، گرمه چای(شر)	در اصل دووانلی ترہ کند
تالوار بولاغی	۴۷/۳۲	۳۷/۱۷	۱۴۲۰	۳۰ ج.غ	۲۲۳	تپه ای	
تawa / طوق	۴۷/۲۶	۳۷/۱۳	۱۵۰۰	۳۹ ج.غ	۲۳۰	تپه ای، آیدوغموش(ج)، کمره داغ(ج.غ)، دره آغچا مشهد (ش.غ)، پاپراق تپه(ش.غ) و کابلای ابراهیم تپ سی(ش)، معدن سنگ ساختمانی(ج)	تحریفًا طوق، تاوا یا تایا بمعنای جای فراخ و صاف
تاووزلو / طاوسلو	۴۷/۱۹	۳۷/۲۹	۱۸۱۰	۵۱ ش.غ	کم	دره ای، کوسالار داغی(ش.شر)، دول دره سی(ج.غ)، توزلودر دره (ج)، تپه های دیک داش(غ) و چاخنماق داشی(شر)	تحریفًا طاوسلو
تجرق / تجره	۴۷/۵۹	۳۷/۴۵	۱۷۸۰	۶۶ ش.شر	۶۰۳	برکوهی، گرمه چای(غ)، کوه چینیر(ج.غ)، دره پیسلر(ج.غ)	تجره در ترکی بازار و محل خرید و فروش را گویند.
تجره چای	۴۷/۳۸	۳۷/۳۸	۱۷۱۲	۲۶ ش.غ	۱۱۹	تپه ای	
ترک	۴۷/۴۶	۳۷/۳۸	۱۵۲۵	۳۱ ش.شر	۲۴۰۰	گرگه چای(شر)، تپه عمران (ش)، قارا تپه(ج)، نرگیز دره (ش)، دیزج دره(ش)، داشلی دره (ش)، نای دره(ج)	ترک در ترکی به معنای پشت و عقب است شاید بخاطر قرار گرفتن شهر پشت تپه های بلند
تركمنجای	۴۷/۲۳	۳۷/۳۵	۱۶۳۵	۴۸ ش.غ	۷۱۰۰	دره ای، رودهای شهرچایی(ج) و ترکمنچای(داخل)، کوههای سوسوز یورد و یلان توکان(ش)	
ترناب	۴۷/۵۳	۳۷/۴۳	۱۴۷۰	۵۳ ش.شر	۲۸۱	تپه ای، رودهای فیندیقلى(غ) و گرمه چای(شر)، دره های بولاق (ش)، قرونون(ج.شر)، اووزون دره (ج.غ)، چوبان تپه سی(غ)	ترناب در ترکی یعنی ریواس تازه. ناب یا تاپ در ترکی همان اوشغون(ریواس) است.
تلیم کندی / تیلیم کندی	۴۷/۲۵	۳۷/۱۹	۱۷۰۰	۴۲ ج.غ	۲۲۳	پایکوهی، پیر داغی(غ/ج.غ)، آغ کمر تپه سی(ش.شر)	
تندیرلی	۴۷/۱۶	۳۷/۴۳	۲۰۳۰	۷۹ ش.غ	۸۶	برکوهی، دره قوترسو(ج)، تپه های مسله(ش) و بزمده(ج.غ)	
توب قارا	۴۷/۵۴	۳۷/۲۹	۱۰۶۰	۲۰ ش.شر	۱۹۰	تپه ای، قیزیل اوزن(ج)	
توختامیشلی	۴۸/۰۵	۳۷/۱۸	۱۷۵۰	۵۲ ج.شر	۱۱۴	دره ای	توختامیشلی یعنی صحت و سلامت یافته. به اشتباه آنرا تاختامیشلی (تحتامیشلی) گویند

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
توشمانلی	۴۷/۵۸	۳۷/۴۸	۱۷۰۰	۶۸ ش.شر	۴۰۸	دره ای، رود بیگم جان (ش.شر)، بوزقوش (ش.غ)، تپه های ملیک (ج.غ) و پاچریوردو (ش) و توپاتلاق (ش)، قوزئی دره (ج.غ)، سولو دره (ش.شر)، گردنه باش کلکلی (ش.شر)	توشمان یا دوشمان در ترکی از مصدر دوشمنک (افتادن، درافتادن) و پسوند مان (زياد) به معنای خيلي درافتاده و لج کرده. توشمانلی = دشمن دار
توغای / طغای	۴۷/۴۴	۳۷/۱۳	۱۱۷۰	۳۲ ج	۹۴	تپه ای، قیزیل اوزن (ش)، تپه آلاپایی (ش)	توغ یا طوق به ترکی يعني حلقه و توغای يعني ماه هلال.
توبوین / طوبین	۴۸/۰۴	۳۷/۴۶	۱۸۲۰	۷۳ ش.شر	۵۴۳	دره ای، گونئی داغ (ش)، قوزئی داغ (ج)، دربند دره سی (ج)	در اصل توبیون یا دوبیون به معنای گره است بخاطر گره خوردن آبادی با کوهها و دره ها
توبوین / طوبین	۴۸/۱۳	۳۷/۱۷	۱۵۸۰	۷۲ ج.شر	۷۱	دره ای، کوههای کنگرستان (ش)	دره ای، کوههای کنگرستان (ش) و هردول (ش)، تپه تیره جان (ج.ش)، دیربرمان دره سی (ج.ج)
تیرآباد / باشسیز	۴۷/۱۴	۳۷/۳۹	۱۷۱۰	۷۴ ش.غ	۷۵	دره ای	باشسیز هم گویند
جعفرآباد	۴۷/۳۱	۳۷/۲۷	۱۵۸۰	۱۹ ش.غ		تپه ای، کند دره سی (ش)	
جمال آباد	۴۷/۵۱	۳۷/۱۶	۱۲۳۵	۳۲ ج.شر	۲۸	تپه ای	دارای کاروانسرای باستانی
جهندیز / جوواندیز	۴۷/۴۳	۳۷/۳۱	۱۲۶۰	۱۰ ش	۱۲۶	دره ای، کلامرز چای (ج.غ)، تپه قاراول (ش.ش)، گن دره (ش.ش)	تحریقاً جهندیز
جیران بولاغی	۴۷/۱۹	۳۷/۳۴	۱۵۵۰	۵۱ ش.غ	۱۱۸	دره ای، رود جنیران بولاغی، دره های اووه (ش) و آرخاش (ج.غ) و قارا قوش (ج.غ)	
جین قشلاقی					۲۶		
چاخیر	۴۷/۲۴	۳۷/۱۶	۱۷۰۰	۴۴ ج.غ	۱۶۱	تپه ای، آغ توره داغی (ش.غ)، چاخمیر تپه سی (ش)	
چنانق بولاق	۴۷/۲۸	۳۷/۳۳	۱۵۸۰	۳۵ ش.غ	۳۶	تپه ای، تپه دوشان سره (ش)	
چای تالوار	۳۷/۳۴	۳۷/۱۷	۱۳۲۰	۲۵ ج.غ		تپه ای، آیدوغموش (ش)	
چرن	۴۷/۳۳	۳۷/۴۰	۲۰۴۰	۳۴ ش.غ	۲۵۶	برکوهی، تیرچابی (ش)، دم داغ (ش)	
چopoقلو	۴۷/۳۱	۳۷/۳۱	۱۳۹۷	۲۷ ش.غ	۲۰	دره ای، دارای نهر	
چورور	۴۷/۴۵	۳۷/۳۹	۱۶۶۰	۳۵ ش.شر	۲۶۸	دره ای، تپه بابایالی (غ)، چای دره (غ)	چورو هم می گویند.
چولاقلى	۴۷/۵۴	۳۷/۱۷	۱۳۸۰	۳۸ ج.شر	۱۳۶	تپه ای	

نام آبادی	ط ج	ع ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
چیتاب آفکریم	۴۷/۵۱	۳۷/۳۱	۱۰۹۳	۱۸ ش.شتر	۱۶۹ (ج)	دره ای، گرمه چای(شر)، قلا اپه	قایین قلا نیز گفته می شود.
چیتاب حسینخان	۴۷/۵۱	۳۷/۳۱	۱۰۹۷	۱۹ ش.شتر	۴۶۲	دره ای، گرمه چای(غ)، تپه های سنگر(شر) و مسله(ج.شر)	
چیر کینلی	۴۷/۵۲	۳۷/۳۴	۱۱۶۷	۲۵ ش.شتر	۴۵۰	دره ای، گرمه چایی(غ)، کوزه تپه(غ)، قاراول تپه سی(ج.غ)	
چینار	۴۷/۳۸	۳۷/۳۳	۱۴۰۵	۱۸ ش.غ	۶۳	تپه ای، تیرچایی(شر)، کریم تپه (ج.غ)، قانلی دره(ش.غ)	دارای امامزاده محمد
حاج خلیل	۴۸/۰۲	۳۷/۴۹	۲۰۰۰	۸۱ ش.شتر	۱۲۵	دره ای، کوههای بالی و توزدی (شر)، شوش(ش)، موزانگان (ش.غ)، گلین داشی(شر)، قوش داغی(ج.شر)	
حاج محمودلی	۴۸/۰۴	۳۷/۱۲	۱۵۶۰	۶۵ ج.شتر	۱۵	دشتی، قیریل تپه (ش)	
حاج همتلی	۴۷/۴۷	۳۷/۴۰	۱۷۲۰	۳۹ ش.شتر	۲۲۳	تپه ای، رود بناروان(شر)، تپه عمران (شر)، دره غیبعلی(شر)	
حاج یوسفلی (آش.)	۴۸/۰۱	۳۷/۴۶	۱۷۴۰	۷۲ ش.شتر	۴۲	دره ای، کوههای ولی(شر)، کمره (ج.شر)، گوننی(ش.غ)	
حاج یوسفلی (یوخ.)	۴۸/۰۱	۳۷/۴۵	۱۸۵۰	۷۱ ش.شتر	۲۴۸	دره ای، ولی داغ(ش.شتر)، کمره داغ(شر)، گوننی داغ(ش.غ)، قیرمیزی دولایی تپه(ش.غ)	
حاجی میر	۴۸/۰۶	۳۷/۱۷	۱۷۳۰	۵۳ ج.شتر	۲۸	دره ای، دره آشاغی بولاق(ج)، تپه های گوننی(ش.غ)، اوکوز اولن(ش.شر)، کوئهنه پوشته(ج)	دارای امامزاده محمد
حسن آباد	۴۷/۵۸	۳۷/۱۷	۱۵۵۶	۳۳ ج.شتر	۸۹	تپه ای	
حسن خان باغمی	۴۸/۰۱	۳۷/۳۵	۱۶۶۰	۳۹ ش.شتر	کم	دره ای، کوههای قاراول(ج.غ)، کندوش(ش)، پوشته(ج.شر)، قاراج اولن (ش.غ)	
حصار قارلانقو	۴۷/۴۱	۳۷/۲۴	۱۰۹۵	۴ ج.غ	۱۴۷	دشتی، قارلانقوچایی(ج)	
حصار میدان داغی	۴۷/۵۶	۳۷/۴۱	۱۹۱۵	۵۳ ش.شتر	۲۰۵	دره ای، قارا گوننی داغ و قوزئی داغ(ج.غ)، بیویک داغ(ش.شتر)	
حلاج (آش.)	۴۷/۳۶	۳۷/۰۹	۱۲۹۰	۴۶ ج.غ	۲۵۱	دره ای، آجی چای(ش)، مسیل قبله بولاغی(ش)	
حلاج (یوخ.)	۴۷/۳۵	۳۷/۱۰	۱۳۹۵	۴۰ ج.غ	۳۶۰	دره ای، قاراداغ(غ)، داشلیق داغ (ش.غ)	

نام آبادی	ط ج	ع ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
حلمسی / هلمسی / ینلیمسی	۴۷/۳۱	۳۷/۴۰	۲۰۲۰	۴۱ ش.غ	۷۰۶	دره ای، شهرچایی(غ)، دم داغ (ش.شر)	در اصل ینلیمسی از ریشه پیل(باد) به معنای محل باد
خاتون آوا	۴۷/۱۹	۳۷/۲۶	۱۸۸۰	۴۳ غ	۴۹۳	تپه ای، قارا پیل تپه(شر)، قاباق تپه(ج.غ)، دگرمه دره(ج)	خاتین یا قادین و خانم در ترکی هر سه به معنای زن است.
خان یوردو	۴۷/۴۴	۳۷/۲۱	۱۲۷۵	۹ ج.شر	۳۶	دره ای، دیم داغی(ج.غ)	خان یوردو یعنی خانه و بیلاق خان.
خانقه	۴۷/۴۶	۳۷/۴۳	۲۰۱۵	۴۵ ش.شر	۷۵۲	دره ای، ا وجوداغ(ش)	در اصل ختنی
خطب / خاتاب	۴۷/۳۸	۳۷/۲۸	۱۲۱۰	۱۲ ش.غ		دره ای، شهرچایی(ش)	در اصل قاتاب
خلف	۴۸/۰۴	۳۷/۲۳	۱۸۷۰	۶۵ ج.شر	۱۱۴	دره ای، تپه برج(ش)	دارای امامزاده داود
خلیفه باغی	۴۷/۵۱	۳۷/۳۲	۱۱۱	۲۰ ش.شر	۲۵۷		دره ای، گرمه چایی(غ)، دره خلفه باگی(ش)
خلیفه کمال	۴۷/۱۹	۳۷/۱۷	۱۷۹۵	۵۹ ج.غ	۲۷	تپه ای، رود حسن دره (ش.ش.شر)، کوههای ساری قیمیش(ج.غ) و بزنی(ش) و دریند(ش.شر)، گونئی تپه(ج) زیریشکلی دره(غ)، حسن دره (ش)	
خلیفه لی	۴۷/۳۵	۳۷/۴۰	۱۸۷۶	۳۱ ش.غ	۱۳۶	برکوهی، تپه چایی(ج.غ)، ارووج دره سی(ج.شر)	
خناوند / خناوان	۴۷/۵۵	۳۷/۴۵	۱۵۱۰	۵۹ ش.شر	۴۲	دره ای، گرمه چای(ش) بوزقوش(غ)، کوههای سیراداش و آمالیق(ش.غ)، دره نشی باگی (ج.ش)	
خوبستان / هاواستان	۴۷/۵۶	۳۷/۳۹	۱۷۶۰	۳۸ ش.شر	۵۵۰	برکوهی، جیدا قایا(ش.ش.ش.)، زمه قایا(ش.ش.)، دره هاواستان(ج.غ)	در اصل هاواستان
خوجا غیاث	۴۷/۲۶	۳۷/۳۳	۱۵۴۰	۴۳ ش.غ	۴۱۰	دره ای، ورزقان چایی، حمام دره (ش)	
خوجاده	۴۷/۳۹	۳۷/۳۴	۱۴۲۰	۱۸ ش.غ	۱۵۰	دره ای، تپه چایی(غ)، قانلی دره(غ)	خوجا و قوچا و خواجه در ترکی کهن یعنی اندیشمند
خیرآباد	۴۸/۰۶	۳۷/۱۱	۱۶۳۰	۶۸ ج.شر	۵۲	تپه ای، قارا قایا(ج)	دارای قلعه باستانی
خیردا بولاق	۴۸/۰۳	۳۷/۲۶	۱۷۹۰	۶۸ ج.شر	۱۷۲	دره ای، کوههای گونئی(ش.ش.)، قاریشقا و پشن قارداش(ش.غ.) تپه جهانکوه(ش)، حاجی دره (ش)	
دادبلی	۴۷/۴۲	۳۷/۰۸	۱۱۸۰	۴۴ ج.غ	۷۶۰	تپه ای، آجی چای(ج)، سیدخان	

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
						داغی(چ.شر)، یولغونو دره(ش)	
داش بولاق					۱۵۰		از اوج تپه شرقی
داش بولاق	۴۷/۲۹	۳۷/۲۴	۱۶۴۰	۲۹ ج.غ	۱۹	تپه ای، تپه های قوردباشی(چ) و دووشانلی(چ.شر)	
داش قلا	۴۸/۰۹	۳۷/۲۷	۱۵۳۰	۷۹ ج.شر	۳۳	دره ای، قیزیل اوزن(ش.شر)، مشکول داغی(ش.شر) و بوشادر داغی(ش)	تحریفًا قلعه سنگی
داش کسن	۴۷/۳۸	۳۷/۲۶	۱۲۵۵	۹ ش.غ	۵۸	تپه ای	
داوند/ داوات	۴۷/۵۷	۳۷/۳۸	۱۸۰۰	۳۸ ش.شر	۱۳۳	دره ای، کوههای گاوسر(شر)، جیداقایا(ش)، زمه قایا(ش)، دره یارغان بولاغی(ش.شر)	
درین دره	۴۷/۳۳	۳۷/۱۹	۱۴۶۰	۲۵ ج.غ	۶۲۶	دره ای، آیدوغموش(شر)، مایاتی داغی(ش.غ)، قوش قایاسی (ش.شر)، قاراقایا(ش)، قار کلکی(شر)، دره بولاق(غ)، چای بولاق(شر)	درین دره یعنی دره عمیق
دستجرد/ دسگیر	۴۷/۲۸	۳۷/۳۸	۱۷۶۷	۴۴ ش.غ	۴۳۸	دره ای، رود دستجرد، قلا تپه(چ.غ)، قارا بولاق دره(غ)	
دلی قیز	۴۷/۵۶	۳۷/۴۸	۱۶۵۰	۶۴ ش.شر	۳۰۳	دره ای، بوزقرش(غ)، گزه لردانگ (ش.غ)، دره کوزشن(ش.غ)، تپه یال گوزدو(غ.چ.غ)، رود لیوانلی (ش.ش)	دلی قیز یعنی دختر عاشق
دمیرچی	۴۷/۲۹	۳۷/۱۶	۱۵۶۰	۳۶ ج.غ	۷۵	تپه ای، آغ دره داغی(ش)، بدیک دره(چ.شر)	
دنبلی	۴۸/۰۲	۳۷/۱۱	۱۴۸۰	۶۸ ج.شر		دشتی، معتمد، تپه قارا سو(ش.غ) نام دیگر ش بودقلی	
دوران					کم		کله بوزشرقی
دؤرد ائولی	۴۷/۵۸	۳۷/۳۸	۱۸۳۰	۳۸ ش.شر	۱۳۶	دره ای، کوه گاوسر(ش/ش.شر)	
دوزنان/ دوزنه	۴۷/۳۰	۳۷/۲۱	۱۶۷۰	۲۴ ج.غ	۲۸۲	تپه ای، قارلانقو(ش)، شیرشیردادگی(ش/ش.غ)	دوزنه یعنی جای فراخ و دشتی
دوه داشی	۴۷/۵۹	۳۷/۳۸	۱۹۱۰	۴۱ ش.غ	۱۴۷	برکوهی، دارای نهر، باش قلا داغی(چ)، الکچی دره سی(ش)	
دؤیوج/ دؤیوش	۴۸/۱۲	۳۷/۱۸	۱۵۶۰	۶۰ ج.شر	۸۴	دره ای، دوش داغی(ش.غ)، هردول(چ.شر)، میدانلار تپه سی (چ)، گوئی دره (ش)	در اصل دؤیوش(جنگ)

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
دیزچ/دیزه	۴۷/۵۰	۳۷/۳۸	۱۳۴۰	۳۸ ش.شر	۱۶۸	برکوهی، دیزه چای(غ)، قان قارلی دره سی(شر)	
دیزگویون	۴۷/۵۱	۳۷/۲۴	۱۳۶۰	۲۵ ج.شر	۵۱	دره ای، کی اوکوز داغن(شر)	
دیشاب	۴۷/۳۷	۳۷/۳۸	۱۶۴۲	۲۵ ش.غ	۹۶	تپه ای، تپه چایی(ج.غ)، قورو چای(شر)، قارا تپه(ج.شر) آبیاری را گویندا.	دیشاب یا دیشاو در ترکی، نخستین
ذاکر/زکیر	۴۸/۰۲	۳۷/۴۶	۱۷۵۰	۷۲ ش.شر	۳۳	دره ای، کمره داغ(ج.غ)، آت کیشنه بین داغ(ش.غ)، گزی داغنی (ج.شر)، تپه های داش آتنی (ش.شر)، قوش قایاسی(ش.غ)، دره های پیر(شر/ج.شر)، یشنگجه چای(ش)، قاراخان(ج.شر)	در اصل زکیر
رشیدآباد/رشتاوا	۴۸/۰۵	۳۷/۲۳	۱۸۶۰	۷۵ ج.شر	۸۳	دره ای، تپه چیلگزی(شر)، کند دره سی(ج)، دال دره(ج)	در اصل رشت آوا یعنی آبادی مشرف به جنگلهای شمال
رضاخانلی (آش.).	۴۷/۲۶	۳۷/۲۲	۱۳۸۰	۳۵ ج.غ	کم	دره ای، قالاجیق چایی(ش)، ساری داغ(ش)، ساری چاداغ(ج)، قیزبیل گونو(ش.غ)، دره های قچیگر(ش.شر)، بالغیچا و قالاجیق (غ/ش.غ)	
زاویه	۴۷/۴۳	۳۷/۳۱	۱۲۷۶	۹ ش	۲۳۰	تپه ای، کلامر ز چایی(شر)، قارقلان داغنی(ش.غ)	در اصل زئیوه
زرده ملیک	۴۷/۳۴	۳۷/۱۶	۱۳۵۰	۲۶ ج.غ	۵۶	تپه ای، آیدوغموش(غ)	
زرنجین	۴۷/۵۹	۳۷/۲۸	۱۵۲۰	۶۹ ش.شر	۱۶۹	دره ای	در اصل زیرینجن
زننق/زرنه	۴۷/۴۰	۳۷/۲۰	۱۲۶۰	۱۱ ج.غ	۱۲۱	پایکوهی، آیدوغموش(ش)، زره نه داغنی و دثم داغنی(ش.غ)	
زننکش	۴۷/۴۶	۳۷/۴۰	۱۷۹۷	۳۸ ش.شر	۳۵۶	دره ای، گرگه چای(غ)، داشلی دره (شر)، سنگر تپه(ش.شر)	
زیریشلی	۴۷/۱۸	۳۷/۱۷	۱۸۱۰	۶۰ ج.غ	۹۰	دره ای، قارلانقو(شر)، حسن دره چایی(ش.ش)، بزنی داغ(ش)، دریند داغنی(ش.شر)، ساری قیمیش(ج.ج.غ)، زیریشلی دره (غ/ج.غ)، حسن دره(ش.شر)	
زیناری	۴۷/۵۷	۳۷/۲۹	۱۱۰۰	۲۶ ش.شر	۶۶	دره ای، قیزبیل اوزن(غ)	احتمالاً سیناری به معنای سرحد
سار دره/ساری دره	۴۸/۰۵	۳۷/۰۹	۱۶۰۰	۷۰ ج.شر	۸۱	تپه ای، معتدل، تپه قارا قایا(ش.شر)	در اصل ساری دره به معنای دره دارای سکونت است نه دره زرد.

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
ساری قمیش	۴۷/۵۳	۳۷/۴۱	۱۳۰۵	۴۷	۴۴۵	دره ای، گرمه چایی(غ)، کوله دره(شر)، قیشلاق دره(ش.غ)، اوژون دره(ش)	تحریف‌اً چشمکش. ساری قمیش در ترکی یعنی نی زرد.
ساری کند	۴۷/۳۹	۳۷/۱۴	۱۵۷۰	۳۸		تپه ای، قیزیل داغ تپه سی(ش.غ)	ساری در ترکی غیر از رنگ زرد، معنای آبادی و سکونت
سانیان (آش.)	۴۷/۱۸	۳۷/۳۸	۱۶۸۳	۵۷	۳۰۴	دره ای، قازان بولاق دره(شر)، اکر دره سی(غ)	
ساوج بولاق	۴۷/۵۹	۳۷/۳۶	۱۵۲۰	۳۹	۱۹	برکوهی، اوکوزداغ(ش.غ)، دره ارده قلان(ش)	ساوج یعنی پیغمبر. ساوج بولاق یعنی چشمکش پیغمبر
سیبیز	۴۷/۴۷	۳۷/۲۶	۱۰۸۰	۵	۱۰۷۲	تپه ای، قیزیل اوزن(ج)، قارلانقو(ج.غ)	سیبیز یا سویز یا ساویز به معنی هدایا. «ساو» به معنای هدیه و خبرخوش و «بیز» نشانه جمع. همراهیه با ساوانان و ساوج
سرخه حصار	۴۷/۴۲	۳۷/۴۲	۱۹۶۰	۳۳	۱۲۵	برکوهی، کلامرز چای(غ)، یتللی داغ(ش)، قیزیل سورو داغ (ش.ش)، سامان دره(ج)	نام آبادی در اصل سیلخانا اسر است.
سرخه گاو	۴۷/۱۵	۳۷/۳۰	۱۸۰۰	۵۱		دره ای	در اصل سیلخانا گزو
سلطان احمدلی	۴۷/۲۲	۳۷/۳۱	۱۴۵۰	۳۸		دره ای، شهر چایی(ش.غ)، شیخ دباغ دره سی(ج)	
سلیمانی	۴۷/۵۷	۳۷/۲۳	۱۷۰۰	۵۲	۳۲	تپه ای	
سهول آباد/سل آباد	۴۸/۰۷	۳۷/۲۳	۱۷۲۰	۵۴	۳۱	دره ای، کوه کچل(ش)، تپه های بور جعلی(ج)، داش کسن(ش)، امیر بولاغی(ش.ش)	سل یا سال در ترکی یکپارچه و منسجم را گویند.
سوتی	۴۷/۵۶	۳۷/۴۷	۱۶۷۰	۶۳	۲۲۴	دره ای، گرمه چایی(ج)، بوز قوش و تپه یال قوردو(ش.غ)، گزه لرداغی (غ/ش.غ)	
سوریاق/سوریاغ					۱۷۷		
سَوَرَه / سَوَرَه	۴۸/۰۵	۳۷/۲۸	۱۴۴۰	۳۵	۱۱۴	دره ای، قیزیل اوزن(ش.ش)، گونئی داغ(غ) و بوشادر داغی (ش.ش)، خلف دره(ج)، ساری قایا(غ/ج.غ)، تپه داشلی بورد(ج)	تعدادی از خانوارهای این آبادی شافعی مذهب هستند. سورک در ترکی به معنای تند و تیز و جسور است.
سورناکهله / نزیرنا کؤیول					۴۸		زیرناکزیول یعنی غاز سرنا مانند
سوموکلو	۴۷/۴۳	۳۷/۱۸	۱۴۷۰	۲۱	۱۷	تپه ای، سوموکلو داغ(ش)، قارا سوموک در ترکی استخوان و	

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
						زیارت داغی(ج.غ)	سوموکلو یعنی دارای استخوان
سوئور آباد	۴۷/۵۵	۳۷/۴۶	۱۶۲۰	۶۱ ش.ش	۴۲۲	تبه ای، گرمه چای(ج)، سیراداش و بوزقوش(ش.غ)، آلمالیق داغی(غ)، بروزو دره سی (ش.غ)	
سوین/سویون	۴۷/۵۴	۳۷/۴۵	۱۷۶۰	۶۱ ش.ش	۲۹۸	تبه ای، گرمه چایی(شر)، آلمالیق داغی(غ/ش.غ) اوافقی داغ(غ)، ترشلو تپه(غ)	
سوینج(آش)	۴۷/۱۸	۳۷/۳۲	۱۵۲۰	۴۴ ش.غ	۲۳۳	دره ای، شهرچایی(ج)، خان اولن دره و چنان بولاقدره(ج.غ)	سوینج یعنی خوشنودی
سوینج(بوخ)	۴۷/۱۷	۳۷/۳۲	۱۵۲۰	۴۵ ش.غ	۳۵	دره ای، شهرچایی(ج)، دره های کند(ش.غ)، ایشه اوچان(ج.غ)، داشلی(ج)، ساریمساقلی(ش.غ)	
سیدلر	۴۷/۵۹	۳۷/۴۸	۱۷۴۰	۶۸ ش.ش	۱۹۴	دره ای، سینیدلرچایی(شر)، گرمه چایی(غ) بوزقوش(ش)، دره سنبله(ج.غ)، کنگرلیک تپه(ش)، گنبز(شر)، چالاچوقور تپه(غ)	
سیه کمر	۴۷/۳۸	۳۷/۲۵	۱۲۴۰	۹ غ	۶۸	دره ای، قارلاقنقوچای(ج)	
سیه منصور	۴۷/۵۵	۳۷/۴۸	۱۷۷۰	۶۵ ش.ش	۱۲۱	دره ای، زیغلی چای(شر)، بوزقوش و گزه لرداغی(ش.غ)، گوللو چمن دره (ش.ش)، آلمالی دره(ش)، تپه یال قوردو(ج.ش)	اهالی سیه منسی می گویند
شال	۴۷/۲۱	۳۷/۲۱	۱۵۰۰	۵۶ ج.غ		دره ای، قارلاقنقو(ج)، کوههای ساری قالا(ج.غ) و قارا قالا(ش)	
شاه علی بیگلی	۴۸/۰۹	۳۷/۲۱	۱۴۵۰	۴۵ ج.ش	۸۱	دره ای، کوههای کجل (ش.ش)، قاوراسی(ج.ش)، اممد(ش.ش)، اوژون دره (ش.ش)، قارا گوئشی گدیگی(غ)، قارا قایا(ش)	
شمی کندی/ قشلاق قیزبلجا	۴۷/۲۸	۳۷/۲۲	۱۶۳۸	۳۱ ج.غ	۲۴	تبه ای، ساری داغ(ج.غ)، زیلی دره(غ)	شمی در بین ترکها مخفف شمس الله(نام فرد) است
شهیدلی/شئیدلی	۴۷/۴۹	۳۷/۲۴	۱۰۶۰	۲۶ ج.ش	۱۲	پایکوهی، قیزیل اوزن(غ)، قیزیل سهران(ج.ش)، قافلانی(ج.غ)	در اصل شئیدلی
شور تازه کند	۴۷/۳۹	۳۷/۲۷	۱۱۹۵	۱۰ ش.غ		تبه ای	

نام آبادی	شورجا قاسم	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طبعیت	توضیحات
شیخ احمدلی		۴۷/۱۹	۳۷/۳۵	۱۵۸۰	۴۹ ش.غ	۲۱ غ	دره ای	دره ای، شیخ احمدچایی، دره های دیبه لی(ج) و گنیجک (ش.غ) و قیزیل داشی(ش.غ)، پله لی(شر) و شامخان(ش)
شیخ درآباد		۴۷/۳۶	۳۷/۲۲	۱۴۰۰	۱۸۹ ش.غ	۲۰۸۰ ج.غ	تپه ای، آیدوغموش(ج)، ساری قایا(ش)، چوقانی داغی(ج)، قاراچه(ش.غ)	در اصل ایشیخ درآوا که درآوا منطقه دره ای را گویند.
شیخ صفی		۴۷/۲۶	۳۷/۲۱	۱۳۰۰	۳۶ ج.غ	کم	پایکوهی، قارلانقوچایی(ش)، شیرشیر داغی(ج)، ساریجاداغ (ش)، قاراچه داغی(ج.غ)	نامش بخاطر قرارگیری در ایستگاه راه آهن شیخ صفی است
شیخ طبق/شیخ تپه		۴۷/۲۰	۳۷/۲۹	۱۸۴۰	۴۲ ش.غ	۱۰۴	تپه ای، تپه های چاخماق داشی(ش) و قوزئی دالی(ج.شر)، دره های قورده بیلی و قارا پیر(ش.ش.ش.ش.)	در اصل ایشیخ تپه روشن
شیخ خلر		۴۸/۱۰	۳۷/۱۸	۱۷۱۰	۶۶ ج.شر	۱۱۶	دره ای، کوههای دوش(ش.ش.ش.)، هردوبل(ج.شر)، گوئی دره(ش)، گوئشی تپه(غ)	
شیرین بولاق		۴۸/۰۱	۳۷/۱۶	۱۵۸۰	۵۲ ج.شر	۱۳۱	دره ای، تپه های تاب(ش.ش.ش.ش.ش.)	
شیویار/شوور		۴۷/۳۸	۳۷/۳۷	۱۵۹۴	۲۳ ش.غ	۲۰۹	تپه ای، تبرچایی(ج.غ)، قالانپه (ش)، قوروجایی دره(ش.ش.ش.)	در اصل شوورز، دارای قلعه مخروبة باستانی
صومعه کبودین		۴۷/۴۱	۳۷/۳۴	۱۴۳۰	۱۷ ش	۱۵۵	تپه ای، کلامرزاچای(ش.ش.ش.)	در اصل کوورون سوما
صومعه سوما (آش.)		۴۷/۲۹	۳۷/۳۳	۱۴۶۰	۳۱ ش.غ	۱۶۴	دره ای، جوشلار تپه سی(ش)، سوما یا سوما در ترکی معنای کامل و تمام است.	
صومعه سوما (یوخ.)		۴۷/۲۸	۳۷/۳۷	۱۶۸۰	۴۲ ش.غ	۳۱۲۳	دره ای، سوما چای، قورو دره و داوالی دره و اورتا دره(ش.)	تپه باستانی بروانان در یک کیلومتری جنویشرقی آبادی
عبدالرحمانلی		۴۷/۲۲	۳۷/۲۲	۱۸۰۰	۵۴ ج.غ		پایکوهی، قالاجیق چایی(ش.ش.ش.)، کوههای چالاچوققور(ش.ش.ش.)، آغ توره(ج)، قزو بولاغی(ش)	
عجمی کوله بوز		۴۷/۲۲	۳۷/۱۶	۱۸۰۰	۴۷ ج.غ	۲۶۴	تپه ای، کله تپه(ش)، کوههای بزنی (ش.غ) دربند(ش.غ)، ساری یقمیش (غ.ج.غ)، ساری قایا(ج.ش.ش.)	
علی بیگلی/آلی		۴۷/۵۰	۳۷/۴۲	۱۵۲۰	۴۷ ش.ش.ش.	۱۰۹	سرکوهی، ملا دره سی(ش.)	

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طبعیت	توضیحات
بیلی							
غريب دوست	۴۷/۱۹	۳۷/۳۷	۱۶۵۲	۵۴ ش.غ	۴۴۲	دره ای، غریب دوست چایی(غ)، کول تپه(ج.غ)، تپه مسلمه(شر)	کول تپه از تپه های بستانی و آثار ملی است.
فراهیه/فرهی	۴۷/۴۴	۳۷/۲۸	۱۲۰۰	۵ ش	۹۵	تپه ای، قورچای(غ)، دندخلی تپه(ش.غ) و قوملو تپه(ج.غ)	در اصل فرهی
فندقلو	۴۷/۵۰	۳۷/۴۶	۱۸۸۰	۶۱ ش.شر	۴۰۹	دره ای، رودهای ایشتاب(ج.غ) و ساری پیر(ش/ش.شر)، بوزقوش (ش/ش.شر)، آلمالیق داغی(ش)، اوتابلی داغ(غ)	فیندیقلی یعنی جای فندق دار
قبابق تپه	۴۷/۲۱	۳۷/۲۵	۱۸۶۵	۴۶ غ	۲۵۷	تپه ای، فالاجیق چایی(ش)، شاهسون قبریان(ج.شر)، تپه های سلطان قباق(ج.شر)، قاراول (ج)، قیرخ قوزو(شر)، سلطانلی (ش.شر)، دره حیدرلی(ش)	
قارا آغازلی	۴۸/۰۱	۳۷/۰۸	۱۳۴۰	۷۴ ج.شر		دره ای، معتل، قلل کوشکن و قاراول داغی (ش.ش)	قارا آغازج یعنی درخت تنومند
قارا آوار/قارا اوری	۴۷/۴۶	۳۷/۱۶	۱۰۷۵	۲۹ ج.شر	۱۴۷	جلکه ای، قبیل اوزن(ش)، او جا داغ(ش)، هاچاداغ(ج.شر)، معدن داغی(ج/ج.شر) او و دره سی(ش)	
قارا بولاق	۴۸/۰۴	۳۷/۱۹	۱۷۵۰	۵۱ ج.شر	۳۶۶	دره ای، قاراداغ(ش)، عباسعلی بیگ تپه سی(ش)	قارا بولاق یعنی چشممه بزرگ و پرآب.
قارا بولاق	۴۷/۳۹	۳۷/۲۱	۱۱۵۰	۱۳ ج.غ	۲۵۸	تپه ای، آیدوغموش(ش)، ایت اولن دره (ش.غ)	قارا بولاق یعنی چشممه بزرگ و پرآب.
قارا تپه	۴۷/۲۸	۳۷/۳۱	۱۵۳۰	۳۷ ش.غ	۱۰۸	دره ای، شهرچایی(ج)، قاراول تپه لری(ج.ش)، قیرو دره(ج.ش)، عزو دره(غ)	
قارا حاجیلی	۴۷/۵۶	۳۷/۱۸	۱۴۵۰	۴۲ ج.شر	۱۱۰	دره ای	
قارا زیارات	۴۷/۴۱	۳۷/۱۹	۱۵۷۰	۱۸ ج.غ		دره ای، قارا زیارات داغی (ج.ش)، عینابلیق داغی(ج.غ)	دارای زیارتگاهی بنام او جاق
قارا قانلی	۴۸/۰۳	۳۷/۱۲	۱۵۱۷	۶۴ ج.شر	۸۱	دشتی، معتل، تپه های سنگی قیز قایالاش(ش.غ)	
قارا قایا	۴۸/۰۵	۳۷/۴۶	۱۹۰۰	۷۶ ش.شر	۶۶	دره ای، کوههای قاراداش(ش.غ)، مال قبریلان(ش.ش)، گونتنی(غ)، قله بولاغی دره سی(ش/ش)	

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
						گونئی دره(غ)	
قاراب (بیو)/قارآو	۴۸/۰۸	۳۷/۲۶	۱۶۳۰	۷۶ ج.شر	۷۹	دره ای، بوشاداغ(ش)، تپه های قیله داش(ج)، جرگه(ج.شر)	قاراب یا قاراو از ریشه قارا(بزرگی و تنمندی)
قاراب(آش)/قارآو	۴۸/۰۹	۳۷/۲۶	۱۴۴۰	۸۰ ج.شر	۵۸	دره ای، قیزیل اوزن(ش.شر)، مشکول داغی(ش.شر)، بوشادر داغی(ش.غ)، گونئی تپه (ج)	قاراب یا قاراو از ریشه قارا(بزرگی و تنمندی)
قاراطوره/قاراطوره	۴۷/۲۵	۳۷/۱۹	۱۶۸۰	۴۱ ج.غ	۸۷۳	تپه ای، تپه آغ کمر(ش)، پیرداغی (ج.غ)، قاراقاج داغی(ش/ش.غ)	نگاه کنید به آغ توره
قاراجا قایا	۴۷/۱۸	۳۷/۳۶	۱۶۰۶	۵۶ ش.غ	۱۳۴	تپه ای، قاراجا قایا چایی(ش)، پیر دره(غ)	قاراجاقایا یعنی صخره کمی بزرگ
قاراجا قیبا	۴۷/۲۹	۳۷/۲۷	۱۶۷۰	۲۳ غ	۷۰	تپه ای، قاراول تپه سی(ش.غ)، اوج تپه(غ/ج.غ)	قاراچاول تپه سی(ش.غ)، با مرزی که به سیاهی زند
قاراجا میدان داغی	۴۷/۵۴	۳۷/۴۰	۱۶۳۰	۵۶ ش.شر	۱۷	دره ای، معتمد، قارا گونئی داغ (ش.شر)، قاراجالار دره(ج.غ)	
قاراجا/کریم آباد	۴۷/۴۰	۳۷/۱۹	۱۴۱۰	۱۶ ج.غ	۲۲۷	تپه ای، عینابیلیق داغی(ج.شر)	قاراجا یعنی «کمی بزرگ»
قاراحاجیلی (یوخ.)	۴۷/۴۵	۳۷/۴۱	۱۹۰۰	۲۲ ش.شر	۲۱۶	دره ای، گرگه چایی(ش)	
قاراحاجیلی(آش)	۴۷/۴۵	۳۷/۴۱	۱۸۸۵	۴۲ ش.شر	۴۹	دره ای، گرگه چایی(ش)	
قاراقانلی مامان	۴۷/۵۸	۳۷/۳۰	۱۰۵۰	۲۷ ش.شر		برکوهی، قیزیل اوزن(ش)	نام دیگرشن ماوی قیشلاق
قاسم دره	۴۷/۳۴	۳۷/۲۶	۱۳۹۵	۱۵ ش.غ	۲۵۸	دره ای	
قاضی کندی / قازی کندی	۴۸/۰۱	۳۷/۱۸	۱۷۱۰	۵۸ ج.شر	۱۳۵	دره ای	قازی در ترکی یعنی جنگجو
قاضی ولی/قزویلی	۴۷/۳۰	۳۷/۲۵	۱۶۵۰	۲۶ غ	۷۰	تپه ای، ساری داغ(ج.غ)، نرگیزیلی تپه(ش.شر)، نو خود تپه(ج)	ظاهرآ قزویلی مخفف قازی ولی است. به معنای ولی پهلوان.
قاضیلو/قازیلو							
قاضیلو/قازیلو	۴۷/۰۷	۳۷/۱۴	۱۳۰۰	۴۸ ج.شر	۶۷	دره ای، آغکند چایی، آغکند دره (ش.ش.شر)، دلالق تپه (ش.غ)، کنده شده - دارای جنگجو قاراچای(ش)، دروازا تپه(ج.شر)	دره ای، آغکند چایی، آغکند دره تحریفاً قاضیلو، قازیلو دو معنا دارد:
قاللیجا	۴۷/۴۳	۳۷/۱۲	۱۳۰۰	۳۴ ج.غ	۹۱	تپه ای، قیزیل اوزن(ش.غ)، دره گویزیل(ش.غ)	قاللیجا یا قاللیجا در ترکی همان قالیچه است.
قاواق (یوخ.)	۴۷/۲۷	۳۷/۱۶	۱۵۵۵	۴۴ ج.غ	۱۱۵	تپه ای، ساری گونئی داغ(ج)، شیرشیرداغی(ش)، ساری قایا دره سی(ج)	قاواق (آش).

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
قاواق عمیلر	۴۷/۴۶	۳۷/۱۸	۱۲۴۲	۲۸ ج.شر	۵۱	دره ای، قیزیل اوزن(شر)	
قراجه اربط					کم		
قشلاق	۴۸/۰۸	۳۷/۲۴	۱۶۶۰	۷۵ ج.شر	۸۵	دره ای، کچل داغ(ج.شر)، خرم من پیری دره سی(ش.غ)، تپه های امیر بولاغی(ج.ش)، شیخی(ج.ش)	
قشلاق برزلیق	۴۷/۳۳	۳۷/۳۷	۱۶۳۰	۳۶ ش.غ	۱۹۸	برکوهی، بولانیق چای(ش)	در اصل بزرگ قشلاق
قشلاق پاپران					کم		
قشلاق دول	۴۸/۰۱	۳۷/۳۱	۱۲۰۰	۳۵ ش.شر	کم	دره ای، قیزیل اوزن(ج)، کوههای آغ قایا(ش.ش)، پشته (ش)، تووش اوتاباران(ش.غ)	نام دیگر کشلاق پاپران
قشلاق سلمانی	۴۷/۳۸	۳۷/۳۹	۱۷۹۴	۲۹ ش.غ	۵۶	دره ای، خاشا دره(ش)	گُول یوردو قشلاق‌گویند
قشلاق سلیمان	۴۸/۰۲	۳۷/۱۴	۱۵۲۷	۶۲ ج.شر	۴۸	دره ای، معتدل، تره داغی(ش)، دره های چالی بولاق(ش) و اینچه(ج.ش)	
قشلاق سوپورگلی	۴۷/۳۷	۳۷/۳۹	۱۸۰۰	۳۰ ش.غ	۷۰	دره ای	قاراخانی و قشلاق اران هم گویند
قشلاق سیف الدین	۴۷/۵۲	۳۷/۳۹	۱۲۶۰	۴۴ ش.شر	۲۸۶	دره ای، گرمه چای(ش)، چالداش داغی(ج.ش)، دره قاراچالار(ش)	
قشلاق علی	۴۷/۴۶	۳۷/۲۹	۱۲۳۰	۷ ش.شر		تبه ای	
قشلاق موسی بیگ	۴۷/۳۶	۳۷/۴۰	۱۸۳۰	۳۰ ش.غ	۲۷۶	دره ای، قورو چای(غ)، دره خان بااغی(ش)، آنمالي دره(ش)	
قشلاق یال	۴۷/۵۸	۳۷/۴۵	۱۵۶۰	۶۳ ش.شر	۶۱	دره ای، گرمه چای(ش)، چینبر یار قشلاقی هم گویند	دار قشلاقی هم گویند
قلعه جوق الفلو	۴۷/۲۸	۳۷/۲۲	۱۲۵۰	۳۴ ج.غ	۲۹	دره ای، قارلانقو(ج)، ساری قایا و ساری داغ(ش/ش.غ)، قچیگر دره سی(ش.غ)، شیرشیر داغی(ج)، ساری قایا دره سی(ش)	الفلو قلاجیق
قلعه جوق نجفقلیخان	۴۷/۲۲	۳۷/۲۳	۱۶۰۰	۵۲ ج.غ	۴۷۴	دره ای، کوههای غوزیه بولاق(ج)، چالاچو ققر(ج.ش)، قالیش داش(غ)، تپه قیزیل گولو(ش)، دره تشنه شتم(ش.غ)، قلاجیق چایی(ش/ش.ش)، گردنه قیزیل گولو(ش.غ)	

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
فهرمانلو/قارامانلی	۴۷/۲۶	۳۷/۲۵	۱۸۰۰	۲۸	۷۲	تپه ای، ساری داغ(ج.شر)، قوش خیلی زورمند	قارامان و قهرمان در ترکی یعنی تپه(ج)
قوچقار	۴۸/۰۷	۳۷/۲۰	۱۷۰۰	۵۷	۷۶	دره ای، سوتولو داغ(شر)، اوزون دره(غ)، خشلی تپه(ش)	
قورجان	۴۷/۳۷	۳۷/۲۰	۱۲۹۰	۱۶	۱۷۷	پایکوهی، آیدوغموش(ش)، چوغانی داغی(ش.غ)	در اصل قیزیرجاق
قوشا بولاق	۴۸/۰۰	۳۷/۲۲	۱۸۲۰	۵۴	۵۷۸	تپه ای، قار دره سی(ج.غ)، نشانگاه تپه سی(ج.غ)	
قومقان	۴۷/۲۸	۳۷/۲۸	۱۶۰۰	۳۲	۹۷	تپه ای، شهر چایی(ش.ش)، قاباق داغ(ش.ش)، کلک تپه(ش)، آشاغی دره(ش.ش)	
قویجاق	۴۷/۴۵	۳۷/۱۱	۱۱۱۰	۴۱	۲۲۱	جلگه ای، قیزیل اوزن(شر)	
قویولار	۴۷/۳۹	۳۷/۱۳	۱۱۵۰	۳۹	۹۴	تپه ای، دنبیش داغی(ج.غ)، تپه های قویلا(ش.ش) او قیزیل داغ(ش.ش) و قار اولان(ج)	
قیزیل بولاق	۴۷/۵۱	۳۷/۲۱	۱۵۰۰	۳۳	۸۵	دره ای، چوبان قایاسی(ج.غ)، بیهار آلان داغ(ش.غ)، قیزیل تپه(ش)	
قیزیل یاتاق	۴۸/۰۶	۳۷/۴۶	۱۹۲۰	۷۸	۹۷	دره ای، کوههای پیشک(ج)، کمر(ش.ش)، او کوزلر(ج.ش)	
قیزیلچا	۴۷/۵۷	۳۷/۱۱	۱۲۸۵	۷۱	۲۰	دشتی، قاراقانلی چایی، قاراداغ قیزیلچا یعنی سرخچه یا طلای کوچک، دارای زیارتگاه شیخ کلواش	(ش.ش)، قارا دره و شیخ دره(ج.ش)، شیخ تپه(ج)
قیلیچ چی	۴۷/۲۵	۳۷/۲۵	۱۸۷۹	۳۱	۸۵	تپه ای، شاهسون قیریان داغی(ج.غ)، تپه مسله(غ)	
کمرکوه					۳۰۳	کله بوزرگی	
که					۱۴۳	قا فالانکوه غربی	
که ریز					۱۵۱	دره ای، قیزیل اوزن(ش)، چالا چوخ(ش.ش)، آلاتپه(ج)، کهریز دره(ش)	
کوخه قشلاق					۳۶	گرمه جنوبی	
کوهستانق					۳۷	دره ای	
کاسالان					۱۶۲	دره ای، کاسالان چایی(ج)، سولو دره(ش.غ)، کهریز دره و نودره(ش)، تپه باستانی باشا(ج.ش)	

نام آبادی	ط ج	ع ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
کرمه/حسین آباد	۴۷/۴۱	۳۷/۲۱	۱۲۱۰	۹ ج.غ	۱۸۲	تپه ای، آیدوغموش(ش)	در اصل کرمه
کرد ده/کوردکندی	۴۷/۲۳	۳۷/۳۲	۱۵۵۰	۴۳ ش.غ		دره ای، شهرچایی(ج)، دره های آنچهالی(ج)، آسلامی، ته قبری(ش)	
کرکچی/کورکچو	۴۷/۳۱	۳۷/۲۱	۱۴۶۰	۲۵ ج.غ	۱	دره ای، قارلائقچای(ش)، مایتی داغی(ج.ش)	کورک در ترکی نوعی پارچه پشمین و ضخیم و زبر است.
کریم آباد	۴۷/۲۱	۳۷/۱۷	۱۷۴۲	۵۰ ج.غ	۲۷	دره ای، بزنی بولاق داغ(ش.غ)، دربنداغ(ش)، کمرداغ(ش.ش)، شیرنوتپه(ش.ش)، عجمی تپه(غ)	
کزرج/کزره	۴۷/۴۲	۳۷/۳۶	۱۴۸۵	۲۱ ش	۳۰۹	تپه ای، کلامرزچای(ج.غ)، سرین گدیک(ج.ش)، ارکش دره(ش.غ)	
کسجين	۴۷/۱۸	۳۷/۲۲	۱۸۵۲	۵۲ ج.غ	۱۷۲	سرکوهی، قارلائقو(ج)، آغ داغ(ج.غ)، دره قارانبول قلا(ج.غ)	نام آبادی در اصل کیسه بین
کلاله/کولا لی	۴۷/۳۹	۳۷/۳۴	۱۴۳۰	۱۹ ش.غ	۴۷	دره ای، تیرچایی(غ)، قانلی دره(غ)	دارای تپه باستانی کول تپه
کلکش	۴۸/۰۱	۳۷/۴۶	۱۶۹۰	۷۳ ش.ش	۳۳	دره ای، کوههای گونی(ش.غ)، ولی(ج.ش)، آت کیشه بین (ش)	کلکش یعنی سنگهای سنگین آسیاب
کله گاه	۴۸/۰۷	۳۷/۴۷	۲۰۹۰	۸۰ ش.ش	۴۷	دره ای، کمرداغی(ش)، اوکوزلر داغی(ج)	
کلهه/کلئی	۴۷/۲۱	۳۷/۴۱	۱۹۰۰	۶۴ ش.غ	۷۶۹	تپه ای، کلهه چایی(غ)، پالان تیکن داغی(ش.ش)، کهنه نو تپه(غ)	
کلیان	۴۸/۰۱	۳۷/۲۴	۱۸۱۰	۴۰ ج.ش	۱۱۳	دره ای، قاریشقاداغ(ش.ش)، آغ دره(غ/ش.ش)، ملیک دره سی(ج)	
کندوان	۴۷/۵۰	۳۷/۳۶	۱۲۷۵	۳۹ ش.ش	۴۰۲	تپه ای، گرگه چایی(غ)، دیرچ دره سی(ش)، معدن کچ(ج.ش) البین	دارای امامزاده محمد و امامزاده ام
کنگاور/کنگور	۴۷/۳۷	۳۷/۱۸	۱۳۶۰	۱۸ ج.غ	۳۱۰	تپه ای	در اصل کنگه ور
کهورین/کورین	۴۸/۰۹	۳۷/۲۵	۱۶۴۰	۷۵ ج.ش	۲۸	دره ای، گوزده(غ/ج.غ)، تپه های داغ داغانی(ش.ش)، گونی(ش) در اصل کووارین، شیخی(ج.ش)، قلاچیق(ش)	
کوسالار(آش)	۴۷/۲۱	۳۷/۳۲	۱۴۷۰	۴۰ ش.غ	۸۸	دره ای، شهرچایی(ش)، خارابا دره(غ)، دوه اولن دره(ش)، قله قان شهر(ش.ش)	
کوسالار(یوخ)	۴۷/۲۰	۳۷/۳۲	۱۴۹۰	۴۰ ش.غ	۱۴۵	دره ای، شهرچایی(ش)، خارابا دره(ج.غ)	
کولا	۴۷/۳۲	۳۷/۱۵	۱۳۶۵	۲۸ ج.غ	۱۷۷	تپه ای، آیدوغموش(ش)	
کونجون	۴۸/۰۷	۳۷/۲۲	۱۹۰۰	۶۹ ج.ش		دره ای، کجل داغ(ش.ش)، اوژون	

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
						دره(ج)، تپه های قیرخ کلک (ش.شر) و چیلگزی(ش.غ)	
کوهبان/کوبلان	۴۸/۰۴	۳۷/۳۱	۹۸۰	۳۸ ش.ش	۳۹۸	دره ای، هشنین چایی(غ)، کوههای آغ قایا و باجادار(ش.شر)، گرده گدیک(ش) و پوشته(ش.غ)	
گاو					۳۰۵		
گاوانی / قابانی	۴۸/۰۴	۳۷/۳۴	۱۶۵۰	۴۹ ش.ش	۳۰	دره ای، کند دره(ج)، کوههای پوشته(ج)، گرده گدیک و آغ قایا (ج.شر)، قاراولول(ش.غ)	
گاویلیق	۴۷/۳۶	۳۷/۳۶	۱۵۶۰	۲۴ ش.ش	۲۵	تپه ای، قانلی دره(ش.ش)، تپه اسی بالی (ش.ش)	
گاوینه رود/گوئینری	۴۷/۳۳	۳۷/۳۴	۱۵۲۰	۲۹ ش.ش	۳۱۸	تپه ای، تپه باستانی(ش.) ناخیرچی تپه (ش.ش)، دره های مجیک(ج.ش)، گول(ش.ش)، گاوینه رود (ش.)	
گرده لاثین	۴۷/۴۷	۳۷/۱۶	۱۰۷۵	۲۸ ج.ش	۷۲	جلکه ای، فیزیل اوزن (ش.) اوچاداغ (ش.)، هاچاداغ (ج)	
گل تپه حسن آباد	۴۷/۵۸	۳۷/۱۸	۱۶۳۵	۴۵ ج.ش	۱۶۸	تپه ای	
گل تپه خیرآباد	۴۷/۰۷	۳۷/۱۲	۱۶۸۰	۷۰ ج.ش	۲۶	دشتی، بیگ تپه(ج.غ)	
گل گلاب	۴۸/۰۳	۳۷/۲۲	۱۹۱۰	۶۳ ج.ش	۸۰	دره ای	گل گلاب هم گویند
گلبوس/گلباسان	۴۷/۴۲	۳۷/۲۲	۱۰۸۰	۶ ج	۳۰۰	تپه ای، آیدوغموش(ش.غ)	
گلنگکتر/حسن آباد	۴۷/۴۵	۳۷/۲۵	۱۰۶۰	۳ شر	۱۲۰۰	دشتی	کلنگندر یعنی هر که بیآید، میرود
گمین	۴۷/۵۰	۳۷/۴۰	۱۴۰۰	۴۳ ش.غ	۷۶	دره ای	در اصل گومین
گن گدیک	۴۷/۴۳	۳۷/۴۰	۱۹۰۰	۳۰ ش	۵۶	تپه ای، آغ چای(ش.)، قوروچای دره سی(غ)، چای دره(ش.)، قورتی دره (ش.)	
گنجین					۱۰۱		
گورجیق	۴۸/۰۵	۳۷/۲۵	۱۷۶۰	۷۳ ج.ش	۱۱۵	دره ای، بیویوک چای(ش.)، تپه های داشلی گژزو(ش.)، قوروچ باشی(ش.)، حاجت(ج.غ)، کان کائولن (ش.)	دارای امامزاده مسلم پیر
گؤگرچینلی	۴۷/۴۱	۳۷/۱۴	۱۳۹۰	۳۴ ج.غ	۵۶	تپه ای، قیزیل داغ تپه سی(غ)	گؤبرچینلی یعنی گنجشک دار
گولوچه	۴۸/۰۰	۳۷/۲۴	۱۷۰۰	۶۰ ج.ش	۱۲۹	دره ای	

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
گوگوچه اسلام	۴۷/۳۳	۳۷/۲۸	۱۴۹۰	۲۰ ش.غ	۵۶	تپه ای	
گوگوچه خالصه	۴۷/۴۸	۳۷/۱۲	۱۲۴۰	۴۱ ج.شر	۸۸۴	تپه ای، آگونکند چایی(ج)، شور درده(ش)	
گوگوچه غمی	۴۷/۲۳	۳۷/۲۶	۱۸۹۰	۳۴ غ	۷۳	تپه ای، شاهسئون قیرپان(ج)، دیک داغ تپه(غ)، مسله تپه (ج.شر)، قوزوچو دره (ج)	
گوگوچه یلدای بولاق	۴۷/۳۵	۳۷/۱۵	۱۵۳۵	۲۸ ج.غ	۱۸	تپه ای، آیدوغموش(ش.غ)، قاشقا بولاق داغی(ج.غ)، ترباخ تپه (ج.شر)	
گوندوغدو	۴۷/۵۱	۳۷/۲۸	۱۰۸۰	۱۴ ش.ش	۱۲۲۷	تپه ای، قیزیل اوزن(ج)، گرمه چای(ش)	
گوتنلی	۴۷/۲۶	۳۷/۲۸	۱۷۰۰	۳۱ ش.غ	۴۰۲	تپه ای، شهر چایی (ش.ش)، قبابی داغی (ش.ش)، قیزیل قایا (ش.غ)، آغ دره (ش.ش)	
گؤی دره	۴۷/۱۵	۳۷/۳۲	۱۵۴۰	۴۹ ش.غ	۴۱۷	دره ای، شهر چایی (ش)، قبله داغی (ج)، ازانوداغی(ج.ش)، ازانو دره و تاق دره(ج.ش)، شیرین دره (ش.ش)، آخاج دره(ش)	
لله لی	۴۸/۰۱	۳۷/۱۹	۱۷۲۰	۵۵ ج.ش	۴۱۵	دره ای، توراتی تپه(ش)	لله در ترکی یعنی دایه.
لیوانلی	۴۷/۵۶	۳۷/۴۹	۱۸۰۰	۷۱ ش.ش	۴۲۹	دره ای، لیوانلی چایی (غ) بیوز قوش (غ/ش.غ)، مه باسان داغ(ش)، تپه رازویلند(ش.غ)، دره کوکوش (ش.ش)، گردنه های بالیقلی(ش) و پالتلی(ش.غ)	
مامان	۴۷/۵۴	۳۷/۲۸	۱۰۴۰	۱۹ ش.ش	۵۹۲	تپه ای، قیزیل اوزن(غ)، دارای معدن سنگ نمک	
ماهی آباد/می هاوا	۴۷/۴۳	۳۷/۳۳	۱۳۵۰	۱۲ ش	۵۲۸	تپه ای، کلامرز چایی(ش)، تالاب فصلی قارقالان داغ(ج/ج.غ)	
ماوی	۴۸/۰۱	۳۷/۲۸	۱۶۵۰	۷۳ ج.ش	۵۵	دره ای، کوههای پیش قارداش و گونشی(ش) و قاریشقا(ج.ش)، تپه زمان خان(غ)، دره ماوی(ش)	نام آبادی در اصل مؤوی از ریشه مؤو(درخت انگور) است.
مروشین	۴۷/۵۵	۳۷/۳۳	۱۳۴۵	۲۹ ش.ش	۶	دره ای، پیرداغی(ش)، قوم داغی (غ)، آنتیت داغی(ج.ش)	
ملاحچی	۴۷/۱۴	۳۷/۴۳	۱۸۹۸	۸۲ ش.غ	۲۰۸	دره ای	
مهمنداندوسن	۴۷/۱۹	۳۷/۳۸	۱۶۹۲	۵۶ ش.غ	۲۶۵	دره ای، دال دره و قازان بولاق	

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
					دره سی(غ)		
مولک	۴۷/۵۷	۳۷/۴۵	۱۶۲۰	۶۱ ش.شر	۴۳۰	برکوهی، گرمه چایی(ش)، چینیز داغ(ج/چ شر)	
مونق/مونا	۴۷/۴۳	۳۷/۳۴	۱۳۷۴	۲۱ ش	۲۲۲	تپه ای، کلامرز چایی(غ)، کله لی تپه(ج.شر)، امامزاده تپه سی(ش)	دارای تپه باستانی امامزاده
میندجین	۴۸/۱۴	۳۷/۲۲	۸۰۰	۶۵ ج.شر	۱۳۸	دره ای، قیزیل اوزن(شر)، چالاق چایی(غ)، کوههای امدل(غ)، دورو گدیک(شر)، بیویک گونشی(ش)	در اصل میندجین
ناولیق/نوولیق	۴۷/۱۷	۳۷/۲۵	۱۸۶۰	۴۶ غ	۲۵۸	دره ای، قاباق تپه(ج.شر)، آغ داغ (ج)، دره قاراجی بوردو(ج.غ)	
نشق/نشه	۴۷/۴۰	۳۷/۴۲	۱۸۹۵	۳۳ ش	۴۲۰	برکوهی، نشه چایی(ش)، آغ بوقوج داغی(ش)، صفو داغی (ش.غ)، رضوان داغی(ش.غ) قارا چانقل تپه سی(ش.غ)	
نقاباد/نیغاب	۴۷/۴۰	۳۷/۴۰	۱۸۴۰	۳۲ ش	۱۳۶	تپه ای، کلامرز چایی(ش)، باباتپه(ش)	
نقلان/لیغلان	۴۷/۳۶	۳۷/۳۴	۱۳۶۰	۲۲ ش.غ	۸۳	تپه ای، نقلان چایی(ش)، آلاه وژردی دره سی(ش)، بوستان دره(ش)، قائلی دره (ش)، تکه لی دره (ج)	در اصل بولانلیق
نودوزق/نوادیز	۴۷/۴۱	۳۷/۳۶	۱۴۷۰	۲۱ ش	۱۸۰	دره ای، کلامرز چایی(ش)	در اصل نوادیز
نودیق/نولیق	۴۷/۳۰	۳۷/۳۵	۱۵۶۰	۳۴ ش.غ	۱۳۸	دره ای، نودلاچایی(غ)، گتن دره و گول دره(ش)، ناخیر چی تپه (ش)	
نوروزآباد	۴۷/۵۲	۳۷/۱۳	۱۲۰۰	۴۸ ج.شر	۱۲۸	دشتی، آگنکند چایی(ج)	
نی باگی	۴۷/۵۶	۳۷/۴۴	۱۵۹۵	۶۴ ش.شر	۴۷۴	برکوهی، گرمه چایی(غ)، چینیز داغی(ج.شر)، دره عمار و شیخلر (ج)	
همپا	۴۷/۴۹	۳۷/۳۳	۱۲۳۵	۲۵ ش.شر	۹۲	برکوهی، سامان دره و ساری دره (ش)، شینلیگه تپه(ش)	
هشی آباد/هش آوا	۴۸/۰۳	۳۷/۳۵	۱۷۷۰	۴۲ ش.شر	۱۴۴	دره ای، تپه های گرد گدیک (ج.غ) و قاباق تپه(ج.شر)	در اصل هش آوا
هندیلان	۴۷/۴۸	۳۷/۳۸	۱۵۰۰	۳۴ ش.شر	۲۴۰	برکوهی، داشلی دره(ش)	در اصل هندیلان

نام آبادی	ط.ج	ع.ج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طیعت	توضیحات
وردوچ	۴۷/۵۳	۳۷/۲۴	۱۴۰۰	۲۲ ش	۴۱	برکوهی، گی اوکوز داغی(غ)	در اصل واردیق
ورزقان	۴۷/۲۴	۳۷/۴۰	۱۸۹۰	۵۴ ش.غ	۹۵۳	پایکوهی، ورزقان چایی(ش)، کوههای قاراول(ش)، پالان تیکن(ش.غ)، سوسوز بورد(ش.ش)، دول دولنان(ش)	
ورنکش	۴۷/۲۷	۳۷/۳۹	۱۸۸۵	۴۷ ش.غ	۹۶۶	پایکوهی، دره چای، کوههای قارا، بایر و سوسوز بورد(ش.غ) و هاچا قایا(ش.ش)، تپه مسله(ش.ش)، جامیش اولن تپه(ج)	
وگند/وگن	۴۷/۵۶	۳۷/۳۷	۱۷۵۰	۳۴ ش.ش	۹۴	دره ای، اوکوزداغ(ج.ش)	
ولستان	۴۸/۱۱	۳۷/۲۰	۱۵۷۰	۵۹ ج.ش	۸۰	دره ای، گلی دره(ج)، کوههای قاورسی(ش)، دوش(ج)، اممد(ش.ش)	
ولیین	۴۸/۰۰	۳۷/۳۷	۱۷۵۶	۴۱ ش.ش	۲۴	برکوهی، دارای نهر، کوههای مینه(ش.ش)، قلالاباشی(ش.غ)، بنیوک دره(ج.ش)	
ونجان/ونگان	۴۷/۴۰	۳۷/۳۸	۱۵۸۵	۲۶ ش	۲۶۲	تپه ای، کلامر زچای(ش)، قیرسانلیق تپه(غ)، باشا تپه(ش)	دارای تپه باستانی باشا تپه
وهیل	۴۸/۰۰	۳۷/۳۲	۱۵۰۰	۴۲ ش.ش	۱۸	پایکوهی، کوههای گرد گدیک(ش)، پوشته(ش/ج.ش)، قوش او تاران(ج/ج.ش)، قیرزیل او زن(ج)، اوچ دره لر(ج)	
یالقوز آغاج	۴۷/۱۶	۳۷/۴۰	۱۷۷۰	۷۷ ش.غ	۲۲۲	دره ای	یالقیز آغاج یعنی درخت تک.
یان بولاق	۴۸/۰۱	۳۷/۲۱	۱۹۳۰	۴۵ ج.ش	۱۵۰	دره ای	یان بولاق یعنی چشممه کناری.
یدی بولاق	۴۷/۳۳	۳۷/۱۳	۱۶۴۰	۳۵ ج.غ	۱۲۸	تپه ای، کوههای دنبیش(ج.ش)، باجالار(ج)، قاشقا بولاق(ش.غ)	
یدی بولاق	۴۸/۰۴	۳۷/۴۴	۲۰۳۰	۳۵ ج.غ	۱۲۶	تپه ای، شهران داغی(ش) و نسق داغی(ج.ش)، شهران تپه(ج.غ)، تپه الله و تردی(ج)	
یله قارشی	۴۷/۵۹	۳۷/۳۴	۱۵۲۰	۳۳ ش.ش	۱۵۶	دره ای، قاراداغ(ج)، گردنه اللند(ج)، دره وهیل(ج)	
ینگجه	۴۷/۱۹	۳۷/۴۱	۱۸۷۲	۶۳ ش.غ	۲۲۵	دره ای، کول تپه(ش)	دارای تپه باستانی کول تپه
ینگجه دلیکانلی	۴۸/۰۵	۳۷/۵۰	۲۰۴۰	۹۰ ش.ش	۲۱۳	دره ای، کوههای قبله بولاغی(ج.ش)، دیکلی(ش.ش)، توزدو است.	نام دیگر آبادی ینگجه قیشلاق

نام آبادی	طـج	عـج	عـج	ارتفاع	فاصله	جمعیت	طـبـیـعـت	توضیحات
						(ج.غ)		
ینگه آباد چای	۴۷/۴۲	۳۷/۲۳	۱۰۹۰	۷ ج.غ	۱۵۴	تپه ای، قارلانقوچای(ش)		
ینگه آباد داغ	۴۷/۴۴	۳۷/۲۲	۱۱۳۰	۶ ج	۱۳۴	تپه ای، دنم داغ(ج.غ)		
ینگی کند	۴۷/۵۲	۳۷/۳۶	۱۲۸۰	۳۰ شن.شـر	۶۲	تپه ای، گرمه چایی(ش)، دیزج چایی(غ)، شهریار دره سی(شـر)، آغیل دره سی(شـر)		
ینگی کندی	۴۸/۰۱	۳۷/۱۱	۱۴۶۰	۶۷ ج.شـر	۳۷	دشتی، معتدل		
ینگیجه	۴۸/۰۳	۳۷/۴۷	۱۸۴۰	۷۷ ش.شـر	۲۲۵	دره ای، داش دره(ش)، تپه های نخود یثربی(شـر)، گوزو سرسی (غ) و کوههای قوش داغی(شـ)، احتمالاً بخاطر نزدیکی دو آبادی ینگیجه از نظر اقوامی یا جغرافیائی و گونشی داغی (ج.شـر)		

۱۵-۳) نتیجه گیری از جدول آبادی های میانه

مقایسه اطلاعات آبادیهای در جدول فوق، نتایج جالبی بدست می دهد که می توان برای ما مفید و یا جالب توجه باشد. اطلاعات استخراج شده از این جدول می تواند بصورت ذیل باشد:

- آبادیهای میانه از نظر طبیعت قرارگیری با هم متفاوت هستند. نیمی از آبادیهای میانه (۵۰٪) در دره ها قرار گرفته اند. یک سوم از آبادیهای میانه (۳۳٪) بصورت تپه ای هستند. ۱۸ پارچه از آبادیها در پای کوه، ۲۵ پارچه از آبادیها برکوهی و ۱۲ پارچه آبادی بصورت دشتی می باشند. آبادیهای دشتی غالباً در جنوبشرقی میانه و در منطقه کاغذکنان قرار گرفته اند. از میان تقریباً ۳۵۰ آبادی ساکن میانه تنها دو آبادی قارا آوار و قویجاق بصورت جلگه ای هستند و از میان این همه روستا تنها دو روستا بر سر کوه قرار گرفته اند که عبارتند از: کسجين و علی بیگلی.

- شهر میانه بعنوان مرکز شهرستان میانه، یکی از کم ارتفاع ترین نقاط شهرستان است و غالب آبادیهای آن نسبت به سطح آزاد دریاهای از شهر میانه بالاتر قرار گرفته اند. تنها ۲۰ آبادی میانه از شهر میانه پائیتر و شاید همسطح باشند و مابقی آبادیها دارای ارتفاع بالاتر حتی بیشتر از ۲ برابر نسبت به میانه هستند. شهر میانه با ارتفاع ۱۱۰۰ متر از سطح دریا، دارای ۱۰ آبادی با ارتفاع بالای ۲۰۰۰ متر است. با میانه از نظر آبادیها، روستای اکبرآباد در ۵۵ کیلومتری شمالشرقی میانه است که ۲۲۳۷ متر

ارتفاع دارد و ارتفاع آن بیش از ۲ برابر ارتفاع شهر میانه است. بعد از آن روستای کله گاه با ارتفاع ۲۰۹۰ متر دارای ابهت زیادی در کوهستانهای شمال‌شرقی شهرستان است. ۸۲ روستای میانه در ارتفاع بالای ۱۸۰۰ قرار گرفته اند و این اختلاف ارتفاع زیاد نسبت به مرکز شهر یعنی اختلاف زیاد دمائی و فشاری بین دو منطقه. ۲۲۷ روستای میانه در ارتفاع ۱۵۰۰ متر به بالا قرار دارند و از همین اعداد می‌توان به کم ارتفاع بودن میانه پی برد. از میان ۲۰ آبادی کم ارتفاعتر از شهر میانه، ۳ آبادی در ارتفاع زیر ۱۰۰۰ متر قرار دارند که روستاهای میندیجین و باکری با ۸۰۰ متر ارتفاع بعنوان پای میانه تعریف می‌شوند. بین این آبادیها و روستای اکبرآباد ۱۴۳۷ متر اختلاف ارتفاع وجود دارد که منجر به اختلاف دمای ۸ تا ۹ درجه سانتیگراد و اختلاف فشار حدود ۱۵ تا ۲۰ کیلوپاسکال می‌گردد.^۱ ارتفاع متوسط تمام آبادیهای شهرستان میانه، ۱۵۶۶ متر است. گویا تمام پستی و بلندیهای میانه را بهم ریخته و همه در یک دشت به ارتفاع ۱۵۶۶ متر از سطح دریا زندگی کنند.

- مجموعه شهرستان میانه در یک مستطیل طولی محاط شده است که طول آن از ۴۷/۱۴ (آبادیهای باشسیز، بیچوان، بوغورآوا و ملاحاجی) شروع شده و به طول جغرافیائی ۴۸/۱۶ (آبادی باکری) ختم می‌گردد. عرض این مستطیل نیز از ۳۷/۰۸ (آبادیهای دادلی و قارا آغالجی) شروع شده و به عرض جغرافیائی ۳۷/۵۰ (آبادی یئنگجه دلیکانلی) متوجه می‌شود. در واقع این آبادیها، حداکثر سرحدات میانه را در طول و عرض جغرافیائی تشکیل می‌دهند.

- تقریباً می‌توان ملاحظه کرد که آبادی یئنگجه دلیکانلی در منتهایی شهرستان، با ۹۰ کیلومتر مسافت، دورترین آبادی نسبت به مرکز شهرستان است.

- طبق آمار کشوری سال ۱۳۹۰، غیر از شهرهای پنجگانه شهرستان میانه، ۱۰ روستای میانه دارای جمعیت بالای ۱۰۰۰ نفر هستند. جدول زیر می‌تواند میان کم جمعیتی غالب آبادیهای میانه باشد:

جدول آبادیها بر حسب جمعیت سال ۱۳۹۰

تعداد آبادی	مابقی	حالی	زیر	۱۰۰	۱۰۰_۲۰۰	۲۰۰_۴۰۰	۴۰۰_۶۰۰	۶۰۰_۸۰۰	۸۰۰_۱۰۰۰	+ ۱۰۰۰
۱۰	۴	۹	۲۷	۶۱	۸۳	۱۴۰	۱۲۰	۹	۴	

^۱ به ازای هر ۱۶۷ متر یک درجه سانتیگراد اختلاف دما پیش می‌آید.

(۱-۱۶) پایان فصل

میانه بعنوان پهناورترین شهرستان استان آذربایجان شرقی، یک هشتم مساحت استان و یک شانزدهم جمعیت استانی را دارا می‌باشد. مرکز این منطقه کوهستانی علی‌غم آبادیهای اطراف خود، در منطقه‌ای پست و کم ارتفاع قرار گرفته شده است و آبادیهای اطراف آن گاه می‌تواند بیش از دو برابر مرکز شهر، ارتفاع داشته باشند. این شهرستان با در اختیار داشتن بیش از ۲۰۰ کوه بلند و نیمه بلند و نزدیک به ۵۰ رو دخانه طویل و کوتاه، منطقه‌ای بسیار مستعد برای ایجاد آبادیهای متعدد است که چنین هم هست و میانه از مناطق بسیار پرترافیک از نظر آبادی می‌باشد. پایه گذاران آبادیها، چشممه، کوه، آب و هوا و زمین را شرایط لازم جهت ایجاد محل زیست تعریف کرده و بر پایه آن آبادیها را ساخته‌اند.

هر چند مجموعه آبادیهای شهرستان دارای آب و هوا و رطوبت مناسبی هستند اما شهر میانه دارای تابستانی گرم و زمستانی سوزناک است، تا جاییکه اختلاف دمای زمستان و تابستان میانه ممکن است به مرز ۷۰ درجه سانتیگراد هم برسد. مجموع روزهای گرم (بالای ۳۰ درجه) و یخ‌بندان میانه تقریباً ۲۰۰ روز است که کاهش روزهای گرم یک سال، افزایش روزهای یخ‌بندان را به دنبال خواهد داشت و بالعکس. میانه در تعریف اقلیمهای نیمه خشک قرار می‌گیرد چراکه میانگین بارش سالیانه آن به ۳۰۰ میلیمتر هم نمی‌رسد، با این همه تمام کوه و دشت‌های میانه مملو از رستنیهای طبیعی و طبی است.

در ۵۰ سال اخیر تقریباً ۴۰۰ هزار نفر از جمعیت میانه مهاجرت کرده‌اند و برای یافتن کار، کاشانه شان را ترک کرده‌اند. در حالیکه پیش‌بینی‌ها نشان می‌دهد که جمعیت کنونی میانه باید از ۷۰۰ هزار نفر عبور می‌کرد، ولی جمعیت آن ۱۸۵ هزار نفر است.

میانه، منطقه‌ای سوق‌الجیشی و پرترافیک از نظر ارتباطات نیز می‌باشد. غیر از فرودگاه، هر نوع راهی را به وفور می‌توان در این شهرستان مشاهده کرد که در آتیه نزدیک افزایش نیز خواهد یافت، بطوریکه شاخص تراکم راهی آن از عدد ۲۳ نیز عبور خواهد کرد و یک رقم خاص نسبت به کشور و استان خواهد بود.

۲-۰) مقدمه

فصل دوّم : میانه و تاریخ آن

میانه، از کهترین شهرهای ایران عزیzman است. هرچه ورقهای تاریخ را عقبتر می‌زنیم، باز نام و نشانی از این شهر به چشم می‌خورد. این شهر قبل از ظهور اسلام و حتی قبل از میلاد مسیح، در چنین سرزمینی بوده و مدنیت در آن وجود داشته است. با اینحال، در مورد تاریخ میانه تاکنون تحقیق و تدقیقی صورت نگرفته است و تنها به چند سطر اکتفا شده است، آنهم شاید در قرارداد ننگین ترکمنچای. اینکار در تحقیقی مستقل از جانب محققان عزیز باید صورت پذیرد. این گمنامی تاریخ میانه یا کتمان حقایق، باعث تحریف تاریخ منطقه حتی در کتابهای درسی شده است و بر ماست که از این تحریف تاریخ جلوگیری کنیم.

سیاحان و گردشگران خارجی در سده‌های گذشته از این شهر کهن عبور کرده‌اند و چیزهایی در لابالی نوشته هایشان در مورد این شهر نوشته‌اند که بسیاری از ابهامات و تاریکیها را روشن می‌کند. سفرنامه‌های سیاحان و نوشته‌های مورخان باید به دقت مطالعه شود و هر آنچه در مورد این شهر کهن نوشته‌اند، گردآوری و چاپ شوند.

ما آنها را از نوشته‌های اروپائیان و اعراب استخراج کرده و برای ملاحظه عزیزان در اینجا می‌آوریم ولی برای رعایت خلاصه‌گویی و ملاحظه حوصله خوانندگان، سعی می‌کنیم بصورت تیتروار از کنار آنها بگذریم.

به امید آنکه تاریخ هزاران ساله میانه در تحقیقی جامع تدوین گردد.

۲-۱) فلسفه وجودی میانه

شکل گیری هر شهر با عوامل مختلفی مرتبط است. این عوامل برای هر شهری متفاوت است. آب و هوا، اقتصاد، تجارت، امنیت و دهها عامل دیگر، از عوامل شکل گیری شهرها می باشد. شهر میانه نیز از این امر مستثنی نیست و قطعاً عواملی وجود داشته اند که باعث تشکیل چنین شهری در قدیم و بقای آن در هزاره های گذشته شده است. توجه به فلسفه ایجاد و بقاء این شهر و هر شهر دیگر می تواند جالب توجه باشد. عوامل عمدۀ در شکل گیری شهر میانه را می توان چنین برشمود:

- هوای مناسب منطقه و چهارفصلی بودن آن.
- برخورداری از آب فراوان از جمله دهها رودخانه و قنات.
- برخورداری از خاک مناسب برای کشت.
- برخورداری از امنیت دفاعی بوسیله دژهای طبیعی بنام کوهها. کوهها در جنگهای قدیمی، نقش بسزائی در ختی کردن حمله دشمن ایفا می کرده است. کوهها برخلاف دشت و بیابان، جای مناسبی هم برای دفاع است و هم برای فرار از دست دشمن.
- سیاست حکومتی: میانه از شهرهای استراتژیک مادها و مانناها در هزاره قبل از میلاد بوده است.
- قرار نگرفتن در مسیر گسلهای زلزله ای: بررسی گسلهای منطقه میانه و استخراج زلزله های رخداده در آن در ۱۰۰ سال گذشته از روی زلزله نگارهای معتبر بین المللی نشان می دهد که در یک قرن گذشته در میانه زلزله ۵/۵ ریشتری رخ نداده و از این بابت منطقه امنی بوده است.
- پل ارتباطی شهرها: قرار گرفتن میانه بر سر راه جاده ابریشم در هزاره های پیشین و نیز قرار گرفتن در مسیر جاده ترانزیت اروپا و آسیا باعث دوام و بقاء میانه شده است.
- موقعیت منطقه ای: میانه بهترین نقطه ایست که می تواند با تبریز، زنجان، اردبیل، کردستان و گیلان مراوده و رابطه داشته باشد. هر چند اکنون راههای این شهر به تناسب وسائل نقلیه نیست، اما قدیمیان در گذشته نه چندان دور با چهارپایان خود با این مناطق مراوده داشته اند.
- نزدیکی به تبریز و اردبیل: اردبیل در دوره اسلامی تا هجوم مغول و تبریز از دوره مغول تا حکومت پهلوی بعنوان قطب مهم اقتصادی، تجاری و فرهنگی بوده است. از این شهرها چه در تاریخ کهن و چه در تاریخ جدید، بعنوان شهرهای قدرتمند و وسیع و پررونق نام برده شده است. همیشه چنین شهرهای خورشیدی، شهرهای اقماری در اطراف خود تشکیل داده اند. میانه بخاطر نزدیکی به این دو قطب، همواره پایدار مانده است.

۲-۲ وجه تسمیهٔ میانه

هر حکومتی در دورهٔ خود، شهرها و آبادیها و بناهایی را به نوعی به خود مربوط می‌کند، چه با نام بزرگان خود و چه با لغات و واژه‌های خاص. مثلاً شاه عباس صفوی در زمان حکومت خود ۹۹۹ کاروانسرا در شهرهای مختلف ساخت که اکنون هم به کاروانسراهای عباسی معروفند. شهرها و آبادیهای دورهٔ حکومت مادها نیز از این امر مستثنی نبوده اند. آنها بنا به گویش‌های مختلفی که در مکانها و زمانهای مختلف داشته‌اند، ترکیبات مختلفی از «ماد» را در نام آبادیها نهاده اند. «ماد» در گویش اینها بصورتهای مختلف «ماد، مار، مای» تلفظ می‌شده است. شهرهای سوق الجیشی یا آبادیهای تازه بنا شده آن دوره با چنین واژه‌هایی ترکیب شده است و شهرها یا آبادی‌های کنونی آذربایجان مانند «مایانا(میانا)، مایان(نرسیده به تبریز)، مایانج(نژدیک زنجان)، مایان شان(ماه نشان امروزی)، ماراغا، ماراند و مارایاند و مارایانا(همگی مرند)، مایکی(ماکی)، مارد (قیزیل اوزن)، مای(آذربایجان)، مارگیاناد(دریاچه ارومیه) و...» را بوجود آورده است. میانا (میانه) در اصل مایانا بوده است که ترکیبی از «مای» و «آن» به معنای «ماد بزرگ» یا «ماد مادر» است. چنانچه در زمان ساسانیان به آذربایجان، مای نیز گفته می‌شد. این واژه کهن غیرفارسی در سده‌های گذشته مانند دیگر نامهای اماکن و مناطق آذربایجان، قربانی افکار شوونیستی شده و آنرا با میانه به معنای وسط یکی گرفته اند و در توجیه آن هر کدام چیزی بافته اند. یکی به دلیل قرار گرفتن بین زنجان و تبریز آنرا میانه دانسته است. دیگری بخاطر قرار گرفتن بین تبریز و تهران، آن دیگری بخاطر قرار گیری بین مثلث مراغه، زنجان و تبریز، یکی دیگر بخاطر قرار گرفتن بین عراق عجم و آذربایجان و....

ظهور شخصیتهای مانند گرمودی‌ها یا خونجی‌ها در اطراف میانه، باعث شده است که گاهی میانه را معادل با گرمود یا خونج بدانند. علی‌الخصوص تاریخ و شخصیتهای سیاسی گرمود (گرمه چای) در دوره قاجار چنان زیاد بوده که غالباً میانه را معادل با گرمود دانسته اند. البته این مسئله باز دلیل بر آن نیست که نام میانه در تاریخ به گرمود تبدیل شده باشد. هیچ سندی در تاریخ وجود ندارد که نام میانه به غیر از این نام(با صورتهای مختلفی چون: میانه، میانا، مایانا، مای، مایانج، میانج) استفاده شده باشد و اطلاق نامهای مانند «صبا» و «گرمود» برای میانه سندیت تاریخی ندارد.

گاهی نیز شهرها را با صفاتی خطاب می‌کنند که به نوعی به آن ارتباط دارد. مانند: اصفهان - نصف جهان، یزد - دارالایمان، تبریز - قبه‌الاسلام، شهرکرد - بام ایران، اردبیل - دارالارشاد، قم - دارالمؤمنین. در این میان، میانه را دروازه آذربایجان می‌خوانند. اگر منظور از آذربایجان، استان

آذربایجان‌شهرقی و منظور از دروازه لزواماً از سمت تهران باشد، این صفت شاید! صحیح باشد لیکن اگر مراد استانهای ترکنشین باشد، ترکها در تمام ایران پراکنده‌اند و دروازه‌های کشور، دروازه‌های آنها هم هستند. این صفت مناسب برای میانه نیست. آذربایجان مانند سمنان و یزد یک استان نیست بلکه یک تمدن و منطقه فراگیر است. برای همین یک زنجانی یا اردبیلی و همدانی خود را آذربایجانی می‌داند.

۲-۳) میانه قبل از ظهور اسلام

قدمت و سابقه شهرها را غالباً از روی آثار و اجساد مکشوفه و آثار باستانی تشخیص می‌دهند. اگر چنین امری حاصل گردد، قضاوت را خیلی آسان خواهد کرد، اما به ندرت پیش می‌آید که در یک کاوش اتفاقی یا عمدی، به یک اثر کهن دست پیدا کنیم. آثار باستانی ظاهری نیز غالباً تحت جبر روزگار یا روزگاریان از بین رفته است. راه دیگر برای پیدا کردن قدمت شهرها، جستجوی آن در تاریخ و نوشه هاست. اگر یکی از این دو امر اتفاق نیافتد، قضاوت درباره قدمت یک شهر، صرفاً در حد فرضیه و احتمال خواهد بود.

اگر بگوئیم قدمت میانه به قدمت تاریخ است، گراف نگفته ایم، چراکه هرچه تاریخ را بطرف گذشته ورق می‌زنیم، باز رد و پای این شهر پیر را می‌بینیم. کتبیه‌ها، مورخان و جهانگردان یا نام صریح آنرا در تاریخ نوشته‌اند و یا تعاریفی از موقعیت آن ذکر شده که تنها به موقعیت این شهر مربوط می‌شود و ما آنرا در ادامه خواهیم آورد.

در سال ۱۳۵۸ مجسمه ای به شکل بزرگی در میانه کشف می‌شود که اکنون زینت بخش موزه آثار باستانی تبریز است. باستانشناسان، قدمت این مجسمه را ۷ هزار سال تخمین زده‌اند. این اثر کهن بشری اکنون در موزه تبریز نگهداری می‌شود و اگر روزی در میانه موزه ای بنا شود، باید بدآنجا برگردانده شود.

دیاکونوف از وجود تمدن انسانی در منطقه، لااقل از میلاد مسیح خبر می‌دهد. در آن زمان مانناها سرزمین آذربایجان را محل حکومت و سکونت خود برگزیده بودند. امید نیایش منطقه «قیزیل بوندا» را که در لوحة‌های مانناها و آشوریها آمده است، همان میانه و اطراف آن می‌داند و می‌گوید: در اوایل هزاره قبل از میلاد، مانناها بر قیزیل بوندا مسلط بودند، اما در سال ۸۰۲ قبل از میلاد این آشوریها بودند که حاکم بر منطقه میانه شدند.

در اواخر قرن هشتم قبل از میلاد، قدرت مانناها آنچنان زیاد شده بود که توانستند هجوم آشوریان

و اورارتوا را خنثی کرده و حاکم بر منطقه از جمله منطقه قافلانتی گردند. سرزمین مانناها تحکیم و گسترش یافت و از ارومیه تا جنوب قیزیل اوزن و سلسله کوههای قافلانتی را شامل گردید. در این زمان زیکرتو منطقه میانه و اردبیل را در دست داشت. آنچنانکه از کتبه های آشوریان و مانناها بر می آید، منطقه Diok منطقه ای در بالای قیزیل اوزن بوده است. همینطور Andia منطقه ای در محدوده قزوین و زنجان بوده است.

در سال ۶۱۲ قبل از میلاد، مادها قدرت گرفته و آشورها را پس زدند. قدرت آنها روزافزون شده و حتی در سال ۵۹۰ قبل از میلاد تمام سرزمین ماننا از جمله اطراف قافلانتی و بوزقوش را به تبعیت خود درآورده اند. مادها تنها تا ۵۵۰ قبل از میلاد دوام و قوام داشتند. با ورود هخامنشیان، آنها مغلوب شده و سرزمینهای خود را به هخامنشیان تحويل دادند. هخامنشیان تمام سرزمینهای مادها را صاحب شدند اما مناطق وسیعی از آذربایجان را نتوانستند تحت حکومت خویش درآورند. آنها در مقابل اقوام بومی شکست پذیر بودند. برای حاکمان هخامنشی، چشمپوشی از آذربایجان راحت نبود. آنها بارها اقوام و سرdestه های آنها را اذیت کرده و با هجوم خود باعث ایذه آنها شدند ولی در نهایت کوروش کبیر در یکی از هجموها، بدست یک زن آذربایجانی بنام «تومروس خانیم» کشته شد. تومروس، سر کوروش کبیر را از تن جدا کرد و بالاخره حکومت هخامنشی در سال ۳۲۳ قبل از میلاد بدست اسکندر مقدونی مغلوب شد. همان موقع، آذربایجان دوباره بدست مانناها افتاد و دولت آتروپاتن تشکیل شد. هرچند به قطعیت نمی توان گفت که زبان مادها ترکی بود اما قطعاً در خانواده زبانهای اورال - آلتای بود. زبان مردم آذربایجان در زمان حمله اسکندر، ترکی بود و او بی تردید از گستردگی سرزمین و جمعیت ترکها در تعجب بود. به قول نظامی گنجوی که این صحنه را به تصویر می کشد:

ز کوه خزر تا به دریای چین همه ترک بر ترک بین زمین

دولت آتروپاتن تا پنج قرن حکومت می کند و به سده های بعد از میلاد مسیح می رسمیم. از این دوره تا ظهور اسلام نیز حکومت ایران در دست ساسانیان بود که با ظهور اسلام تحول عظیم تاریخی، فرهنگی، سیاسی، اعتقادی و... در ایران رخ می دهد که باید تاریخ بعد و قبل از اسلام را متمایز کرد. چنانچه می بینیم، وجود حکومتها در منطقه و حساسیت نسبت به تملک منطقه قافلانتی نشان می دهد که تمدن شهرنشینی در میانه وجود داشته است اما آنچنان کوچک بوده است که در تاریخ نامی از آن برده نشده است. نه تنها نام میانه بلکه از شهرهای بزرگ و کوچک دیگر نیز نام برده نشده است و اگر برده شده است، نام کنونی آن نبوده است.

به هر حال هر حکومتی در زمان حکومت خود نام آبادیها و مناطق را تغییر می دهد و بعید است نام میانه در طول سه هزار سال ثابت مانده باشد. مثلاً همین قافلانتی را می بینیم که در سده پیش به یک کلمه نامفهوم بنام قافلانکوه تحریف و تغییر می یابد. ما تنها از تعاریف و مشخصات ذکر شده در مورد مناطق می توانیم حدس بزنیم که منظور آنها کجا بوده است. اما بعد از ظهور اسلام و مدون شدن تاریخ، می بینیم که میانه نامی رسمی و تاریخی مشخص به خود می گیرد.

۲-۴) میانه بعد از ظهور اسلام

بعد از ظهور اسلام، نویسنده‌گان چندی، مطالبی از آذربایجان نوشته‌اند. آنها تاریخ نگار نبوده‌اند چراکه نه تنها تاریخ ملل دیگر بلکه تاریخ خود را هم نمی دانستند. آنها واقعه نگار بودند. هرآنچه می دیدند را می نوشتند و حتی قضاوتی روی آنچه می دیدند، نمی کردند. نام میانه بعد از ظهور اسلام در تاریخ رسمًا ذکر می شود و مشخصات و موقعیت آن تعریف می شود. میانه از دید نویسنده‌گان عرب مسلمان، شهری است کوچک با آب و هوایی بسیار خوب در منطقه‌ای سوق الجیشی و منحصر به فرد.

هرچند کتاب تاریخی منحصری برای میانه نمی توانیم پیدا کنیم اما از روی تاریخ و وقایع آذربایجان می توان به تاریخ میانه هم پی برد. این مشکل نه تنها برای میانه که برای همه شهرها منحصرًا احساس می شود، طوریکه از تبریز بعنوان شهری کوچک در کنار میانه و سراب و مراغه نام برده می شود که صدها سال بعد در زمان ایلخانیان به اوج اقتدار می رسد.

میانه در سال ۲۲ هجرت، به تصرف نیروهای اسلام درآمد و اسلام را پذیرفت. این منطقه توسط سرداری به نام حذیفه بن یمان فتح شد. اولین اردوگاه سپاه اسلام در منطقه خلبانی در محدوده میانه استقرار یافت. گویا این منطقه همان گلباسان کنونی است. پس از فتح میانه توسط سپاه اسلام، شخصی بنام «عبدالله بن جعفر حمدانی» از قبیله حمدان، متولی امور ارشادی در میانه شد.

بعد از طلوع خورشید اسلام در این منطقه، مسائل سده‌های بعدی پرده‌ای شد بر اینکه مردم منطقه در داشتن مذهب تشیع تقدیم کنند اما شواهد و قرائن نشان می دهد که مردم منطقه بر مذهب تشیع بوده اند ولی بطور علني از اظهار آن خودداری می کردند. علنی شدن مذهب تشیع در منطقه (و ایران) پس از ظهور صفویه رسمیت و گسترش یافت.

۲-۵) میانه در نوشه های جهانگردان و مورخان

دو نوع نوشتار در مورد گذشته بلاد می توان یافت: نوشتار جهانگردان و نوشتار مورخان. نوشتار جهانگردان ممکن است اکنون برای ما سندیت تاریخی باشد اما در زمان نگارش بعنوان نوشتۀ تاریخی نبوده است. نوشتار جهانگردان را می توان «واقعه نگاری» تعریف کرد. آنها هرچه دیده اند، نوشته اند. هرچند تعدادی از آنها صاحب نظر هم بوده اند و آن واقعه نگاری را همراه با تحلیل نوشته اند، اما هرچه باشد، «هست و نیست» را نوشته اند نه «چه بود و چه هست» را. ولی نوشتار مورخان چنین نیست. آنها با تحقیق در آثار باستانی، کتابهای تاریخی و... تدوینی جامع در مورد گذشته ای که خود ندیده اند، نوشته اند. متأسفانه بخاطر تحریف تاریخ آذربایجان در دوره پهلوی و استناد مورخان سده اخیر به این نوشتارها، نمی توان روی آنها خیلی اعتماد کرد. اما نوشتار جهانگردان می تواند ما را به واقعیت رهنمون دارد. جهانگردان بزرگی از آثار باستانی میانه دیدن کرده اند و از آن در سفرنامه های خود یاد کرده اند که ذکر آنها مفید است. مورخان و جهانگردانی که در مورد ایران مطلبی نگاشته اند، دو گروه و هر کدام در دو بازه زمانی متفاوت بوده اند: گروه اسلامی که غالباً در محدوده سده های ۴ تا ۷ به ایران سفر کرده اند یا درباره ایران تاریخی تدوین کرده اند. آنها بخاطر نفوذ اسلام در این سرزمین و با توجه به شرایط حکومتی به ایران می آمده اند. گروه دیگر اروپائیانی هستند که بعد از رنسانس از دوره صفویه تا قاجاریه، برای کشف تاریخ خود ابتدا به کشف تاریخ آسیا پرداختند و خدمات آنها در کشف آثار باستانی، کتبه ها، تاریخ کهن و... فراموش ناشدنی است. از همین رو، هنگام خواندن سفرنامه یا تاریخ، ابتدا باید نگارنده را بشناسیم. در حالیکه نگارنده‌گان اسلامی تبریز را شهری کوچک نوشته اند، نگارنده‌گان اروپائی از تبریز تمجید کرده اند و این اختلاف بخاطر شرایط زمانی و حکومتی بوده است. تعدادی از سیاحان دوره قاجار از پشه های خطروناک میانه چندان دلخوشی نداشته و از میانه بد گفته اند. تعدادی سیاح عرب از دیدن شهر مخربه میانه در دوره مغول و مقایسه آن با شهر خرم دوره قبل احساس حزن و اندوه کرده اند. عده ای از سیاحان دوره صفوی از تخلیه شهر بخاطر مالیات سنگین حکومت صفوی خبر داده اند. در ادامه، از روی منابع هزاره گذشته، میانه را از نگاه نویسنده‌گان و جهانگردان مسلمان عرب و اروپائیان می خوانیم تا خود به تاریخ آن پی ببریم:

- نوشه های اسلامی حاکی از آن است که میانه شهری آباد و خرم ولی کوچک بوده است. جالب آنکه در کتب تاریخی دوره اسلامی مانند حادیودالعالم (۳۷۲ ق.), الممالک و المسالک و صوره الارض، قطب شهرهای این منطقه اردبیل بوده است و این عظمت تا زمان مغول وجود داشته است

- و از تبریز بعنوان شهری کوچک در کنار میانه و سراب و اهر نام برده می شود.
- کلنل مونتیت/Monteith در سال ۱۸۳۳ در مقاله «گزارش‌های روزانه سفری در آذربایجان» می نویسد: «رود آیدوغموش در نزدیکی میانه به قارلانقو می ریزد. ما به دهکده شقاقی نشین سید کندی رسیدیم. بر سر مالکیت این منطقه بین شقاقیها و افشارها اختلاف است. این محل فعلاً در اختیار شقاقی است».
  - کلنل استوارت/Stuart هم می گوید: «از میانه به آغکند رفتیم. محل آباد و حاصلخیز و خوشآیند بود. اکثر دهات سر راه را محصور به دیوار و دژهای کوچک و ویرانه دیدیم».
  - کلنل استوارت انگلیسی در ادامه در مورد خاطرات روز ۲۳ می ۱۸۳۶ می گوید: «در میانه بجای ادامه راه، در جانب ترکمنچای به روستای سوما رفتیم که اسعد افندي - سفير عثمانی - در يكى از باغات آنجا چادر زده بود تا در هوای اينجا مداوا يابد».
  - کنت دوسرسی در سال ۱۸۴۰ در مورد ترکمنچای می نویسد: «اطراف این ده آباد است و زمینهای زراعی زیادی دارد. جلگه ای که ترکمنچای در آن قرار دارد، پر از دهات کوچک است که با دیوارهای گلی محصور شده و از دور نظره جالبی دارد».
  - اوژن اوین جهانگرد و دیپلمات فرانسوی در حدود صد سال پیش در مورد میانه می گوید: «میانه در گذشته، کرسی شقاقیها بود اما اکنون دهستان وسیعی است با پنج هزار نفر جمعیت».
  - ابن حوقل در قرن چهارم هجری یعنی بیش از هزار سال پیش در صوره الارض خود، میانه را پر رونق و پر جمعیت معرفی کرده و فاصله میانه و اردبیل را ۲۰ فرسنگ می نویسد.
  - یاقوت حموی در قرن ۶ هجری به میانه آمده و در معجم البلدان از میانه تمجید می کند.
  - حمدالله مستوفی در قرن هفتم از میانه فقط بعنوان یک ده نام می برد. چراکه میانه بخاطر موقعیت خاص خود در حمله مغول به تل خاکی تبدیل شد و آثار شهرنشینی آن از بین رفت.
  - در کتاب تاریخ ایران زمین می خوانیم: در سال ۸۷۳ هجری، ابوسعید آخرین پادشاه گورکانی به قصد تصرف آذربایجان به میانه حمله کرد اما در این منطقه شکست سختی از او زون حسن خورد و پس از دستگیری او را کشتند.
  - استخری در المسالک و الممالک تنها، نام میانه را برده فاصله اش تا اردبیل را ۲۰ فرسنگ می نویسد.
  - حاود العالم من المشرق الى المغرب میانه را شهر کوچک، پر رونق، آبادان با مردمان خوب می نویسد.
  - تاورنیه (فات ۱۶۸۹ م.) در سفرنامه خود هنگام عبور از میانه از یک پل سنگی نام می برد که رو به

خرابی است. او از اقدام شاه عباس در سنگفرش کردن راههای مشرف به کاپلانتی (قافلانتی) تمجید می‌کند. او که در دوره شاه عباس کبیر به ایران آمده بود، می‌نویسد: «در اطراف کاپلانتی، آبادیهای وجود دارد که به دربار شاه مالیات نمی‌دهند و اگر کسی جنایتی کرد و بدآنجاها پناه برد، هیچکس نمی‌تواند چیزی به او بگوید، حتی خود شاه!». البته تاورنیه معلوم نکرده است این کار بخاطر تقدس آبادی‌های این اطراف بوده است یا بخاطر دلیری و جنگجو بودن اهالی منطقه در مقاومت در برابر دادن مالیاتهای سنگین حکومتی. تاورنیه از هنر معماری کاروانسرای تازه ساز یا تازه تعمیر جامال‌آوا (همان جمال آباد) نیز تجلیل می‌کند.

- شاردن میانه را تحت عنوان دشتی وسیع، زیبا و خرم در آغوش کوهستانهای بلند توصیف می‌کند. او نیز به قلعه مخروبه ای در قلل قافلانتی اشاره دارد.
- در نزهه القلوب که بعد از حمله مغول نگاشته شده است، آمده است: «میانه پیشتر شهری بوده است اما اکنون به اندازه دهی باقی مانده است».
- در تقویم البلاان از میانه بعنوان شهری کوچک و سرسیز نام برده می‌شود.
- المشترک در وصف میانه آنرا شهری بزرگ معروف می‌کند که تا مراغه دو روز فاصله دارد.
- شهاب الدین احمد قلقشندي مصری (١٢٥٦-١٧٥٦ق.) صاحب «صبح الاعشی فی صناعة الاعشاء» در اللباب خود، با اشاره به بزرگان میانه می‌گوید: «گروهی از دانشمندان از این شهر برخاسته اند».
- دیاکونوف، صاحب تاریخ ماد، میانه، دره قیزیل اوزن و نواحی جنوبی آنرا در ۷۲۰ سال قبل از میلاد، متعلق به سرزمین مانناها می‌داند. دیاکونوف، در کار فرماندهی گستردۀ مانناها در آذربایجان از فرماندهی نیمه مستقلی در ناحیۀ میانه بنام «زیکرتو» نام می‌برد که برای حکومت مقتدر مرکزی اسباب مزاحمت است.
- دکتر هنریش آلمانی که در زمان ناصرالدین شاه قاجار به میانه آمده بود، افسانه شاهزاده مغرور و متمكن قلعه دختر را نقل می‌کند.
- کارری در گذر از میانه در سال ۱۶۹۴ م. شهر را کاملاً خالی از سکنه ذکر کرده است. او مالیاتهای سنگین صفوی را عامل فرار مردم از شهر و متلاشی شدن کانون خانواده شان دانسته است. کارری امید دارد که بخاطر موقعیت استثنایی میانه، مجدداً مردم به شهر رو آورند. او در تجلیل از کاپلانتی (قافلانتی) می‌گوید: تا اصفهان چنین کوهی ندیدم.
- ژوبر در کتاب مسافرت به ارمنستان و ایران خود در مورد ۲۳ پل میانه(شهر کئپروسو) می‌گوید:

روی رودخانه میانه پلی بسته اند که ۲۳ چشمۀ دارد. این پل خیلی خوب مانده است و به جاده سنگفرش متنه‌ی می شود که از نظر ساخت به جاده‌های رومیان قدیم در ایتالیا شباهت دارد.

▪ خانم ژان ماگر فرانسوی معروف به مدام دیولافوآ که همراه شوهر باستانشناس خود در سال ۱۸۸۱ میلادی به ایران آمده بود، در مورد میانه می گوید: «شهر کوچک میانه در زمانهای بسیار قدیم نیز در تاریخ وجود داشته است».

▪ موریس دوکوتز هم در سال ۱۸۱۷ میلادی در بازدید از قیز کوپرسو نوشتۀ است: «کتبیه‌ای روی پل، منقوش است که می رساند ۱۴۰ سال پیش یکی از اهالی قزوین آنرا مرمت کرده است. متأسفانه شکافی در پل دیده می شود که ممکن است در آتیه موجب سقوط آن گردد. ... بالاخره در کاروانسرای جامال‌آوا اتراق کردیم که ۵۲۰ سال از تاریخ بنای آن می گذرد و در نهایت استحکام پایدار مانده است». دوکوتز درباره قلعه‌ای زیبا در روستای ورزقان میانه می گوید: «این عمارت عالی متعلق به صادق خان بود که از معاندان سرسریت شاه قاجار بود و بارها با هم جنگیده بودند و عاقبت با حیله و خیانت کشته شد».

▪ بارون فیودور کورف که همراه محمدشاه قاجار برای تاجگذاری از تبریز و لیعه‌نشین، عازم تهران شاه نشین بود، در گذر از میانه با تمجید از آثار تاریخی آن، قالی بسیار خوب میانه را می ستاید. فیودور کورف در سفرنامه خود از قول جغرافیدان معروف فرانسوی کینر (kinner) از میان شهرهای بین تبریز و تهران، فقط میانه را فوق العاده دیدنی معرفی می کند.

۲-۷) پایان فصل

پرداختن به تاریخ میانه، از آن نظر صعب و دشوار است که بخاطر کوچکی این شهر، یا نامی از آن برده نشده است و یا بجای آن از شهرهای بزرگ منطقه یا نام آذربایجان استفاده شده است. از آثار هزاران ساله میانه، می توان به وجود تمدن بشری در هزاره‌های قبل از میلاد در منطقه پی برد. اگر کتابی در باب تاریخ میانه نوشته شود، جدا کردن فصلهای زیر ضروری به نظر می رسد: میانه قبل از ظهور اسلام، میانه از ظهور اسلام تا دوره مغول، میانه از دوره مغول تا دوره صفوی، میانه از دوره صفوی تا دوره قاجار، میانه در دوره پهلوی، میانه در دوره حکومت اسلامی.

فصل سوم : میانه و آثار باستانی آن

۳-۰) مقدمه

آثار باستانی، نمود فرهنگ و تمدن یک ملت محسوب می شود. آنها اصالت و قدمت یک قوم و ملت را به رخ می کشند و دیگران را به احترام و تعظیم و امی دارند. اکنون، تمدنهای کهن ایران، مصر، چین، یونان و روم بواسطه وجود همین آثار باستانی به خود می نازند و دنیا در مقابل تمدن هزاران ساله آنان تعظیم می نماید. جای ایران عزیzman، رنگ و بوی تمدن کهن دارد. هرچند تعداد زیادی از آنها به قهر طبیعت یا به کین دشمن دچار شده اند، اما باز آنچه مانده است، دفتری از افتخارات ملی است. بارزترین آثار باستانی ایرانیان غالباً مربوط به قلعه ها، امامزاده ها، پلهای، مساجد و ظروف است که بعد از ظهور اسلام، ترکیب هنر ایرانی و اسلامی، هنری منحصر به فرد خلق کرده است که در همه جای ایران از بیابانهای اصفهان و یزد و کرمان تا کوهستانهای سرسیز آذربایجان و زنجان و اردبیل کم و بیش دیده می شود.

آنچه در این میان مربوط به میانه است، وجود تمدن پیش از ظهور اسلام است. هزار سال و دوهزار سال برای اثبات یک تمدن کافی است. ملتی که دارای آثار باستانی هزاران ساله باشد، چیزی از افتخار کم ندارد. آن ملت تمام ناممکن ها را می تواند ممکن کند. هیچکس نمی تواند چنین قومی را به سبب نداشته ها توبیخ و تحریر کند. چنین ملتی شایسته داشتن هستند.

آثار باستانی میانه تاکنون بررسی نشده است و تا صحبت از آثار باستانی شده است، افکار متوجه چهار اثر باستانی معروف شده است، درحالیکه در میانه آثاری وجود دارند که از آن چهار اثر معروف وزیتر و گرانستنگتر هستند و باید برای شناساندن تمدن خود، آنها را معرفی کنیم.

میانه صدها اثر باستانی دارد که شناخت تک تک آنها از عهده این کتاب خارج است و سازمان میراث فرهنگی باید این آثار را شناسایی و از میراث پیشینیان، صیانت کند. تنها ۲۰۵ اثر باستانی میانه در فهرست آثار ملی ثبت شده اند لیکن انتظار می رود در آینده آثار دیگری کشف و ثبت گردد.

در این مجال کوتاه به شرح چند اثر باستانی میانه پرداخته می شود و به ذکر نام معدودی از آنها بسته می شود با این امید که در آینده تمام آثار باستانی میانه معرفی گرددند.

۳-۱) قیز کوپرسو (پل دختر)

این پل تاریخی و هنری در مسیر زنجان - میانه بر روی رودخانه قزل اوزن قرار دارد و در سال ۱۳۱۰ شمسی در حالیکه هنوز پل منهدم نشده بود، تحت شماره ۸۷ در مجموعه آثار ملی و تاریخی قرار گرفت. این پل، شاهکار هنر معماری و مهندسی عهد قدیم است. طراحی و معماری پل چنان مهندسی است که در یک دهنه بزرگ توانسته است با ارائه یک طرح استثنائی همه تنشهای فشاری و برشی و حتی کمانشی را خنثی کند. پایه های پل چنان با طاق پل رابطه دارند که از فاصله دور می توانند سنگهای بزرگ طاق را نگه دارند.

قیز کوپرسو یا سینیق کوپرو در میانه

تاریخ بنای این پل مشخص نیست. باستان شناسان پایه های آن را متعلق به دوره ساسانی می دانند ولی با توجه به معماری و ویژگیهای پل، می توان بنای کنونی را متعلق به قرن هشتم هجری دانست. «دیولافوآ» نقاش و جهانگرد فرانسوی (۱۹۲۰- ۱۸۴۳ میلادی) که در دوره قاجار از میانه گذشته است، در سفرنامه خود از معماری قوی این بنا تمجید کرده و نوع معماری آنرا منطبق با معماری اواسط قرن ۱۲ میلادی دانسته است (قرن ششم هجری قمری). او، طاق اصلی پل را ۲۴ متر نوشته است که با دو طاق مسطح ۱۷ متری در طرفین احاطه شده است.

پروفسور پوب در کتاب بررسی هنرهای ایران، تاریخ بنای پل را اواخر قرن ۱۵ میلادی (قرن ۱۰ هجری) دانسته و اسم معمار را «حاج عباس بن الحاج محمد بن العباس قزوینی» و نام حاکم وقت را «محمد روان بن عثمان القزوینی» نوشته است، ولی طبق کتبیه مرمری که روی پایه وسطی قرار دارد، پل در سال ۹۳۳ هجری توسط «شاه بیگم بنت محمد بیک موصلی» تعمیر شده است. گویا به همین

جهت پل را قیز کوپروسو نامیده اند. با توجه به همین تعمیر شاه بیگیم در سال ۹۳۳ ق. بعید به نظر می رسد ساخت آن حداقل ۳۰۰ - ۲۰۰ سال با مرمت آن فاصله نداشته باشد. به همین علت احتمالاً این پل قبل از سال ۷۰۰ ق. ساخته شده است. پوپ نیز احتمالاً تعمیر را با ساخت اشتباه گرفته است. این پل در دوره های مختلف دچار آسیب شده و بارها مرمت گردیده است که از آن جمله می توان به تعمیر و مرمت دوره آغامحمدخان قاجار اشاره داشت. شکستگی دهانه اصلی پل مربوط به سال ۱۳۲۵ و جنگ بین قوای دولتی پهلوی دوم با فرقه دموکرات آذربایجان است. برای همین این پل در میان اهالی میانه به «سینیق کوپرو» (پل شکسته) هم معروف است.

این پل دارای سه دهانه بزرگ و پایه های سنگی عریض است و دهانه وسطی نسبت به دهانه های طرفین بزرگتر و دارای طاق بلندتری است. این پل معروف در دامنه شرقی قافلانگی و در فاصله ۲۰ کیلومتری شهر میانه، بر روی رودخانه قزل اوزن ساخته شده و دارای سه دهانه بزرگ و محکم با پایه های استوار آجری است که بر روی آبرهای سنگی قرار گرفته است. در داخل پایه ها، اتاق های کوچکی با زیبایی و ظرافت بنا گردیده است که کنجکاوی هر بیننده را برمی انگیزد. سیاحان و مورخان در طی زمانهای مختلف از وجود نوشته هایی به خط نسخ و نستعلیق و کوفی بر قسمتهایی از این پل خبر داده اند که تاریخ تعمیر و نوسازی آن را نشان می داده است اما اثری که تاریخ احداث آن را نشان بدهد، هنوز شناسایی نشده است.

پلهائی چند در ایران بنام پل دختر معروفند که نباید آنها را با هم اشتباه بگیریم. می توان از آن جمله نام برد: پل دختر میانه، پل دختر لرستان، پل دختر بهبهان.

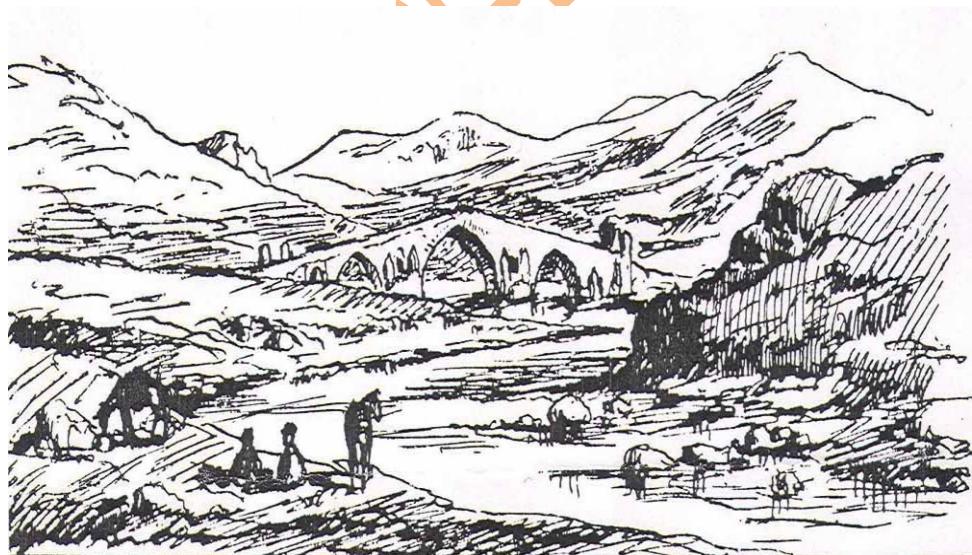

یکی از ستونهای قیز کوپروسو بهمراه کتیبه پل که بدست سودجویان کنده شده است

قیز کوپرسو میانه در نقاشی یکی از جهانگردان اروپائی

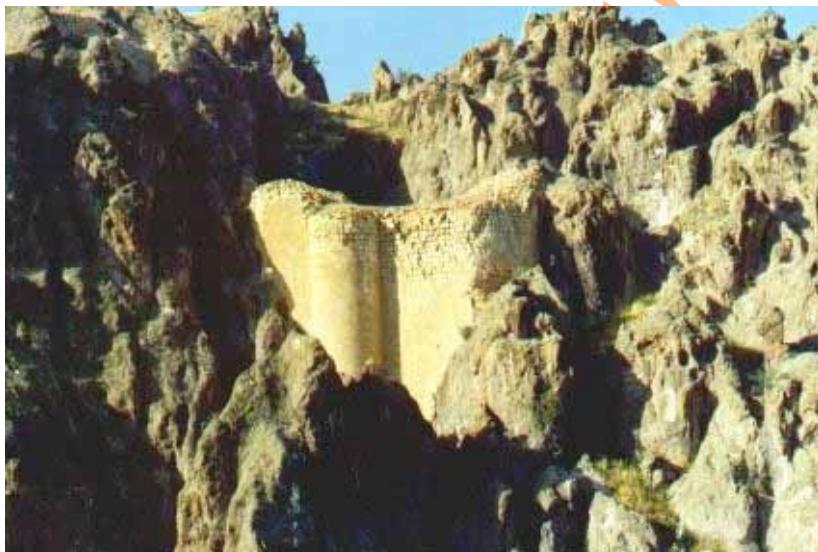
سازمان اسناد و کتابخانه ملی

قیز کوپرسو میانه در نقاشی مادام دیولافوآ

٢-٣) قیز قالاسی (قلعه دختر)

قلعه دختر میانه که به شمار ۸۷۰ جزو آثار ملی محسوب می شود، بروی کوهی در دو کیلومتری شمال قیز کوپرسو واقع شده و بشكل کثیرالا ضلاع غیر منتظم آجری بنا شده است. این دژ مشتمل بر سه قسمت است: طبقه اول دیواری یکسره، طبقه دوم حفاظ داخلی و طبقه سوم مقر اصلی فرماندهی. بنای این قلعه مربوط به قرن ۷ هجری است. دیوار قلعه دارای دو مدخل می باشد که هر کدام سه متر بلندی دارند و در بالای یکی از این مدخلها کتیبه ای روی سنگ نوشته شده که خطوط آن بر اثر مرور زمان و سوانح طبیعی محو شده است.

دورنمای قیز قالاسی (میانه)

دیوارهای قلعه با قیز کوپرسو شباهت دارد. برخی تاریخ بنای آن دو را نزدیک بهم ذکر می‌کنند ولی برخی دیگر، ساختمان قلعه را بسیار کهتر و مربوط به زمان اردشیر درازدست ساسانی می‌دانند. این قلعه دارای یک باروی ۱۴ متری و دو ورودی ۳ متری است. ۱۶ یا ۲۴ برج دیدهبانی مخربه دارد که ۸ برج آن بر رو دخانه قزل اوزن مشرف است. دو منبع آب به ابعاد 10×15 متر و ارتفاع ۱۰ متر در میان قلعه وجود دارد که آب آن بوسیله برف و باران تامین می‌شده است. دو ضلع قلعه از صخره‌های طبیعی و یک ضلع آن از سنگ‌های تراشیده شده تشکیل یافته است. علاوه بر آن چاه‌های زیادی نیز در قسمتهای مختلف قلعه وجود داشته که در موقع حساس از آب آنها استفاده می‌شده است.

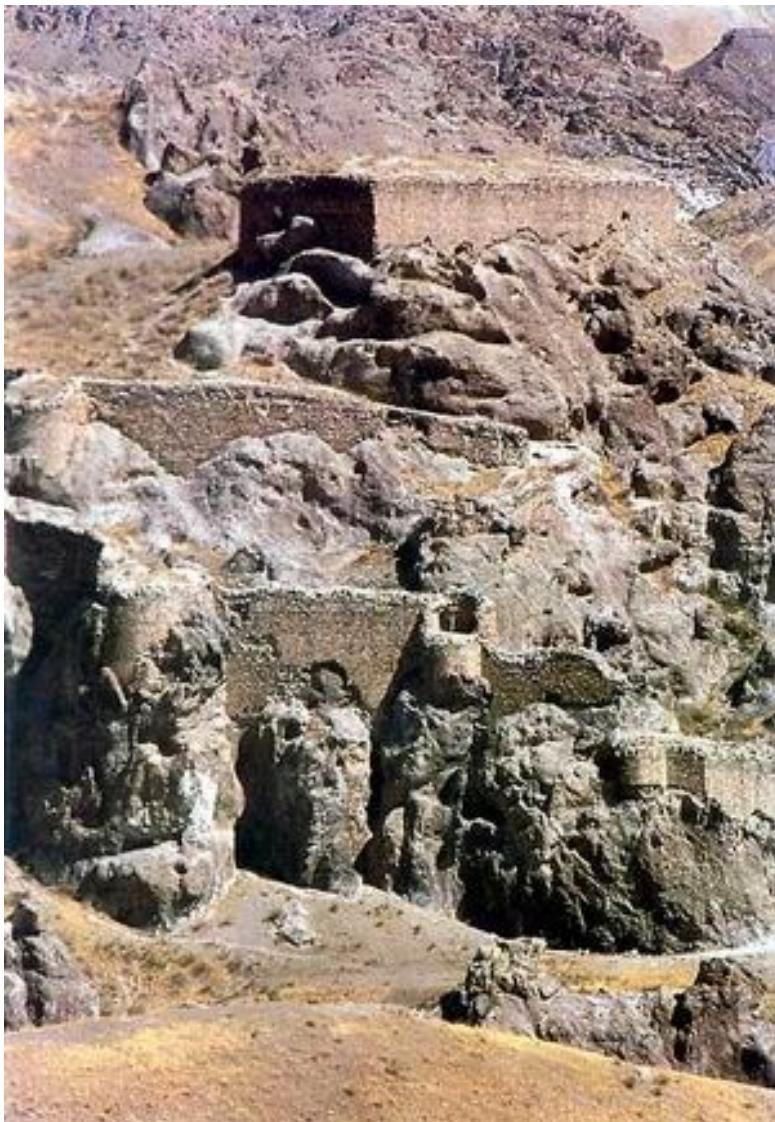
نمای در ورودی قیز قالاسی

سیاحان و باستانشناسان بزرگی در قرن‌های گذشته از میانه گذشته اند و این قلعه را ستوده اند و از اقدام شاه عباس در تخریب قلعه گله کرده اند. معلوم نیست سلطان هنردوستی چون شاه عباس که اصفهان را از بیابان به نصف جهان تبدیل کرد، چرا از ترس چند راهزن، یکی از گنجینه‌های هنری منطقه را تخریب می‌کند. البته گفته مورخان در مورد وجود راهزنان در این قلعه صحیح نیست. اهالی میانه در دوره شاه عباس زیر بار سنگین مالیاتی بودند تا شاه عباس بتواند پروژه‌های هنری خود در اصفهان را فرجام بخشد. آنها برای فرار از این بار سنگین، میانه را ترک و به کوه و بیابان پناه برده بودند، طوریکه بعضی جهانگردان و مورخان در این دوره، میانه را کاملاً خالی از سکنه معرفی کرده و راههای میانه را بخاطر وجود راهزنان، نامن دانسته اند. سفرنامه شاردن این گفته را تأیید می‌کند. او در سال ۱۶۷۲ میلادی این قلعه را مخروبه معرفی می‌کند. تاورنیه (فات ۱۶۸۹ م.) نیز در سفرنامه خود این مطلب را گفته است. کاری نیز به مالیات‌های سنگین صفوی و فرار مردم میانه اشاره کرده است، طوریکه در گذر از میانه در سال ۱۶۹۴ میلادی احدالناسی را هم ندیده است جز دو راهبان. اما کارری با تأکید بر صفا و سرسیزی میانه پیش بینی می‌کند که روزی این شهر دوباره احیاء شود.

در اینجا نام ۱۵ قلعه آورده می‌شود که بنام قلعه دختر شهرت دارند و نباید آنها را با هم اشتباه بگیریم: قلعه دختر میانه، قلعه دختر کرمان، قلعه دختر فیروزآباد فارس، قلعه دختر باکو، قلعه دختر خراسان، قلعه دختر عراق (حصن المراء)، قلعه دختر قم، قلعه دختر شهرستانک تهران، قلعه دختر چالوس، قلعه دختر فرشتگان فارس، قلعه دو دختر فهلیان فارس، قلعه دختر نائین، قلعه دختر

چاراویماق، قلعه دختر گرمی، قلعه دختر کلیبر(قلعه بابک).

در مورد آثاری که بنام «دختر - قیز» مشهور شده اند، عده ای را عقیده بر این است که لزوماً بانی یا حاکم آن قلعه یا پل، دختر نبوده بلکه این عنوان بخاطر پاک و فرشته ای بودن این جنس آدمی به آن ابنيه اطلاق شده است و گویا نامگذاران آن، امید به صیانت آنها از گرند دشمن داشته اند.

نمایی از قیز قلاسی (میانه)

(۳-۳) داش مسجد (مسجد سنگی)

این مسجد کهن در شهر کهن ترک واقع در ۳۱ کیلومتری شمالشرقی میانه واقع شده است. این بنا از آثار باستانی بالهمیت ایران است که شگفتیهای منحصر به فردی دارد. شیوه معماری و مصالح ساختمانی که در آن به کار رفته است، باستان شناسان را به تحریر واداشته است و در عین حال تاریخ درخشنان هنر معماری اسلامی را در قرون گذشته به تماشای علاقمندان می گذارد. بنای مسجد و نمای بیرونی آن، همه یکپارچه از سنگ ساخته شده است. کنده کاری های باشکوه و کتیبه های زیبای آن که به خط زیبای نستعلیق تزیین شده، موضوع دیگری است که حکایت از دقت، نبوغ و ظرفیتکاری معماران مسلمان آن دوران دارد. همچنین محراب و ستونهای این مسجد، بگونه ای زیبا و حیرت انگیز با سنگهای یکپارچه و قرمز، هر بیننده ای را به تحریر و تفکر وامی دارد. یکی از این ستونها که تفاوت اساسی با ستونهای دیگر دارد، نشان می دهد که این ستون، بعدها و هنگام تعمیر، بجای ستون اصلی به کار رفته است.

نمایی از داش مسجد

این مسجد ۱۰ قسمت متمایز دارد. ساختمان اصلی آن تماماً از سنگ بنا شده و شبستانهای آن بعدها با آجر ساخته شده است. در ضلع جنوبغربی این مسجد آرامگاهی وجود دارد که منسوب به بانی یا معمار مسجد می‌باشد. تاریخ بنای این مسجد کهن بر کسی آشکار نیست. هیچ کتیبه‌ای نیز در مورد بانی آن نتوانستیم پیدا کنیم. بعضی آن را به حضرت امام حسن(ع) نسبت می‌دهند، برخی دیگر زمان احداث آن را در قرن ششم می‌دانند و بعضی‌ها هم معتقدند که این مسجد در قرن هشتم و دوران حکومت خانان مغول به دست سلطان محمد خدابنده (اولجاتیو) بنا شده است.

بر در و دیوارهای سنگی این مسجد تاریخهای ۱۰۱۶ و ۱۲۸۲ قمری به چشم می‌خورد که تنها نشان از تعمیر این مسجد در زمان شاه عباس صفوی و ناصرالدین شاه قاجار دارد. در کتیبه دیگری که بر روی سنگهای میان دو پنجه قرار دارد، اسماعیل کارفرما، بانی، کنده کار و معمار مسجد به ترتیب حاجی مراد ترکی، عباس کربلایی، محمد صادق تبریزی و عبدالوهاب به چشم می‌خورد.

نمایهای مختلف از ستون، سقف و محراب داش مسجد ترک

آنچه مایه تعجب است، بزرگی تکه سنگهای بزرگ مصرف شده در بنای مسجد است و عجیبتر اینکه این نوع سنگها در میانه پیدا نمی‌شود و احتمالاً از مناطقی دیگر آورده شده‌اند. اگر چنین باشد، معلوم نیست آنها را با چه وسیله‌ای این سنگهای بزرگ را به این منطقه آورده‌اند. شاید بتوان محراب

مسجد را اوج هنر این مسجد دانست. این محراب یکپارچه از سنگ بگونه ای بسیار هنرمندانه و ظریف حکاکی شده و در دیوار مسجد جا گرفته است.

نمایی از ستونهای مسجد سنگی ترک

کتیبه ها و چند سنگ این مسجد نیز مانند دیگر آثار باستانی از چشم طمعکار خائنان به فرهنگ ملت دور نمانده و به یغما برده شده است. حفظ و صیانت از چنین آثار ملی برعهده تک تک افراد است و همه در قبال نگهداری از آن باید احساس مسئولیت کنند.

۳-۴ شهر کؤپروسو(بیست و سه پل)

۲۳ پل میانه که با نامهای شهر کؤپروسو(پل شهری)، پل راه آهن و پل میانه معروف است، نه تنها از نظر هنری شبیه ۳۳ پل اصفهان است، بلکه قدمت ساخت آن نیز به همان اندازه است. این پل در رضع جنوبی شهر میانه نرسیده به ایستگاه راه آهن و روستای تازه‌کند پائین قرار دارد. این پل روی رودخانه شهری که یکی از شاخه‌های قزل اوزن است، ساخته شده است.

نقاشی قدیمی از ۲۳ پل میانه (شهر کؤپروسو)

طول این پل ۲۶۰ متر و عرض آن $\frac{7}{9}$ متر و دارای ۲۳ دهانه به عرض $\frac{6}{7}$ متر با تاقی جناغی به ارتفاع حدود $\frac{5}{25}$ متر است. مصالح آجر است ولی از پایه سنگی استوار شده است. قدمت این پل به دوره صفویه می‌رسد و معماری به نام خواجه شمس الدین محمد جوینی، طراح آن بوده است. این پل با شماره ثبت ۸۷۲ در فهرست آثار ملی ثبت شده است.

از جهانگردانی که از این پل دیدن کرده اند، می‌توان به موریس دوکوتزبوئه اشاره کرد. او که در سال ۱۸۱۷ میلادی به میانه آمده بود، درباره این پل می‌گوید: «در نقطه دوردستی از رودخانه کارلانکو (قارلانقو) در پای رشته کوههای کاپلانتی (قافلانتی) اردو زدیم. پل زیبای ۲۳ دهنه ای بر روی این رودخانه بود. این پل که به دستور شاه عباس کبیر ساخته شده است، دارای پیاده رو و پلّه است. در انتهای آن چهار ستون سنگی نمایان است که یکی از آنها افتاده است.»

بر روی پایه‌ها که دارای آبرهای مثلثی شکل می‌باشند که دهانه آن بوسیله پشتبند سه طبقه منشوری شکل مسدود گشته است، روزنه‌های بیضی شکل آن ساخته شده است که کار تهويه هوای داخل کنود را برعهده دارند. در طرفین ورودیهای گذرگاه پل در گذشته میلهایی با ارتفاع $\frac{1}{5}$ متر و سرستونهای چهارگوش منطبق تعییه شده بود که عابران را به تنها راه مطمئن معتبر هدایت می‌کرده است. مصالح غالب در بنا آجر است و فقط در پایه‌ها سنگ سفید به صورت مکعب تراش دار بکار

رفته و در طاق مسطح دو چشمه نیز از بتون استفاده شده است.

این پل در ادوار مختلف تعمیر شده است. با توجه به کتیبه منصوب بر پیشانی یکی از طاقها، یکی از آخرین مرمت های این پل در دوره ولایت‌عهدی عباس میرزا در آذربایجان انجام گرفته است. البته جای کتیبه در دهنه چهارم شرقی وجود دارد که به سرقت رفته است. در آخرین به اصطلاح! مرمت، دو دهنه طرف شهر تخریب می شد، بجای دو دهنه یک دهنه بتونی صاف و خالی از هرگونه شباهت به این اثر باستانی جای آنرا گرفته است. قطعاً این مرمت هم بخاطر رفت و آمد تراکتورها و خودروها بوده است و هیچ دلسویزی در مورد این اثر باستانی وجود نداشته است. قطعاً اگر چنین بنائی در شهری مثل اصفهان وجود داشت، چنین خیانتی نمی کردند. این کار اگر توسط ارگانی غیر از سازمان حفظ میراث فرهنگی انجام گرفته است، می تواند پیگرد قانونی داشته باشد و اگر توسط این سازمان صورت پذیرفته باشد، خیانت به ملت و تاریخ پیشینیان محسوب می شود.

نمایی از مرمت دو دهنه از ۲۳ پل میانه که به یک دهنه تبدیل شده است!

یقیناً اگر دهنه ای از این پل مانند قیز کوپروسو تخریب می شد، بسیار بالرزشتر و عزیزتر از حالتی بود که با بتون با هندسه ای ناخوشایند تعمیر گردد. مسببین این کار باید بخاطر خیانت به معدود گنجینه های هنری و باستانی این شهر پاسخگو باشند. بر پیکره این پل قدیمی خصوصاً پایه های آن، چنان شکافهای ایجاد شده است که گاهی براحتی می توان دست را در آنها فرو کرد. فشار سنگین بار خودروها از بالا و فشار سنگین آب بر پایه های مرمت نشده از پائین باعث شده است که هر آن احتمال ریزش این یادگار ۴ سده را بدھیم. آب شستگی پایه های پل و فرسایش آنها گاهی به ۱ متر هم می رسد. آنچه همه این سهل انگاریها و خیانتها را تکمیلت کرده است، عبور لوله آب از

کناره داخلی روی پل است که معلوم نیست نشستی دارد یا نه؟ و اگر نشستی داشته باشد، کی متوجه می‌شویم و کی اقدام می‌کنیم؟ هم اکنون روزانه بیش از ۱۰۰۰ تن بار از روی این پل پیر عبور می‌کند. تخلیه فاضلاب شهری در کناره پل که عامل افزایش مواد سولفات است، پرونده را تکمیلت می‌کند. این پل محل اتصال ۴۳ روستا، راه آهن، کارخانه، کارگاهها به شهر است. تنها چاره کار، مرمت پل به شکل سنتی و اصیل و ساختن پلی به موازات همین پل برای ارتباطات است. مانند همان کاری که بوسیله پل فلزی روی زاینده رود اصفهان انجام داده اند و از عبور و مرور خودرو از روی ۳۳ پل جلوگیری کرده اند.

ریختن فاضلاب شهری در کنار شهر کوپروسو

فرسودگی و ریزش طاق یکی از دنهه های شهر کوپروسو

۳-۵) نجفقلی خان قالاسی (قلعه نجفقلی خان):

تپه‌ای که در جنوب شهر میانه در بالای منطقه مؤولوک و در کنار شهر چایی آرام و ساکت آرمیده است و ساخت و سازهای روز افزون آنرا از چهارسو در بر گرفته است، روزی برای خود اعتبار و ارزشی داشته است. این تپه که در میان مردم میانه به «قالا» معروف است و محوطه‌ای به مساحت تقریبی ۳۰ در ۷۰ متر را دربر گرفته است، یادگاری از دوران حکومت ساسانیان است. مردم منطقه قدمت آنرا بیشتر از ۲۰۰ - ۱۰۰ سال نمی‌دانند، اما واقعیت این است که این قلعه مخروبه کهتر از قلعه دختر میانه است و قدمت آن از ۱۵۰۰ سال بیشتر است.

نمایی از تپه باستانی قالا در جنوب شهر میانه

بنای قلعه از آجرهای خشتی ۳۰ در ۴۰ سانتیمتری ساخته شده است. این قلعه که در اوایل دوره ساسانیان بنا شده است تا دوره قاجار مورد استفاده قرار می‌گرفته است و اطراف آن کاملاً باز و متنه به باغ بوده است. این قلعه از معدود قلاعی است که در بلندی بنا نشده است. البته با توجه به رودخانه شهری و جنگل اطراف و باغهای محلی، بسیار سوق الجیشی بوده است. آخرین کسی که از آن استفاده می‌کرده است، نجفقلی خان بوده است که مقارن دوره قاجار بوده و هنوز کهنسالان میانه به نقل از اجداد خود خاطراتی از او نقل می‌کنند.

در مورد تخریب قلعه اطلاع موثقی وجود ندارد اما در و دیواره‌های آن تا چند دهه پیش قابل تشخیص و تمیز بوده است که با سهله انگاری متولیان امر به تل خاک تبدیل شده است.

bastanشناسان ایرانی پس از کنکاش و تحقیق زیاد بر روی این قلعه بزرگ خاکی در سال ۱۳۵۴ شمسی آنرا در فهرست آثار ملی با شماره ۱۱۱۶ ثبت کردند، اما بعد از ۳۰ سال هنوز نمی‌دانند که چه

بر سر این قلعه خفته می‌آید. کند و کاوهای غیرمجاز سودجویان برای تصاحب احتمالی گنجینه‌ها، پیکر تنومند این تپه باستانی را سوراخ کرده است و ساخت و سازهای مجاز یا غیرمجاز هر روز چند متری از این تپه را ضمیمه خانه‌ها می‌کند.

نمای یکی از ورودیهای قالا در جنوب شهر میانه

همسایگان این قلعه دو مشکل اساسی در مورد این بنای تاریخی دارند. یکی آنکه بالای تپه به بسیاری از خانه‌ها اشراف دارد و رفت و آمد افراد به بالای تپه باعث سلب آرامش آنها می‌شود. دوم آنکه عدم رسیدگی به این تپه بزرگ خاکی باعث ایجاد گرد و غبار همیشگی در منطقه و کثیف شدن خانه آنها می‌گردد.

نمایی از قلعه نجفقلی خان در بافت جنوبی شهر

۶-۳) کاروانسرای جمال آوا:

این بنای تاریخی در کنار روستای جامال آوا میانه واقع در ۳۵ کیلومتری جنویشرقی شهر میانه قرار دارد. گرچه روستای جامال آوا اکنون به دور از رونق و صفا در دل کوهستان آرمیده است، اما زمانی در تلاقی جاده ترانزیت قدیم و جاده ابریشم با ابهت و بالهمیت و بسیار پر رونق بوده است طوریکه جهانگردان از این کاروانسرا بعنوان مهمترین کاروانسرای بین زنجان و تبریز نام برده اند.

نمای ورودی کاروانسرای جمال آباد میانه

هم اکنون اگر از ۲۰ کیلومتری جنوب میانه از جاده ترانزیت وارد بخش کاغذکنان شویم، اولین روستائی که خواهیم دید، روستای جامال آوا می باشد. هنوز هم که این مسیر را طی می کنیم، ردپائی از استراحتگاهها و مسافرخانه های قدیمی در آن دیده می شود. مجموعه کاغذکنان با همه آبادی های خود تا زمان قاجار از رونق و اعتیار برخوردار بوده است.

تاریخ بنای این اثر بخاطر مرمت و بازسازی آن توسط شاه عباس، به زمان صفویه یعنی قرن ۱۱ هجری نسبت داده می‌شود اما این کاروانسرا قبل از آن بصورت چاپارخانه در قرن هشتم هجری قمری از کاربرد زیادی برخوردار بوده است. نوشه‌های جهانگردان این گفته را تأیید می‌کند. شوالیه شارون نویسنده و جهانگرد معروف، تاریخ بنای این کاروانسرا را ۷۳۳ قمری و بدست غیاث الدین محمد - وزیر سلطان ابوسعید مغول - می‌داند.

همچنین موریس دوکتز بوئه که در سال ۱۲۳۴ قمری از میانه عبور می‌کرده است، شب را در این کاروانسرا مبیت می‌کند و می‌گوید: «بالاخره در کاروانسرا جامال‌آوا مبیت کردیم که ۵۲۰ سال از تاریخ بنای آن می‌گذرد و در اوج استحکام باقی مانده است». ذکر عدد ۵۲۰ معلوم می‌کند که او تقریب نزدیک است چراکه در اینصورت باید می‌گفت: ۵۰۰ سال. احتمالاً آن موقع کتیبه‌ای بوده است که بنای ساخت را نوشته است. ۵۲۰ سال میلادی معادل است با ۵۳۴ سال قمری. حال اگر ۵۳۴ سال را از ۱۲۳۴ کم کنیم، سال بنای کاروانسرا جمال آباد به سال ۷۰۰ قمری می‌رسد که ۳۳ سال با گفته شارون فرق دارد. اگر ۳۳ سال را در مقابل ۷۰۰ سال چشم پوشی کنیم، سال بنای این کاروانسرا را ۷۳۳ قمری و سال مرمت آن را به سال ۱۰۶۵ قمری قول می‌کنیم. پس تاریخ بنای ۱۰۶۵ اشتباه است. بعید است در سال ۱۰۶۵ این بنا ساخته شود و ۱۷۰ سال بعد جهانگرد و کهنه کاری مانند دوکتز فرق بنای ۱۷۰ ساله و ۵۲۰ ساله را تشخیص ندهد!

همچنین در سال ۱۱۱۲ قمری جملی کاری در نوشه‌های خود از وجود برجهای هفتگانه و زیبای این بنا خبر داده است. این کاروانسرا در زمینی به مساحت ۵۰۰ متر مربعی بنا شده است. تاورنیه سیاح فرانسوی که مدتی را در این کاروانسرا سپری می‌کند، از آن بعنوان بنائی جدید نام می‌برد ولی گویا او بنای مرمت شده توسط شاه عباس را با بنای کهن چاپارخانه جامال‌آوا اشتباه گرفته و آنرا تازه ساز می‌داند.

نداشتن کتیبه‌ای در مورد تاریخ بنا یا تاریخ تعمیر و ناخوانا بودن اشعار سر در ورودی کاروانسرا ما را ودادشت تا با تعدادی از دوستان به کاروانسرا رفته و از آن دیدن کنیم. کاروانسرا ای پیر و خسته در دل روستائی متروکه و خرابه که تنها به وجود ۵ - ۶ خانوار دل خوش کرده است. با مشقت تمام و با یاری خدا ایيات زیر را بر سر در ورودی کاروانسرا جمال آباد قرائت کردیم که عبارت از پنج بیت شیوا و شیرین بصورت زیر بود:

که هست ثانی عباس در عدالت و داد
رباط^۱ جانب دشت دژ جمال آباد
که کرد بهر شه این خانه دعا بنیاد
به سعی قدرت بازوی بهترین استاد
(رباط جانب دشت دژ جمال آباد)

به عهد دولت شاهنشه جهان عباس
بنا نهاد اوغورلو امیر دیوانش
بنای دولت او باد تا ابد محکم
چویافت صورت اتمام این رباط از خیر
ز اتفاق همان گشت فایضاً تاریخ

بعید به نظر می‌رسید که اثری اینچنین بدون تاریخ باشد تا اینکه کلمه «تاریخ» در انتهای شعر فهماند که این مصوع تاریخ مرمت اثر بصورت ابجد است. از طرفی مصوع نخست از بیت آخر در مورد تکرار یک مصوع از شعر و فلسفه تکرار آن با کلماتی مانند «همان» و «فایضاً» ما را به منظور شاعر سوق می‌داد. عدد مصوع تکراری یا مصوع آخر شعر با حساب ابجد برابر است با ۱۰۶۵ که سال مرمت و بازسازی آن در زمان شاه عباس ثانی است. شاه عباس دوم در سال ۱۰۵۲ قمری به سلطنت رسید و در سال ۱۰۷۷ قمری فوت کرد.

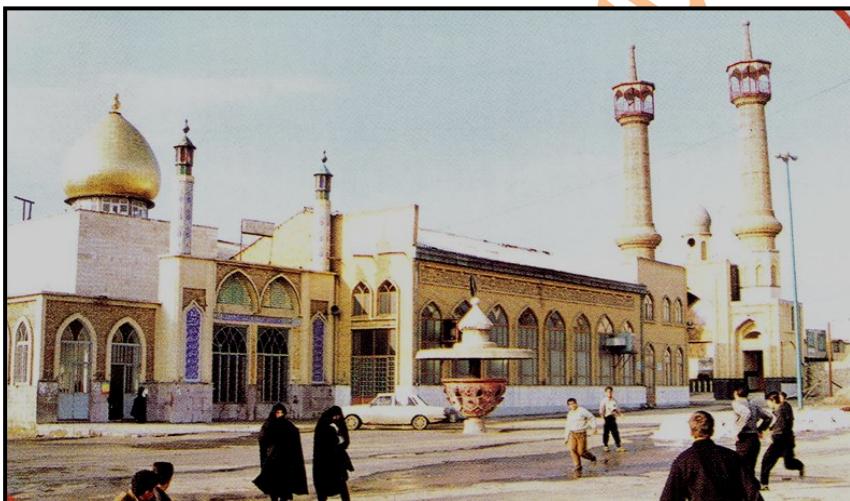

نمایی از دالان ورودی کاروانسرای جمال آباد میانه

^۱ رباط در لغت عرب کاروانسرا و استراحتگاه بین دو شهر را گویند.

۳-۷) امامزاده اسماعیل:

بارگاه مبارک در ضلع جنوبی مسجد جامع شهر میانه قرار دارد که مدفن فرزند امامزاده محمد (کندوان) و نوئ حضرت امام صادق (ع) است. این امامزاده بیش از ۵۰۰ سال پیش و در سال ۹۲۳ هجری قمری کشف و شناسائی شده است و اکنون رسماً به ثبت رسیده است. سطح خارج گندم امامزاده تا چندی پیش با کاشیهای فیروزه‌ای رنگ تزیین شده بود ولی اکنون در پی تعمیر و نوسازی اساسی آن اکثر این خصوصیات از بین رفته و ساختمان آن از نو به طرز جالب و با سبک معماری پیشرفته و آمیخته با فرهنگ و هنر اسلامی تجدید بنا شده است. بقعه جدید امامزاده اسماعیل با هنرنمایی قلمزنان ماهر اصفهان در سال ۱۳۷۸ جایگزین بقعه قدیمی گردید.

نمایی از امامزاده اسماعیل بن محمد بن جعفر صادق(ع) در شهر میانه

گلستانه این مسجد و امامزاده به ارتفاع ۱۳ متر و قطر قاعدة پائینی $\frac{3}{5}$ متر می‌باشد که در سال ۱۲۵۸ قمری بدست «عوض اوغلو بایرامعلی» ساخته شده است. گویا کتبیه ای روی این گلستانه وجود داشته است که به تاریخ و سازنده آن اشاره شده بود ولی نتوانستیم آنرا ببینیم. گویا آنرا برداشته اند. متأسفانه با اینکه سالهای است که کوچه‌ها و خانه‌های اطراف این امامزاده بخاطر طرح گسترش امامزاده برای ساخت و ساز، غیرمجاز اعلام شده بود، ولی در سالهای اخیر شاهد ساخت و ساز آپارتمانهای جدید هستیم که حتی گلستانه بلند این امامزاده را هم پنهان کرده است. امید که لاقل طرح ایجاد خیابان در ضلع غربی این امامزاده تحقق یابد.

۳-۸) امامزاده های میانه:

برخلاف تصور همشهريان، شهرستان میانه بيش از ۲۰ امامزاده دارد که از چند مورد از آنها بازديدي داشتيم. معدودي از آنها بدون شجره هستند و در تاريخ نامی از آنها بدست نياamide است و تنها بقعه ساده و کوچکی توسط مردم در آن مكان نصب شده است. وجود قبر در آن مكانها و امامزاده بودن آنها تاکنون محرز نشده است و نمی توان تنها با استناد به حرف مردم، برای آنها بقעה و زيارتگاه ساخت. مثلاً به روستاي دورافتاده، صعب العبور و خالي از سکنه اي بنام اوللوجه در بخش كاغذكنان رفتيم که بقعة امامزاده اي بنام خليفه محمد در آن وجود داشت اما معلوم نشد چه شجره اي دارد؟ البته شجره بعضی از آنها مانند امامزاده محمد فرزند امام صادق(ع) در روستاي کندوان محرز شده است. ايشان پدر امامزاده اسماعيل میانه می باشند.

وجود قبر يك امامزاده در يك منطقه تنها با قول شفاهي مردم آن منطقه که آنها هم از اجداد خود شنیده اند، قابل استناد است و گرنه هيچ راه ديگري برای اثبات اين ادعا وجود ندارد مگر آنكه در تاريخ به صراحت ذكر گردد که آنهم بسيار شاذ و نادر است. از طرفی، آنگونه که متعارف است امامزاده فرزند يا نوه امامان معصوم (ع) می باشد ولی گاهی نسل پانزدهم و حتی بیستم را هم که ما به عنوان سادات می شناسيم، امامزاده ناميده اند.

غیر از امامزاده اسماعيل میانه، ۲۲ امامزاده ديگر شهرستان در روستاهای زير شناسائي شده اند اما شاید باز هم در نقطه اي از اين شهرستان، امامزاده اي وجود داشته باشد که ما از آن بي خبريم: بزرليق، سوما، شيخ طبق، حسن آباد، تركمانچاي، گاوينه رود، دميرچي، چرور، كجل، اوللوجه، خلف، آستانجين (دو امامزاده)، حاج یوسف، حاجي مير، قوييرجاق، يئنگجه، چينار، كلاله (دو امامزاده)، کندوان (دو امامزاده).

نمایی از امامزاده محمد کندوان فرزند امام صادق(ع) و پدر امامزاده اسماعیل میانه

۳-۹) داش قالا – کاغذکنان

داش قالا یا قلعه سنگی در کوهستانهای شمال کاغذکنان آرمیده است و دیگر آن تپ و تاب قدیم را ندارد. این قلعه نیز مانند بسیاری از قلاع آذربایجان گویا از محیط اطراف کاملاً منفک است. دره های عمیق و صخره های اطراف آن، ضریب نفوذناپذیری آنرا بالا برده است. این قلعه از نظر معماری در خانواده قلعه بابک و قیز قالاسی است. اکنون اطراف این قلعه به یک آبادی تبدیل شده است. پیشتر ترکمنهای سعدلو با استقرار در این منطقه آنرا به یک منطقه استراتژیک نظامی تبدیل کردند. محمدخان سعدلو - حاکم خلخال - در سال ۱۱۷۲ ق. اطراف آنرا حصارکشی نمود و در سال ۱۲۰۳ ق. محمدحسن خان سعدلو - حاکم وقت خلخال - ساختمان و برجهایی بر قلعه افزود.

داش قالا در کاغذکان

۳-۱۰) گورستان قدیمی خانجان آباد

منطقه‌ای که اکنون در کنار شهر چایی زیر و رو شده و به مدرسه و هنرستان تبدیل شده است، به نام خانجان آباد معروف است. این منطقه تا دو دهه پیش به همان شکل سنتی سالم بود اما با ساخت زمینهای ورزشی و در ادامه، ساخت مدارس باعث حذف کامل این گورستان دو هزار ساله شد، بدون اینکه سازمان محترم حفظ میراث فرهنگی اعتراضی کند یا حتی خبر داشته باشد.

هر چند دیگر چیزی از این منطقه باستانی باقی نمانده است، اما آنچه دیده ایم، گورستانی وسیع و پهن بود که در طول سده‌های مختلف مجدداً استفاده شده است. این گورستان دوره ساسانیان تا دهه های پیش مورد استفاده قرار می‌گرفته است اما سهل انگاری سازمان حفظ میراث فرهنگی آنرا به باد فنا داد و یک سند مدنیت ۲۰۰۰ ساله در شهر میانه را از بین برد.

این منطقه در سال ۱۳۵۴ مورد بازدید کارشناسان وزارت فرهنگ و هنر وقت قرار گرفته و به عنوان اثر باستانی ملی به ثبت رسیده است. تلاش حقیر برای یافتن لاقل یک متر فضای یادگاری از آن قبرستان به جائی نرسید و ساخت و سازهای غیرمجاز مانع از این کار گردید.

۱۱-۳) پل پر دلیس

پل پر دلیس که روزگاری شرق و غرب عالم را در جاده ابریشم بهم پیوند می داد، اکنون جز پلی فرسوده، مخروبه، متروکه و بدون ثبت چیزی از آن نمانده است. از ۹ دهنه آن تنها ۵ دهنه باقی مانده است و اگر سازمان حفظ میراث فرهنگی مرمت و بازسازی آنرا بعهده نگیرد، باز یادگاری از پیشینیان از بین خواهد رفت. از شواهد و قرائن چنین برمنی آید که این پل در سده سوم و چهارم هجری وجود داشته است و احتمالاً قبل از آن تاریخ نیز موجود بوده است.

عرض این پل $5/3$ متر است که برای رفت و آمد دو کاروان بوده است. پنج پایه سنگی آن از آهک و ساروج است. تاریخ در جاهای زیادی از آن یاد می کند. قدیمی ترین یادکرد از این پل، توسط استخری در مسالک و ممالک است. دهانه های دیگر پل پر دلیس در سال ۱۳۳۸ قمری به دستور محمد تقی خان امیر تومان (سطوت الممالک) منفجر شد تا کاغذکنان از دست چپاولگران ایمن باشد! و بدین ترتیب به سرنوشت همای خود قیز کوپروسو میانه دچار شد.

نمایی از پل پر دلیس

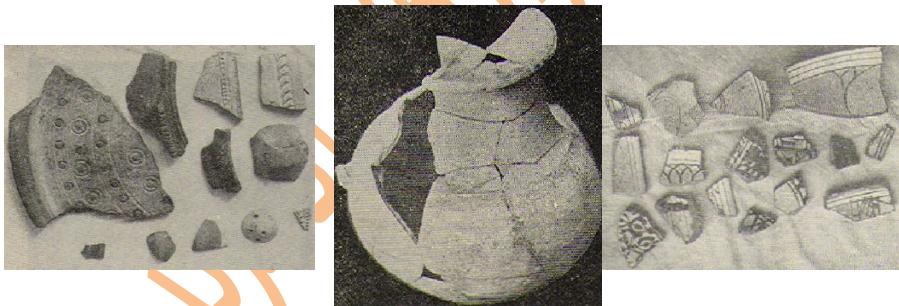

نقاشی قدیمی از پل پر دلیس کاغذکنان

۳-۱۲) سفالهای کاغذکنان

در نزدیکی آگوند - مرکز بخش کاغذکنان - تپه خاکی به بلندی تقریباً ۱۵ متر وجود دارد که سفالینه های مکشوفه از آن به هزاره قبل از میلاد بر می گردد. لذا این سفالها گواه بر وجود تمدن سه هزار ساله منطقه کاغذکنان را دارد. نمونه ای از این سفالها در ادامه مشاهده می شود که سفال بزرگ، لعابدار و فیروزه ای ترصیع است. پنج سفال پائینی نیز به رنگ نخودی و آجری روشن و از گل رس بسیار نرم ساخته شده است. این سفالها دارای قدمت مختلفی هستند و بازه زمانی هزاره قبل از میلاد تا قرن هفتم هجری را شامل می شود.

سفالهای آخر نیز مربوط به دوره اسلامی تا قرن هفتم هجری است که همگی لعابدار با رنگ کرم و با نقوش سبز و قهوه ای است. عکسهای زیر از کتاب «آثار باستانی آذربایجان» نوشته آقای ترابی طباطبائی برگرفته شده است. نکته ای که حائز اهمیت است، یادداشت مؤلف کتاب است که می گوید: این سفالها را از بخشدار ارجمند و خوش قریحه آگوند گرفم. احتمالاً زمان مذکور بین سالهای ۱۲۵۰ تا ۱۳۵۵ است. قطعاً چنین بخشدار سخاوتمندی زیبینده صفت ارجمند و خوش قریحه! است.

سفالهای کاغذکنان - از هزاره پیش از میلاد تا دوره مغول

۳-۱۳) ایپک یولو (جاده ابریشم)

راهها متناسب با پیشرفت انسان، نیازهای او را برآورده کرده است. اگر امروزه می بینیم که جاده های بین المللی، نقل و انتقال انسان و بار را کفاف نمی دهد و باید دست به دامن اتوبانها و بزرگراهها شویم، روزگاری نیز بهترین راههای انتقال به جاده های نفررو یا مالرو خلاصه می شد. پیشرفت انسان و افزایش ارتباطات و تجارت بوسیله ارابه ها، باعث گردید تا راهها تعریض شده و صاف و مسطح شوند. اختراع چرخ و در ادامه آن اختراع موتور و کارگذاری آن در خودروها، راه ها را وارد مرحله

نوین نمود.

ایرانیان از نخستین کسانی بودند که به این مهم دست یافتند و راههای استاندارد آن روزگار را بنا نهادند. این ادعا را می‌توان در نوشه های مورخین کهن مانند پلوتارک و هرودوت دنبال کرد. این راهها چنان طراحی شده اند که بعد از هزاران سال، بنای راههای جدید با تغییراتی اندک بر همان راهها استوار گشت. نزدیکی تپه ها، قلعه ها و شهرها به راههای اصلی یکی از دلایلی است که اثبات می‌کند این راههای امروزی همان راههای دیروزی هستند و با اندک تغییری بر همان مسیرهای مهندسین قدیمی استوار شده است.

مهمنترین شاهراه مردمان کهن را می‌توان «جاده ابریشم» یا «ایپک یولو» دانست. این شاهراه عظیم بازرگانی از ناحیه شمالی چین شروع می‌شود و با گذر از ایران به بین‌النهرین می‌رسید. سپس از سوریه عبور می‌کرد و تا بندر انطاکیه در کنار دریای مدیترانه می‌رسید.

در سده هفتم هجری که تبریز تقریباً بعنوان مهمترین و تجاری ترین شهر جهان یکه تازی می‌کرد، تمام راههای بین‌المللی به نحوی بدان متنه می‌شد. جاده ابریشم در این دوران دارای اهمیت فوق العاده ای بود. این جاده که پیشتر برای تجارت ابریشم چین و انتقال آن به کشورهای متمکن و مرفه مانند ایران و یونان پیش بینی شده بود، اکنون به مسیر تجارت انواع کالاها تبدیل شده است.

این آبراه از ایالت توان هونگ چین به ایالتهای ترک نشین قان سو، بیش بالیق^۱، یئنگی بالیق و آلمالیق به سمرقند و بخارا می‌رسید. از طریق مرو، گرگان و ری به قزوین و زنجان و سپس میانه می‌رسید و به تبریز می‌رفت. چنانکه دیده می‌شود، میانه یکی از شهرهای حساس و سوق الجیشی بوده است که در هزاره های گذشته از اهمیت بالائی برخوردار بوده است. در کنار میانه، خونا یا همان کاغذکنان نیز دارای اهمیت بسیار بالائی از نظر ارتباطاتی بوده است. راه ابریشم در قسمت میانه بخارا فراز و نشیب و گل و لای، خیلی صعب العبور بوده است که در دوره صفویه توسط شاه عباس صفوی ترمیم و تقویت شده و به زیبائی سنگفرش گردیده است.

قسمتهایی از این جاده کهن علی الخصوص قسمتی که بصورت سنگفرش است، هنوز در اطراف قافلاتی موجود است و اگر دیر به فکر آن بیافتیم، از بین رفته است. این قسمت از تاریخ و تمدن کهن میانه باید احیا گردد و از آن حراست شود. حتی اگر ده متر از این شاهراه ارتباطی را مرمت و نگهداری کنیم، به تاریخ آینده و مردمان آتی کمک کرده ایم.

^۱ در ترکی کهن، بالیق به معنای شهر بوده است.

عکس زیر قسمتی از این جاده کهنه را نشان می‌دهد که در کیلومتر ۲۰ جاده ترانزیت میانه به تهران و در تقاطع با جاده ترانزیت قرار دارد و لاقل ۵۰ متر جاده سنگفرش شده را نشان می‌دهد که به عرض ۶-۵ متر می‌باشد. البته در جاهای دیگر از جمله بالای کوه و نزدیک قیز قالاسی و... نیز به قسمتهای مختلفی از این جاده ابریشم برخورد می‌کنیم که لاقل یکی از آنها بعنوان یادگار هزاران ساله باید حفظ و نگهداری شود.

قسمتی از شاهراه جاده ابریشم در میانه

۳-۱۴ قلاع میانه

میانه با تاریخ هزاران ساله و داشتن موقعیتی سوق الجیشی و استثنائی، یکی از دژهای مستحکم در ادور گذشته بوده است. چنین شهری بی شک در جای جای خود قلعه و باروهای خواهد داشت که در ادور مختلف بنا بر مصلحت اندیشی قدرتمنداران در موقعیت مورد نظر ساخته شده است. هیچکدام از آنها تزئینی یا اتفاقی ساخته نشده اند و هر کدام برای دفع بلا و حفظ ایمنی بوده اند. هر جای میانه یا آبادیهای آن که به واژه اصیل ترکی «قالا» (قلعه) یا «قالاجیق» (قلعه کوچک) برمی خوریم، در آن ردپایی از یک قلعه وجود دارد. مناطقی که با این نام مشخص می‌شوند، اعم از ساختمان یا تپه، یا روستاهایی که دارای چنین عنوانی هستند، اگر هم اکنون اثری از قلعه در آن مشاهده نگردد، روزگاری دارای قلعه بوده و آن منطقه بعنوان منطقه‌ای حساس و استراتژیک بوده است. تعداد این قلعه‌ها در میانه نسبت به وسعت آن بسیار زیاد است و اهمیت منطقه‌ای میانه در

ادوار گذشته به خوبی تبیین می‌گردد. از این قلعه‌ها که تعدادی از آنها به تپه باستانی تبدیل شده است، می‌توان بر شمرد:

قیز قلاسی (۱۲ ک. جنوب شهر)، نجفقلی خان قلاسی (جنوب شهر میانه)، الفلو قالاجیق (۳۴ ک. جنوب غربی)، نجفقلی خان قلاسی (۵۳ ک. جنوب غربی)، آسلام قلاسی (۶۹ ک. جنوب شرقی)، قایین قال چتاب آغا کریم متعلق به دوره اشکانیان (۱۸ ک. شمال شرقی)، قالاتپه دستجرد (۴۴ ک. شمال غربی)، ساری قالا و قارا قالا در شال (۵۶ ک. جنوب غربی)، باش قالا قاباغی در دوه داشی (۴۱ ک. شمال غربی)، قالاتپه در شیویار (۲۳ ک. شمال غربی)، قالاباشی داغی در ولین (۴۱ ک. شمال شرقی)، قالاتپه در آلینجالیق (۱۹ ک. شمال)، داش قالا کاغذکان (۷۹ ک. جنوب شرقی)، اوغلان قلاسی و قیز قلاسی (شیخدرآباد)، قلعه دیزگوین، کهورن قالاجیق (۷۵ ک. جنوب شرقی)، عباس قلاسی بلوکان (۴۹ ک. شمال غربی)،

۳-۱۵) تپه باستانی کول تپه آلینجالیق

این تپه باستانی در ۷۰۰ متری جنوب غربی غریب دوست که با شماره ۸۷۳ از مفاخر و آثار ملی محسوب می‌گردد، دارای قدمتی پیشتر از میلاد مسیح است و به دوره اشکانیان تعلق دارد.

۳-۱۶) قارا تپه

این تپه باستانی با شماره ۸۶۹ در فهرست آثار و گنجینه‌های ملی ثبت شده است. این تپه در روستای قارا تپه در ۳۷ کیلومتری شمال غربی میانه قرار گرفته است. باستانشناسان قدمت آنرا بین ۱۵۰۰ تا ۵۰۰۰ سال پیش تخمین می‌زنند.

۳-۱۷) کاروانسرای گؤی دره

این کاروانسرای قدیمی در روستای گؤی دره در ۴۹ کیلومتری شمال غربی میانه آرمیده است.

۳-۱۸) تپه‌های باستانی میانه

۴۳ تپه باستانی میانه که در فهرست آثار ملی ثبت شده و صیانت می‌شوند عبارتند از:

- ✓ تپه مامان گولی به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمی شمالی، روستای هندلان با قدمت اشکانی - ساسانی به شماره ثبت ملی ۲۲۸۶۰
- ✓ تپه باش آرخی به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای نوادیز با قدمت ساسانی قرون

میانه اسلامی و به شماره ۲۲۸۵۸

- ✓ تپه جهنديز به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای جهنديز با قدمت ساسانی و به شماره ۲۲۸۵۶
- ✓ تپه کله لی به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای ماهی آباد با قدمت مفرغ هزاره اول پیش از میلاد به شماره ۲۲۸۵۷
- ✓ تپه باستانی قالا به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای آونلیق با قدمت اشکانی - ساسانی به شماره ۲۲۲۷۳
- ✓ تپه داش آلتی بویی به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمی شمالی، روستای هفت چشمه با قدمت اشکانی - ساسانی به شماره ۲۲۲۷۶
- ✓ کول تپه به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای نوادیز با قدمت مفرغ به شماره ۲۲۲۷۷
- ✓ کول تپه به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای جهنديز با قدمت اشکانی - ساسانی به شماره ۲۲۲۷۸
- ✓ تپه آونلیق به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای آونلیق با قدمت ساسانی به شماره ۲۲۲۷۹
- ✓ تپه خارابا کند به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمه شمالی، روستای ملک با قدمت قرون میانه اسلامی به شماره ۲۲۲۸۰
- ✓ تپه قبرستان زاویه به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای زاویه با قدمت هزاره اول پیش از میلاد ، اشکانی - ساسانی به شماره ۲۲۲۸۱
- ✓ تپه باللوجا به موقعیت جغرافیایی دهستان کندوان، روستای باللوجه با قدمت قرون اولیه اسلامی به شماره ۲۲۲۸۲
- ✓ تپه قالا بوینی به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمه شمالی، روستای تجرق با قدمت اشکانی - ساسانی به شماره ۲۲۲۸۴
- ✓ کول تپه ساری قمیش به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمه شمالی، روستای ساری قمیش با قدمت قرون اولیه اسلامی به شماره ۲۲۵۵۶
- ✓ تپه کهریز اوستی به موقعیت جغرافیایی دهستان کندوان، روستای باللوجه با قدمت مفرغ هزاره اول پیش از میلاد به شماره ۲۲۵۵۸

- ✓ تپه گوبک به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمه شمالی، روستای ترنا ب با قدمت اشکانی - ساسانی به شماره ۲۲۵۶۰
- ✓ تپه باش آرخی به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای شیویار با قدمت اشکانی - ساسانی به شماره ۲۲۵۶۱
- ✓ تپه هندلان به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمه شمالی، روستای هندلان با قدمت اشکانی - ساسانی - قرون اولیه اسلامی به شماره ۲۲۵۶۲
- ✓ تپه دره کند به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمه شمالی، روستای ساری قمیش با قدمت اشکانی - ساسانی - قرون میانه اسلامی به شماره ۲۲۵۶۳
- ✓ کول تپه هاوستان به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمه جنوبی، روستای هاوستان با قدمت ساسانی - قرون اولیه اسلامی به شماره ۲۲۵۶۴
- ✓ تپه مدینه به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای کزرج با قدمت اشکانی - ساسانی به شماره ۲۲۵۸۲
- ✓ تپه شاه حسین گلی به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمه شمالی، روستای کله گاه با قدمت اشکانی - ساسانی به شماره ۲۲۵۸۳
- ✓ تپه گونی به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمه شمالی، روستای قره قیه با قدمت هزاره اول پیش از میلاد به شماره ۲۲۵۸۴
- ✓ تپه کولا به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمه شمالی، روستای ساری قمیش با قدمت اشکانی - ساسانی به شماره ۲۲۵۸۵
- ✓ تپه حاج عوض تپه سی به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمه جنوبی، روستای خلیفه با غی با قدمت اشکانی - ساسانی - قرون اولیه اسلامی به شماره ۲۲۵۸۶
- ✓ تپه قلعه شیویار به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای شیویار با قدمت مفرغ - اشکانی - ساسانی - قرون اولیه اسلامی به شماره ۲۲۵۸۷
- ✓ تپه هندلان به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمی شمالی، روستای هندلان با قدمت مفرغ - هزاره اول پیش از میلاد به شماره ۲۲۵۸۹
- ✓ داش تپه به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمی شمالی، روستای قره قیرا با قدمت هزاره اول پیش از میلاد به شماره ۲۲۵۹۰

- ✓ اشرف تپه به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای نوادیز با قدمت اشکانی – ساسانی –
قرون اولیه اسلامی به شماره ۲۲۷۲۰
- ✓ تپه قبرستان شیویار به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای شیویار با قدمت ساسانی به
شماره ۲۲۷۲۲
- ✓ تپه قلعه بویینی به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمی شمالی، روستای علی بیگلو با قدمت اشکانی
– ساسانی به شماره ۲۲۷۲۳
- ✓ تپه برونچق به موقعیت جغرافیایی دهستان کندوان، روستای برونچق با قدمت هزاره اول پیش از
میلاد، اشکانی – ساسانی به شماره ۲۲۷۲۴
- ✓ قازان قیه تپه به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای زاویه با قدمت مفرغ قدیم – اشکانی
– ساسانی به شماره ۲۲۷۲۵
- ✓ کول تپه به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای نوادیز با قدمت هزاره اول پیش از میلاد
به شماره ۲۲۷۲۶
- ✓ بیزو تپه به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمی جنوبی، روستای دوه داشی با قدمت اشکانی –
ساسانی به شماره ۲۲۷۲۷
- ✓ تپه دوش (دئم تپه) به موقعیت جغرافیایی دهستان کندوان، روستای آوین با قدمت اشکانی –
ساسانی به شماره ۲۲۷۲۸
- ✓ تپه داش اوستی به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای آونلیق با قدمت مفرغ – هزاره
اول پیش از میلاد به شماره ۲۲۷۳۳
- ✓ تپه قلعه بویینی به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمه شمالی، روستای آوین با قدمت اشکانی –
ساسانی به شماره ۲۲۷۳۶
- ✓ تپه مونجوق دئم به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمه شمالی، روستای ملک با قدمت مفرغ – هزاره
اول پیش از میلاد قرون میانه اسلامی به شماره ۲۲۷۴۴
- ✓ تپه آونلیق به موقعیت جغرافیایی دهستان تیرچای، روستای آونلیق با قدمت قرون میانه اسلامی به
شماره ۲۲۷۴۵
- ✓ قلعه دئو دامی به موقعیت جغرافیایی دهستان شیخ در آباد، روستای دوزنان با قدمت اشکانی –
ساسانی به شماره ۲۲۵۳۲

- ✓ داش قala به موقعیت جغرافیایی دهستان کاغذکنان مرکزی، روستای داش قala با قدمت قرون اولیه
اسلامی تا قرن ۷ ه.ق به شماره ۲۲۵۳۰
- ✓ ساری قala به موقعیت جغرافیایی دهستان گرمی جنوبی، روستای دوه داشی با قدمت اشکانی –
ساسانی به شماره ۲۲۷۱۷

۳-۱۹) محوطه های باستانی میانه

- هفت محوطه باستانی میانه در فهرست آثار ملی ثبت شده و صیانت می شوند که عبارتند از:
- ✓ محوطه سرن به موقعیت جغرافیایی بخش کندوان - دهستان تیرچای - دو کیلومتری جنوب شرقی
روستای کزرج و قدمت اشکانی - ساسانی - قرون اولیه اسلامی و شماره ۲۲۲۸۳
- ✓ محوطه کت گولی به موقعیت جغرافیایی بخش کندوان - دهستان گرمه شمالی - یک کیلومتری
جنوب شرق روستای نی باgni و قدمت اشکانی - ساسانی و شماره ۲۲۵۵۷
- ✓ محوطه خارابا کند به موقعیت جغرافیایی بخش کندوان - دهستان گرمه شمالی - ۲ کیلومتری شرق
روستای هندلان و قدمت اشکانی - ساسانی و شماره ۲۲۵۵۹
- ✓ محوطه اوج بیز به موقعیت بخش کندوان - دهستان تیرچای - ۲ کیلومتری جنوب غربی روستای
آوانلیق و قدمت هزاره اول پیش از میلاد - اشکانی - قرون اولیه اسلامی و شماره ۲۲۵۸۸
- ✓ محوطه تپه توین به موقعیت جغرافیایی بخش کندوان - دهستان گرمه شمالی - چسبیده به غرب
روستای توین و قدمت مفرغ - هزاره اول پیش از میلاد و شماره ۲۲۷۳۱
- ✓ محوطه خارابا کند به موقعیت جغرافیایی بخش کندوان - دهستان گرمه شمالی - روستای سوتی و
قدمت قرون اولیه اسلامی و شماره ۲۲۷۳۲
- ✓ محوطه آشاغی قبرستان به موقعیت جغرافیایی بخش کندوان - دهستان گرمه شمالی - چسبیده به
غرب روستای تجرق و قدمت قرن ۱ تا ۵ هجری قمری - مفرغ و شماره ۲۲۷۲۱

۳-۲۰) آثار باستانی دیگر میانه

آثار باستانی میانه بیش از ۲۰۰ مورد است از جمله: مسجد شیخ طبق(قاجاریه)، کاروانسرای عباسی آغورن، گورستان ترک، مسجد تازه کند، گورستان جلال اولن، قبور تاریخی داش آلتی بوینی، قبرستان سلمان بولاغی، قبرستان شیخلر، گورستان قره قیه، و دهها مورد دیگر که امیدواریم در آینده به معرفی آنها بپردازیم.

۳-۲۱) پایان فصل

آثار باستانی یک منطقه بسته به قدمتshan حکایت از اصالت مردمان آن منطقه دارد. وقتی کودکی بودم، آثار باستانی میانه را همان ۴ اثر تکراری و همیشگی می دانستم. هرگز فکر نمی کردم در میانه بیش از ۱۰۰ اثر منحصر بفرد ملی یافته شود که قدمتshan گاهی به هزاران سال می رسد. از این تعداد تنها ۶ اثر به ثبت رسیده است و از این ۶ اثر تنها روی ۴ اثر تأکید می شود، در حالیکه دیگر آثار گاهی اهمیت بسیار بالاتری نسبت به این آثار دارند. این تعداد آثار باستانی برای شهر کوچکی چون میانه بسیار زیاد است. اگر آنرا با شهر بزرگی مانند زنجان مقایسه کنیم که آثار باستانی آنها از دوره قاجار تجاوز نمی کند، به عظمت این آثار بیشتر پی می بریم.

علوم نیست برای چه این آثار شناسانده نشده اند؟ چرا ثبت نشده اند؟ چرا آنها که ثبت شده اند، مرمت و نگهداری نشده اند؟ علوم نیست چرا شناسنامه این آثار در کنار آن بنها پیش بینی نشده است؟ چرا آنها را معرفی نمی کنند تا جاذبه و مراجعه آنها افزایش یابد؟ چرا نمی توان میانه را به یک موقعیت توریستی تبدیل کرد؟ آیا تا حال فکر کرده ایم که از این طریق چه رونقی به شهرمان می توانیم بدھیم؟ چرا در این باره سهل انگاری می کنیم؟ چرا نگهداری و مرمت بنها را به تأخیر می اندازیم؟ مسببین شکستن قسمتی از قیز کؤپروسو میانه و ادغام دو دهنے از پل شهری میانه با طرحی چندش آور چه کسانی بوده اند؟ آیا من بعنوان یک شهروند حق ندارم از آنها بازخواست کنم؟ مگر می توان با پیشینه هزاران ساله مردمی اینجنین شوختی کرد؟ این آثار باید ثبت شده و از متلاشی شدن آنها جلوگیری گردد.

فصل پنجم: مشاهیر میانه

یادآوری نام بزرگان و آشنایی با عظمت آنها، غرورانگیز و عامل افزایش اعتماد به نفس دیگران است، هرچند شخصیتی خیالی و افسانه‌ای باشد. انسان فطرتاً به زادگاهش حس وابستگی دارد و نسبت به شخصیتهای بزرگ آن افتخار می‌کند. شخصیتهای بزرگ، چرا غ راه دیگراند تا آنها را در یافتن مسیر موافقیت رهنمون سازند. مضافاً مردم منطقه، با شناخت این شخصیتها، متوجه می‌شوند که محدودیتها و کاستی‌های موجود نمی‌تواند عامل بازدارنده جهت نیل به موافقیت باشد. از این روست که نیاز به کتابی جامع برای نامداران و نام آوران میانه احساس شد تا بتوان چهره‌های ماندگار علمی، هنری، سیاسی و مردمی منطقه را به همشهريان عزيز معرفی کرد.

كتاب حاضر، تكميل شده كتاب "مشاهير و مفاسخ ميانه" است که اولى ماحصل دو سال فيش برداري بنده از كتابخانه های بزرگ کشور و گفته‌های شفاهی و مكتوب بزرگواران منطقه بوده و كتاب جديدي محصول فيش برداري پنج ساله ام هست. اين كتاب حاوي افزوode های گسترده نسبت به چاپ قديمی است که افزایش تعداد شخصیتها از ۱۰۰ به ۱۵۰، افزایش ۵۰ درصدی صفحات، افزایش ارجاعات و منابع از اهم تغييرات است، لذا خود كتابي جديد می‌باشد.

در اين كتاب، جهت سهولت کار پژوهندگان و مراجعين و ايجاد اطمینان از صحّت مطالب؛ منابع و مراجع مورد استناد در همان نقطه ذکر شده اند تا نويسندگان حتی بدون مراجعه به كتاب مرجع، از اين طريق استناد کنند. همچنين جهت جستجوی آسان مطالب، ايندکسهاي تحقيقاتي شامل نام افراد، كتابها و اماكن، در انتهای كتاب آورده شده است.

اميدهواريم آيندگان بتوانند کار ناتمام بنده را تكميل کرده و شخصیتهای ماندگار ميانه را در موضوعات ديگر يا همين موضوعات تكميل کنند. خصوصاً حسرتی که در دلم ماند، ناتوانی در ذکر نام و آثار صاحبان قلم امروز بود. چه بسيار جوانان صاحب علم و هنری که در ساحه های مختلف صنعتی، دانشگاهی، هنری، سياسی، ادبی و شعر قلم فرسابي کرده و بعضی از آنها دهها كتاب منتشر کرده اند. علت عدم معرفی اين بزرگواران اين بود که بسياري از ميانه ای های صاحب قلم، در شهرها و کشورهای ديگرند و آنها را نمي شناسيم. بي تردید ذکر نام ده نفر اجحاف در حق صد نفری خواهد بود که هنوز آنها را نمي شناسيم.

۵-۱) دانشمندان قدیم

قاضی ابوالحسن میانجی - قاضی، فقیه، متوفّای ۴۷۱ قمری

قاضی ابوبکر محمد میانجی - قاضی القضاط همدان ، متوفّای ۵۰۲ قمری

عین القضاط میانجی - فیلسوف، منطقی، قاضی، متولد ۴۹۲ قمری

ابو عبدالله محمد میانجی - فقیه و اصولی، زنده در ۵۳۳ قمری

علّامه خونجی - فیلسوف، منطقی، قاضی، پزشک، متولد ۵۹۰ قمری

گشتاسب خونجی - دانشمند قدیمی ، متولد ۶۶۷ قمری

مولانا یوسف گرمودی - عارف قرن ششم و هفتم قمری

مجدالدین خونجی حلوانی - عارف ، زنده در ۸۸۴ قمری

نجم الدین خونجی - فیلسوف ، زنده در ۸۸۸ قمری

درویش محمد خونجی - عارف و صوفی قرن نهم و دهم قمری

محمود العلوی - عالم ، زنده در ۱۰۲۸ قمری

قاضی مرادبخش گرمودی - قاضی، عارف، زنده در ۱۰۵۰ قمری

معمار تاجر میانجی - معمار ، زنده در ۱۲۰۹ قمری

ملا نصرالله گرمودی - عالم قرن ۱۲ قمری

مولانا الله ویردی - شارح شرح الهدایه، زنده در ۱۲۱۵ قمری

شیخ علی میانجی - عالم ، زنده در ۱۲۶۳ قمری

قطب الدین عبدالرحمٰن خونجی - فقیه، اصولی و منطقی

ملا محمد باقر خلخالی - قاضی ، مجتهد ، شاعر، متولد ۱۲۴۶ قمری

سید صدرالدین میانجی - تاریخ نگار ، زنده در ۱۳۱۱ قمری

میرزا رفیع گرمودی - تاریخ نگار ، متوفّای ۱۳۳۰ قمری

میرزا احمد گرمودی ، مستعان الممالک - عالم ، زنده در ۱۳۳۴ قمری

احمد خونجی - شاعر ، تاریخ نامعلوم

علاءالدین خونجی - عارف ، تاریخ نامعلوم

۵-۲) ناسخان، منشیان، مصحّحان، شارحان

- سید صالح حسینی گرمرودی - کاتب ، زنده در ۱۰۷۰ قمری
- مسلم اردبیلی - کاتب ، زنده در ۱۰۷۸ قمری
- کاظم گرمرودی - کاتب ، زنده در ۱۰۸۶ قمری
- عبدالعظیم گرمرودی - کاتب ، زنده در ۱۱۸۸ قمری
- علی محمد گرمرودی - کاتب و نویسنده ، زنده در ۱۲۴۲ قمری
- نجفعلی گرمرودی - کاتب ، زنده در ۱۲۵۶ قمری
- میرزا علی انصاری اشلقی - شاعر ، خطاط ، متوفای ۱۲۸۰ قمری
- میرزا علی خان گرمرودی - منشی امیرکبیر، خطاط، ادیب، قرن ۱۳ قمری
- میرزا عبدالله خان گرمرودی میبن الملک - خوشنویس ، حاکم فارس، قرن ۱۳
- علینقی انصاری اشلقی - عالم، ادیب، خوشنویس ، زنده در ۱۲۹۷ قمری
- اسحاق انصاری گرمرودی - کاتب ، زنده در ۱۳۰۸ قمری
- سراج سلطان - منشی دربار، کاتب ، زنده در ۱۳۱۴ قمری
- حسن گرمرودی - کاتب ، زنده در ۱۳۱۵ قمری
- ادیب العلما - کاتب ، زنده در ۱۳۱۹ قمری ۹۴
- علی شیخدرآبادی - مصحح کتاب ، زنده در ۱۳۲۳ قمری
- میرزا معصوم گرمرودی - کاتب ، زنده در ۱۳۴۰ قمری

۵-۳) شاعران و سخنوران

ظهیر خونجی (ظهیر)

افغان گرمودی (افغان)

فنای قاراباغی (فنا)

بیان الملک (نشر)

میرزا محمد حسین ادیب گرمودی (ادیب)

اشرف گرمودی (اشرف)

بحری میانجی (بحری)

محمدعلی میانجی (وفایی)

میرزا عبدالرحیم گرمودی (ساغر)

ملا سامی (سامی)

میرزا محمد خلیفه (عاجز)

رسمی میانجی (رسمی)

ملا محمدباقر خلخالی (باقر)

میرزا عبدالعلی کاغذکنانی

میرزا علی کاغذکنانی (عشقی)

سطوت الممالک محمدتقی خان امیرتومان (سطوت)

رستم خان کاغذکنانی (رستم)

میرزا عبدالله عاجزی (عاجز)

میرزا سیفعلی بهمنی (بهمنی)

میرزا عبدالرزاق بهمنی (پیرمرد)

شیخ حسن مدحت (مدحت)

حبيب ساهر ؛ پدر شعر نوی ایران (ساهر)

هاشم امیرمقدم اخنگر (اخنگر)

جمشیدخان مُبکی (مبکی)

عراقلى حسن بشيرلى (بشيرلى)

مهدی آذر مازندرانی (آذر)

میر حمید غیاثی (موسوی)

قادر طهماسبی (فرید)

نحوه اریکان اینتلنتی

۵-۴) عالمان حوزوی

ملا محمد نقابادی

آیت الله سیده‌هاشم ترکی

آیت الله سید‌موسی مجتبه‌د ترکی

آیت الله سید‌واسع مجتبه‌د ترکی

نسل آیت الله حجتی

ملا مرادعلی گرمودی

آیت الله حسینی زنجانی - مرجع تقلید

آیت الله شیخ هادی نیری

آیت الله محمدباقر ملکی ترکی - مفسر قرآن

آیت الله العظمی شیخ مسعود سلطانی - مرجع تقلید

آیت الله سید عبدالستار محمدی

آیت الله سید ابراهیم مرتضوی

آیت الله شیخ علی کتانی

آیت الله العظمی بناروانی - مرجع تقلید

آیت الله ملام‌محمد‌حسن میانجی - مفسر قرآن

آیت الله میرزا علی احمدی میانجی

آیت الله العظمی شبیری زنجانی - مرجع تقلید

آیت الله ربانی - مفسر قرآن

شیخ عمران علیزاده - مفسر نهج البلاغه

حاج سید‌کاظم حسینی

حاج سید‌جعفر میر‌عظمی

شیخ عبدالرحیم اباذری

تقدیر از یک مهمان عزیز: آیت الله زنوزی؛ استاد حوزه علمیه میانه

۵-۵) مشاهیر علمی و هنری معاصر

محمدعلی علامی - ژورنالیست

اسکندر فیروز - پدر محیط زیست ایران

استاد محمود طلوعی - نویسنده و محقق

استاد آشیق بولود - استاد ساز و آواز آذربایجانی

صمد قاسمی - پیر عکاس ایران

استاد جواد جواهري - استاد ساز و آواز

استاد اجلی - خالق سبک گلگشت، معمار، خوشنویس، نقاش، شاعر

پروفسور دکتر حسین میرجعفری - استاد تمام رشته تاریخ

پروفسور دکتر علی امینی - استاد تمام رشته زنان و زایمان

استاد شمس خلخالی - خالق سبک سورالیسم با سوزه ، شاعر

جمشید هاشمپور (آریا) - بازیگر سینما

فریدون صالحی - ویولونیست

آقا سلیم عبدالله اوف - استاد تار آذربایجانی

استاد بهرام سارنگ - استاد آواز

جعفر شیخ الاسلامی - مدرس و محقق قرآنی

استاد امیر عطایی - سازنده سازهای ستّی

جعفر پناهی - کارگردان سینما

استاد حبیب اذری (شاهد) - خالق هنر سنگ نگاری، مجسمه ساز، موسیقیدان

تقدیر از یک مهمان عزیز: دکتر آغاسی ؛ پزشک

۵-۶) سیاستمداران و دولتمداران

میرزا مسعود انصاری - نخستین وزیر امور خارجه ایران کبیر

مؤمن الملک - وزیر امور خارجه ایران

مشاورالممالک - وزیر امور خارجه احمدشاه قاجار و رضا شاه پهلوی

میرزا فتح خان گرمودی - مستوفی کل نظامی ، نویسنده ، سیاستمدار

محمد خان سعدلو - از حاکمان و نظامیان دوره صفوی به بعد

عباسعلی پنیه‌ای - فعال جنبش مشروطیت

میرزا محسن خان میانجی (مجدالوزاره) - سیاسی

غفار خان - مبارز مشروطیت

حجه الاسلام والمسلمین مهدی احمدی میانجی - معاون قوه قضائیه

مهندس سیدحسین هاشمی - استاندار تهران

نمایندگان مجلس ملی و شورای اسلامی

شهرداران تاریخ شهر میانه

پرچان اینترنتی

(۵-۷) مشاهیر زن

کمینه خانم - شاعر

خانم صدیقه محمدی - کهن‌سالترین مربی قرآنی کشور و کهن‌سالترین میانه‌ای

خانم توران شادپور - اسطوره دو و میدانی زنان فاره کهن

خانم افسر اسدی - بازیگر سینما

خانم انوشه انصاری - اولین زن فضانورد جهان

نیوچه ایلان اینتلنی

اعلام (اشخاص، اماكن، اصطلاحات)

شاه بیگم بنت محمد بیک	٩٤	حدودالعالم،	٦٣، ٢٠	آی دوغموش،	١٤١، ٩٤
موصلی، ٩٨		حمدالله مستوفی،	٦٣	ایشلچ،	١١٣، ٩٤
شاه عباس، ٤٨	١٤١، ١١٣، ١٠٧	خانجان آباد،	,٣٨، ٣٧، ٣٤، ٣٣	بارندگی،	آثار ملی،
،٩٥، ٨٩، ٤٨		خلخال،	٤٠، ٣٩		,١٠٧، ١٠١، ٩٨،
شاهاب الدین احمد	٩٤	خواجه شمس الدین محمد	,٩٦	بارون فیدور کورف،	١٢٣، ١١٠
قلشنده، ٩٥		جوینی، ١٠٧	١٤١		آچاچی، ٦٠، ٩
شهر چایی، ٢٠	١١٨، ٦٠، ٤٠	خونج، ٨٩	,١٠٨، ٩٧، ٩٣، ٩٠		آذربایجان، ٣٠، ١٠، ٩، ٧
شهر چایی، ٢٠	١١٠، ٦١، ٢٠	خونجی، ٨٩	,١٢٨، ١٢٣، ١٢٠، ١١٨، ١١١		,٩٥، ٩٤، ٩٣، ٩٠، ٨٩، ٤٠
شیخ درآباد، ٢١	٧٤، ٥٧، ٢١	داش آلتی یوینی،	١٤١		,١١٧، ١٠٨، ١٠٤، ٩٩، ٩٧
شیخ طبق، ١٢٧	١٢٧، ١١٦	داش قالا،	٥٧، ١٢، ١١	بروانان،	١٤١، ١٢٠
شیخ خلر، ٧٤	١٢٧، ٧٤	داش مسجدیم،	١٠٤	بستان آباد،	٩٠، ٤٤، ٨
شیشک داغ، ١٠	٨٩	دامداری، ٢٠	١٠	بلایای طبیعی،	آذربایجان‌شرقی،
صبا، ٨٩		دمای میانگین،	٣٥		,٣٠، ١٠، ٩، ٧
صدیق، ١٤١		دنیش داغی،	٦٥، ٥٤	بهمن،	٩٥، ٩٤، ٨٨، ٥٠، ٨
صفویه، ٤٨	١١٣، ١٠٧، ٩٣، ٤٨	دهستان،	,٢٠، ١٥، ١٠، ٩، ٦٠، ٤٨، ٣٩	بوزقوش،	اردبیل، ٩٧
صوره‌الارض، ١٤١		٩٤			ارشیدیر دراز دست،
عباس میرزا، ١٠٨		دومارت،	٤٠، ٣٩		٨٨، ٤٩، ٤٨، ٨
عثمانی، ٩٤		دیاکونوف،	٩٥، ٩٠	پروفسور پوب،	ارویا، ٨٩
عرض اوغلو بایرامعلی، ١١٥		راه آهن،	,١٠٧، ٦١، ٤٩، ٤٨، ٣٩	پل دختر،	استوارت، ٩٤
غیاث الدین محمد، ١١٣		١٠٩			آرمیه، ٩٤
فشار هوا، ٣٦		رطوبت نسبی،	,٣٢، ٢٦، ٢٥	پل شهری،	اسلام، ٩٧، ٩٣، ٨٧، ٦١، ٥٥
فاجار، ٩٣، ٩٥		زاگرس،	١٠	تاورنیه،	١٢٢
فرا را بولاق، ٧٥	١٤١، ١٢٨، ١١٢، ١١٠، ١٠٥	زبان ترکی،	٥٥	١٤١	آسیا، ٩٣، ٨٨، ٤٨
فرا را تپه، ١٢٣		زلزله،	٨٨		اشکانیان، ١٢٣
قارلائقو، ٦٠	١٠٧، ٦٠	زنجان،	,٨٩، ٨٨، ٥٠، ٤٩، ٨، ٧		اصفهان، ١٠٢، ٩٧، ٩٦، ٨٩
قافلانگوه، ٩٩	٤٨، ١٤، ١٠، ٩	زهتابی،	١٤١		١١٥، ١٠٧
قفل اوزن، ٩	١٠٧، ٩٦، ٩٥، ٦٠	زیکرتون،	٩٥	تبریز،	آغکندا، ١٢٠، ٩٤
قبرستان، ١٢٧		ژوپر،	١٤١، ٩٦	٨٩، ٨٨، ٥٠، ٤٩، ٩، ١٤١، ١١٢، ٩٤، ٩٣، ٩٠	افشار، ١٤١، ٦١
قزل اوزن، ١٠٧		ساری‌مساق داغی،	١٠	تجارت،	افضل الدین، ٤٧
قزوین، ٤٩	٩٦، ٤٩	ساسانیان،	,١١٠، ٩٨، ٨٩	١٤١	اقتصاد، ٨٨
قزوینی، ٩٨		١١٨			اقليم، ٤١، ٤٠، ٣٩، ٣٨، ٢٤
قلعه، ٦١	,٩٧، ٩٦، ٩٥، ٧٠	سراب،	٩٥، ٩٤، ٣٠، ١٠، ٨	ترابی طباطبائی،	البرز، ١٠
,١١١، ١١٠، ١٠٣، ١٠٢، ١٠١		سعدهلو،	١١٧	١٤١، ١٢٠	المشتک، ٩٥
قلعه بابک، ١١٧		سفرنامه،	١٤١، ٩٣، ٨٧	تعویم البلدان،	اما‌زاده اسماعیل، ١١٧
شاه بیکم بنت محمد بیک		سلمان بولاغی،	١٢٧	١٤١، ٩٥	امیر تومان، ١١٩
موصلی، ٩٨		سنهد،	٢٠	٥٨، ١١، ١١	اهر، ٩٤
شاه عباس، ٤٨		شاردن،	١٤١، ١٠٢، ٩٥	,٨٨، ٤٩، ٤٨	اوچ تپه، ١٥، ١٤، ١٣، ١٢
،٩٥، ٨٩، ٤٨					,٥٤، ٥٧
شاهاب الدین احمد					اووزون حسن، ٩٤
قلشنده، ٩٥					اوژن اوین، ٩٤
شهر چایی، ٢٠					اولجاتسو، ١٠٥

موریس دوکوتز, ۹۶	گُئی دره, ۷۰	کندوان, ۱۱	قلعه دختر, ۹۵
مونتیت, ۹۴	گیلان, ۸۸	, ۱۵, ۱۳, ۱۲, ۷۹	, ۱۰۲, ۱۰۱
میانج, ۸۹	ماد, ۸۹	, ۷۹, ۵۸, ۵۶, ۴۶, ۴۴, ۲۱	, ۱۱۷, ۱۱۰
میانگین حداقل دما, ۲۹	مادام دیولا فوا, ۹۶	کوله بوز, ۱۳	قلعه سنگی, ۷۰
میانگین حداکثر دما, ۲۹	مایان, ۸۹	, ۱۷, ۱۶, ۱۴, ۱۳	قلعه نجفقلی خان, ۱۱۰
میندیجین, ۹, ۱۶, ۱۷, ۲۱	مایانا, ۸۹	, ۷۴, ۵۷, ۱۹	قوروچای, ۶۴, ۲۰
۸۵, ۸۲, ۵۸, ۳۱	محمد روان بن عثمان	کینر, ۹۶	قیز قالاسی, ۱۴, ۱۰۱
۱۴۱, ۹۵	القزوینی, ۹۸	کارری, ۱۰۲	قیز کوپرسو, ۹۸
هاشمی رفسنجانی, ۴۹	محمد شاه, ۹۶	, ۹۵, ۸۹	کاپلانتو, ۱۰
هشتود, ۴۹, ۴۸, ۸۱	مراغه, ۹۵, ۸۹, ۴۹, ۳۰	, ۱۱۳, ۱۱۲, ۸۹	کاپلانتی, ۱۰, ۱۰۷
هتریش, ۹۵	مسجد, ۱, ۱۰۶, ۱۰۵, ۱۰۴	کاروانسر, ۱۱۴	کارری, ۱۱۳, ۱۰۲
هواشناسی, ۲۷, ۲۶, ۲۵, ۲۴	۱۲۷, ۱۱۵	کاغذکان, ۵۶	کاروانسر, ۱۱۳
ورزان, ۱۷, ۲۲, ۲۰	مسجد سنگی, ۱, ۱۰۵, ۱۰۴	, ۱۱۵, ۱۰۸, ۹۳	کاغذکان, ۱۲, ۱۳, ۱۴, ۱۵
۵۷, ۶۹, ۶۷	۱۰۶	کنده, ۵۶	, ۴۶, ۴۷, ۴۸, ۵۶, ۸۴, ۹۵, ۱۱۲
یاقوت حموی, ۹۴	مسئلین, ۴۹	کندوان, ۱۱۷	, ۱۱۶, ۱۱۷, ۱۱۹, ۱۲۰, ۱۲۱
	مغول, ۱, ۱۰۵, ۹۵, ۹۴, ۹۳	کوله بوز, ۵۶	, ۱۲۳
	۱۱۳	, ۵۷, ۵۶	کنیه, ۹۰, ۹۱, ۹۶, ۹۸
	ممالک و مسالک, ۹۴	گرمود, ۲۰	, ۱۰۱, ۱۰۴, ۱۰۵, ۱۰۸, ۱۱۳
	مهاجرت, ۴۳, ۴۲	, ۸۹	کشاورزی, ۲۰, ۳۸, ۵۵
		, ۱۵, ۱۴, ۱۳, ۱۲, ۱۱	کنت دوسرسی, ۹۴
		, ۶۲, ۶۰, ۵۸, ۵۷, ۲۰	
		گرمه چایی, ۶۰, ۲۰	
		, ۱۲۷, ۱۱۸	
		گورستان, ۱۲۷	
		گول تپه, ۱۲۳	

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

منابع و مراجع

۱. ابن حوقل، صوره الارض، ترجمة جعفر شعار، ۱۳۴۵.
۲. ابن فضلان، سفرنامه ابن فضلان.
۳. ابواسحاق ابراهیم استخری، مسالک و ممالک، به کوشش ایرج افشار.
۴. ابوالفداء، تعویم البلدان ابوالفداء (۶۷۲ق)، چاپ سنگی.
۵. امید نیایش، آتابلاردان سهندیمیزه، تبریز، ۱۳۸۲.
۶. ایران در سفرنامه ها، مجموعه ۲۰ تابلو از سفرنامه بنجامین، جلد ۸، تهران، ۱۳۶۹.
۷. ایران در سفرنامه ها، مجموعه ۲۰ تابلو از سفرنامه مادام دیولا فوا، جلد ۴، تهران، ۱۳۶۹.
۸. بارون فیودور کورف، سفرنامه، ترجمه اسکندر ذبیحیان، تهران، ۱۳۷۲.
۹. تاورنیه، سفرنامه تاورنیه، ترجمه ابوتراب نوری.
۱۰. جواد هیئت، واریق، سالنامه های متنوع، تهران، ۱۳۵۹ تا ۱۳۸۲.
۱۱. حدود العالم من المشرق الى المغرب، مجھول المؤلف، ۴۴۷ قمری.
۱۲. حسین محمدزاده صدیق، عاشیقلار، تهران، ۱۳۵۳.
۱۳. حمدالله مستوفی، نزهه القلوب، به کوشش محمود دبیرسیاقی، تهران، ۱۳۳۶.
۱۴. دیولا فوا، سفرنامه دیولا فوا در دوره قاجار (۱۹۲۰ - ۱۸۴۳ م).
۱۵. رحیم رئیس نیا، آذربایجان در مسیر تاریخ ایران، ۲ جلدی، تبریز.
۱۶. ژویر، مسافرت به ارمنستان و ایران، ترجمه محمود هدایت ، تهران، ۱۳۳۲.
۱۷. سازمان برنامه و بودجه، سیمای شهرستانهای استان آذربایجان‌شرقی (میانه)، سال ۱۳۷۵.
۱۸. سازمان جغرافیائی ارتش، فرهنگ جغرافیایی بندار انزلی، ۱۳۷۷.
۱۹. سازمان جغرافیائی ارتش، فرهنگ جغرافیایی کوههای کشور ۱۳۷۹.
۲۰. سازمان جغرافیائی ارتش، فرهنگ جغرافیایی میانه، ۱۳۷۶.
۲۱. سیدجمال ترابی طباطبائی، آثار باستانی آذربایجان - جلد دوم، تهران، ۱۳۵۵.
۲۲. شاردن، سفرنامه شاردن فرانسوی.
۲۳. عبدالحسین سعیدیان، شناخت شهرهای ایران، تهران، ۱۳۷۹.
۲۴. علیرضا اوسطی، ایران در سه قرن گذشته، ۲ جلدی، تهران، ۱۳۸۲.
۲۵. علی بیانی، مدخلی بر گرامر زبان ترکی، زنجان، ۱۳۸۱.
۲۶. قاسم مهداد، شهرستان میانه در روازه آذربایجان، ۱۳۵۷.
۲۷. محمد صادق نائبی، واژگان زبان ترکی در فارسی، تهران، ۱۳۸۰.
۲۸. محمدصادق نائبی، مشاهیر میانه، تهران، انتشارات جهان جام جم، ۱۳۹۲.
۲۹. محمدصادق نائبی، فولکلور میانه، تهران، انتشارات جهان جام جم، ۱۳۹۴.
۳۰. محمدتقی زهتابی، اسلاما قادر ایران تورکلرینین دیلی و ادبیاتی، تبریز، ۱۳۸۰.
۳۱. محمدتقی زهتابی، تورکلرین اسکی تاریخی، ۲ جلدی.
۳۲. موریس دوکوتز بوئه، مسافرت به ایران (دوره فتحعلی شاه قاجار)، ترجمه محمود هدایت.